

TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE
AZINLIKLAR KONUSU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgür ARAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA

NİSAN 2006

TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE
AZINLIKLAR KONUSU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgür ARAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 17/04/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Prof.Dr.Musa TAŞDELEN

Doç.Dr.Alaaddin YALÇINKAYA

Doç.Dr.Emin GÜRSES

DEKLARASYON

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

17/04/2006

Özgür ARAZ

ÖNSÖZ

Azınlıklar ve hakları konusu, uluslararası alanda giderek daha fazla ilgi odağı olduğu gibi Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde de önemli bir yer kapladığından üzerinde durulmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sn. Doç. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, bu çalışmamı tamamlamamda çok önemli destekleri bulunan Sn. Uş. Alb. Mesut ASARKAYA ve Sn. Uş. Kd. Yzb. H. Levent TANRISEVER'e şükranlarımı sunarım. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Özgür ARAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
SUMMARY	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: AZINLIK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN AZINLIKLARA YAKLAŞIMI	3
1.1.Azınlık Tanımı ,Tarihsel Gelişimi Ve Azınlık Türleri	3
1.1.1. Dilsel Azınlıklar	7
1.1.2. Dini Azınlıklar	8
1.1.3. Etnik Azınlıklar	8
1.1.4 Ulusal Azınlıklar	9
1.2. Avrupa Birliği’nin Azınlıklarla İlgili Düzenlemeleri	10
1.2.1. Avrupa Birliği’nin Azınlıklara Bakışı	10
1.2.2. Temel Antlaşmalar	14
1.2.2.1. Maastricht Antlaşması	14
1.2.2.2. Kopenhag Kriterleri	17
1.2.2.3. Amsterdam Antlaşması	18
1.2.2.4. Temel Haklar Şartı	23
1.2.3. İkincil Mevzuat	26
1.2.3.1. Avrupa Konseyi (Haziran 2000) Yönergeleri	26
1.2.3.2. Gündem 2000 Raporu	27
1.3. Diğer Düzenlemeler	27
1.3.1 Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları	27
1.3.2 Avrupa Parlamentosu Kararları	30

1.3.2.1. Bölgesel Dil ve Kültürlerle İlgili Topluluk Şartı ve Etnik Azınlıkların Haklarına İlişkin Topluluk Şartı	31
1.3.2.2. Dilsel ve Kültürel Azınlıklar Yararına Tedbirlere İlişkin Karar	32
1.3.2.3. Avrupa Topluluğu'nda Etnik ve Bölgesel Diller ve Kültürlere Dair Karar (Kuijpers Kararı)	32
1.3.2.4. Katalan Kimliğini Tanıyan 1990 Tarihli Karar	33
1.3.2.5. Avrupa Topluluğu'ndaki Dilsel Azınlıklara Dair Karar (Killilea Kararı).	33
1.3.2.6. Çoğulcu Medya Toplumunda Televizyon Üzerinden Kamu Hizmetinin Rolüne İlişkin Avrupa Parlamentosu Kararı	34
1.3.2.7. Avrupa Birliği'ndeki Cezaevlerinin Kötü Koşullarına Dair Karar	34
1.3.2.8. Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarına Dair Karar	34
1.3.2.9. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Anti-semitizm ile Irkçı Ayrımcılıkla Mücadelede İleri Adımlar Atılmasına Dair Karar	34
1.3.3. Avrupa Birliği Komisyonu Raporları	35
1.3.3.1. 1990 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu	35
1.3.3.2. 1996 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu	35
1.3.3.3. 1997 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu	36
1.3.3.4. 1999 Yılı Haziran Ayında Hazırlanan Komisyon Raporu	36
1.3.3.5. 1999 Yılı Ekim Ayında Hazırlanan Komisyon Raporu	36
1.3.3.6. 2000 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu	36
1.3.4. Avrupa Birliği'nin Etkilendiği/Dikkate Aldığı Diğer Uluslararası Düzenlemeler	37
1.3.4.1. Birleşmiş Milletler'in Yapmış Olduğu Düzenlemeler	37
1.3.4.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Yapmış Olduğu Düzenlemeler.....	41
1.3.4.3. Avrupa Konseyi'nin Yapmış Olduğu Düzenlemeler	43

BÖLÜM 2 : AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN AZINLIKLAR SORUNU 48

2.1. Avrupa Birliği'nin Azınlıklarla İlgili Türkiye'den Talepleri Ve Bu Taleplerin Haklılığı	48
2.1.1. Lozan Antlaşması'nda İfade Edilenler Dışındaki Azınlıkların Kabul Edilmesi.....	49
2.1.2. Dini Toplulukların Mülkiyet, Din Adamı Yetiştirme ve Atama Haklarının Genişletilmesi	53
2.1.3. Türkçe Dışında Dillerde Televizyon ve Radyo Yayını Yapılması	56
2.1.4. Azınlıkların Korunmasına İlişkin Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması .	57
2.1.5. Türkçe Dışındaki Dillerde Eğitim Yapılabilmesi	58
2.2. Türkiye'nin Azınlıklarla İlgili Talepleri Karşılama Seviyesi	60
2.2.1. Anayasa Değişiklik Paketleri	60
2.2.1.1. 3 Ekim 2001 Tarih ve 4709 Sayılı Kanun	60
2.2.1.2. 7 Mayıs 2004 Tarih ve 5170 Sayılı Kanun	64
2.2.2. Uyum Yasaları Paketleri	65
2.2.2.1. 1. Uyum Yasaları Paketi	65
2.2.2.2. 2. Uyum Yasaları Paketi	66
2.2.2.3. 3. Uyum Yasaları Paketi	68
2.2.2.4. 4. Uyum Yasaları Paketi	70
2.2.2.5. 5. Uyum Yasaları Paketi	71
2.2.2.6. 6. Uyum Yasaları Paketi	72
2.2.2.7. 7. Uyum Yasaları Paketi	73
2.2.2.8. 8. Uyum Yasaları Paketi	74
2.2.2.9. 9. Uyum Yasaları Paketi	75

2.3. İlerleme Raporları Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Uygulamaları Değerlendirmesi	75
2.3.1. 1998 Yılı İlerleme Raporu	75
2.3.2. 1999 Yılı İlerleme Raporu	76
2.3.3. 2000 Yılı İlerleme Raporu	76
2.3.4. 2001 Yılı İlerleme Raporu	77
2.3.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu	78
2.3.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu	79
2.3.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu	81
2.3.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ	90

Tezin Başlığı: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Azınlıklar Konusu

Tezin Yazarı: Özgür Araz

Danışman: Doç. Dr. Alaaddin Yalçınkaya

Kabul Tarihi: 17/04/2006

Sayfa Sayısı: VII (ön kısım) + 85 (tez) + 5

Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler

Azınlıklar ve azınlık haklarının korunması konusu Yirminci Yüzyıl'da uluslararası kamuoyunun giderek daha fazla önem verdiği bir konu olmuştur. Avrupa Birliği de bu gelişmelerden doğal olarak etkilenmiş, yaptığı düzenlemelerle uluslararası azınlık rejiminin oluşmasına katkıda bulunduğu gibi, bu konuyu hem Temel Haklar Şartı ile kendi üye ülkelerinin uyması hem de Kopenhag Kriterleri ile aday ülkelerin yerine getirmesi gereken bir zorunluluk haline getirmiştir.

Avrupa Birliği aday ülkelerden birisi olan Türkiye'den de çeşitli vasıtalarla azınlıklar konusunda taleplerde bulunmuş, fakat bu taleplerin haklılığı ikna edici seviyede olmamıştır. Yine de Türkiye, bu taleplerin büyük çoğunluğunu yerine getirdiğinden, azınlıklar konusu Avrupa Birliği üyeliğine engel olacak konumdan çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği

Azınlıklar

Azınlık Hakları

Talepler

Düzenlemeler

Title of the Thesis: The Subject Of Minorities In Turkey-European Union Relations

Author: Özgür Araz

Supervisor: Assoc. Prof. Dr.Alaaddin Yalçınkaya

Date: 17/04/2006

Nu. of pages: VII (pre text) + 85 (main body) + 5

Department: International Relations

In Twentieth Century, the subject of minorities and protection of minority rights has been such a topic that international public opinion gave importance in an increasing way. Naturally, European Union has been impressed from these developments and has not only made assistance for existence of international minority regime, but also made this subject an obligation to be obeyed for both its own member countries by Basic Rights Act and candidate countries by Kopenhag Criteria.

European Union has claimed some demands from Turkey, which has been one of candidate countries, by many ways but the fair of this demands hasn't been satisfying. Although, the subject of minorities has been out of situation of pereventing from European Union membership, because Turkey has done the most of the necessaries of these demands.

Keywords: European Union

Minorities

Minority Rights

Demands

Regulations

KISALTMALAR

- AETKA** : Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşması
- AKÇTKA** : Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Kurucu Antlaşması
- AAETKA** : Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Kurucu Antlaşması
- ABKA** : Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması
- ATKA** : Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması
- ATAD** : Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
- ATRG** : Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi
- BM** : Birleşmiş Milletler
- AİHM** : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- ECU** : European Currency Unit (Avrupa Para Birimi)
- KSHS** : Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
- ESKHS** : Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- AGİT** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

GİRİŞ

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri resmi olarak, 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan(Karluk, 2005:16) Avrupa Ekonomik Topluluğu’na, Türkiye’nin bu Anlaşma’nın 238. Maddesi uyarınca ‘Ortak Üye’ olmak için 31 Temmuz 1959 tarihinde başvurmasıyla(Karluk, 2005:658) başlamıştır.Başvurunun Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi’nce kabul edilmesinin müteakiben başlayan hazırlık görüşmeleri(tobb.org.tr, 2005) sonucunda 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964’te yürürlüğe girmiştir(dpt.gov.tr, 2005a).Ankara Antlaşması’nın öngördüğü, Hazırlık, Geçiş ve Son dönemden oluşan üç devreden, Hazırlık döneminin sona ermesiyle, geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükleri belirleyen(tobb.org.tr, 2005) Katma Protokol, 23 Kasım 1970 tarihinde Brüksel’de imzalanmış ve 1 Ocak 1973’de yürürlüğe girmiştir(dpt.gov.tr, 2005a).

Türkiye’nin geçiş dönemindeki yükümlülüklerini yerine getirememesiyle zayıflayan ilişkiler(tobb.org.tr, 2005) Türkiye’nin 14 Nisan 1987 tarihinde Ankara Antlaşması’ndan bağımsız olarak ve bu Anlaşma’da belirtilen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden bir Avrupalı devlet olarak(Karluk, 2005:712), AETKA (Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşması)’nın 237. , AKÇTKA(Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Kurucu Antlaşması)’nın 98. ve AAETKA(Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Kurucu Antlaşması)’nın 205. Maddeleri kapsamında bu kurumlara tam üyelik başvurusunda bulunmasıyla(dpt.gov.tr, 2005a) ivme kazanmıştır.

Çalışmanın Amacı

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirvesi’nde Türkiye’nin üye adayını oyarak kabul edilmesi(Karluk, 2005:135) ile Türkiye Cumhuriyeti’ni Avrupa Birliği tam üyeliğine hazırlayıcı süreç başlamış, bu süreç içerisinde Türkiye Cumhuriyeti’ni en çok zorlayan konulardan birisi de üye ülkelerin mutlaka gerçekleştirmesi gereken Kopenhag Kriterleri’nin siyasi bölümü altındaki azınlıklar konusu olmuştur.Çalışmanın amacı, bu taleplerin bazılarının, hali hazırdaki bazı üye ülkelerdeki uygulamalarla karşılaştırıldığında akla getirdiği ‘çifte standart mı uygulanıyor ?’, Türkiye’nin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye atabilecek talepler göz

önüne alındığında ise akla getirdiği ‘Lozan’da yapılamayanlar yapılmaya mı çalışılıyor?’ sorularına cevap bulmaktır.

Çalışmanın Önemi

Kurulduğundan beri muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı hedefleyen ve bunun doğal sonucu olarak da yarım asra yakın bir süredir Avrupa Toplulukları ile geniş kapsamlı entegrasyonu amaçlayan Türkiye’nin, Avrupa Birliği’ne tam üyeliği önündeki en büyük engellerden birisi olan azınlıklar konusunun niteliği ve çerçevesinin belirlenmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışma, Avrupa Birliği mevzuatı, birlik kurumları karar ve raporları, Avrupa Birliği’nin dikkate aldığı diğer uluslararası kuruluşların bu konudaki tutumları, Katılım Ortaklık Belgeleri ve Avrupa Birliği Zirve sonuç raporlarındaki talepler ve Türkiye’nin bu talepleri karşılama yönünde yapmış olduğu yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerle ilgili değerlendirmelerin yer aldığı İlerleme Raporlarını içermektedir.

Çalışmanın Metodolojisi

Bu bağlamda, birinci bölümde uluslararası platformda azınlık kavramının nasıl yorumlandığı ve azınlık türleri, Avrupa Birliği’nin azınlıklara bakışı, bu konuda yaptığı düzenlemeler ve etkilendiği diğer uluslararası kurumların düzenlemeleri, ikinci bölümde ise Avrupa Birliği’nin Türkiye Cumhuriyeti’nden azınlıklarla ilgili taleplerinin neler olduğu, bu taleplerin haklılığı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bu talepleri karşılama seviyesi göz önüne alındığında, azınlıklar konusunun Türkiye Cumhuriyeti’nin tam üyeliği yolunda engel oluşturup oluşturamayacağı incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM :AZINLIK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN AZINLIKLARA YAKLAŞIMI

1.1. Azınlık Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Azınlık Türleri

Günümüzde uluslararası alanda önemli bir problem teşkil etmesine karşılık azınlık kavramı ile ilgili üzerinde tam bir mutabakata varılmış hukuki bir tanım bulunmamaktadır.Sosyolojik açıdan, “Bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan grup”(Oran, 2005:26) olarak tarif edilen azınlık kavramı hukuki açıdan birbirinden bağımsız çeşitli kaynaklarda farklı yönleriyle ortaya konulmuş olduğundan net bir tanımın oluşması mümkün olmamıştır.

Aslında antik çağlardan beri var olan ve günümüze kadar gelen süreçte savaşlar, göçler gibi büyük ölçekli toplumsal değişimlere yol açan önemli gelişmeler sonucunda da ortaya çıkmaya devam eden azınlıkların devletlerce göz ardı edilmesi ve açık bir şekilde tanımlanmamasının çeşitli sebepleri vardır.Bunlardan bazıları şunlardır:

1.Azınlık haklarının günümüzde insan haklarının vazgeçilmez ve en önemli parçalarından birisi olması nedeniyle, bu statüye girecek toplulukların bir çok devlet ve uluslararası örgütün ilgi odağı haline gelecek olması(Kurubaş, 2004;13).

2.Özellikle ulusal azınlık statüsüne girecek toplulukların ait oldukları ana ulusun içinde bulunduğu devlete, azınlığın yaşadığı devletin içişlerine müdahale ve stratejik kazanımlar elde etme imkanı sağlaması ihtimali ve bundan yararlanmak isteyen devletlerin varlığı(Kurubaş, 2004;13).

3.Özellikle sınır aşan azınlıkların kolektif haklarını kullanma girişiminde bulunarak komşu ülkelerdeki kendileriyle aynı azınlığa mensup topluluklarla birlikte bir devlet kurma amacıyla siyasi ayrılıkçı taleplerde bulunması endişesi(Kurubaş, 2004;12).

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı net olarak tanımlanmaktan çok birbirinden farklı şekillerde izah edilmekle birlikte azınlıklar 16. yüzyıldan itibaren uluslararası anlaşmalar, bildirimler gibi resmi metinlerde yer almıştır.

İlk olarak 1598’de yayınlanıp 1685’te kaldırılan ve Fransa’nın Protestan uyruklarına dinsel özgürlük tanıyan Nant Fermanında(Kurubaş, 2004;2) daha sonra da 1606’da Macaristan Kralı ile Transilvanya Prensi arasında imzalanan ve Transilvanya’da yaşayan Protestanların dini haklarını garanti altına alan antlaşmada(Kurubaş, 2004;33) yer alan azınlık konusu özellikle Otuz yıl savaşlarının sonunda Avrupa’daki devletlerin sınırlarını netleştiren 1648 Westfalya Barışı’nı müteakiben yaşadıkları topraklar başka bir ülkeye geçtiği için dinsel azınlık statüsüne giren insan topluluklarının haklarını koruyan maddeler içeren 1660 Oliva, 1678 Nijmegen, 1697 Ryswick, 1713 Utrecht, 1745 Dresden, 1763 Paris antlaşmalarında da önemli yer tutmuştur(Kurubaş, 2004;33).

Bunların yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında yapılan ve Katolik Hristiyan toplulukların haklarını garanti altına alan 1615 Antlaşması ve 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında yapılan ve Ortodoks Hristiyan toplulukların haklarını garanti altına alan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması da dinsel azınlık konusuna önemli ölçüde temas etmiş diğer antlaşmalardır(Kurubaş, 2004;34).

Dinsel azınlıkların yanı sıra etnik azınlıklara değinen geniş katılımlı ilk antlaşma 9 Haziran 1815 tarihli Viyana Nihai Senedi’dir(Duvan, 2004:191).Bu Antlaşma Rusya, Avusturya ve Prusya’da yaşayan Polonyalıları ulusal temsil ve ulusal kurumlarını kurma hakkını vermiştir(Duvan, 2004:191).

Doğrudan azınlıkları korumaya yönelik maddeleri içeren antlaşmalar ise daha çok Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecinde ortaya çıkmıştır(Duvan, 2004:191).Bunlar Sırpılara muhtar yönetim hakkı veren 1812 Bükreş Antlaşması(Pazarcı, 1998:185-186), Yunanistan’a bağımsızlığını tanıyan ve bu ülkeye bırakılan topraklarda yaşayan Müslümanların korunmasına ilişkin maddeler içeren 1830 Londra Protokolü(Kurubaş, 2004;35), Osmanlı İmparatorluğu’nun yayınladığı ve Müslüman olmayan azınlıklara eşit muamele yapılmasını içeren Islahat Fermanı’nın Avrupalı Devletlerce onaylandığı 1856 Paris Antlaşması(Kurubaş, 2004;35) , Doğu Rumelilere muhtariyet kazandıran 1878 Berlin Antlaşması(Pazarcı, 1998:191), Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan Müslüman olmayan azınlıkların korunması ile ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa, Almanya , Avusturya-Macaristan, İngiltere, İtalya ve Rusya arasında imzalanan 1881 İstanbul Antlaşması(Kurubaş, 2004;36), Ulahlara okul açma özgürlüğü veren 1913 Antlaşması, Bulgaristan’daki Türk azınlık haklarını

güvence altına alan 1913 İstanbul Antlaşması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun terk ettiği topraklarda kalan Müslümanlara Türkçe eğitim hakkı veren 1914 Türk-Sırp Antlaşması'dır(Pazarcı, 1998:191).

Azınlık kavramının kültürel kimliğinin ön plana çıkarıldığı ilk uluslararası antlaşmalar ise 1919 Versay Barış Konferansı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Prusya Krallığı arasında imzalanan(Duvan, 2004:191) ve azınlıklara kendi eğitim kurumlarını, dini cemaatlerini kurma, yargıda, toplantılarında ve yayınlarında kendi dillerini kullanma haklarını veren barış antlaşmalarıdır(Duvan, 2004:191).

Yukarıda değinildiği gibi bir çok antlaşmaya konu olan fakat net bir şekilde çerçevesi çizilmeyen azınlıklar ilk kez Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda görülen "Yukarı Silezya Azınlık Okulları Davası"nda hukukçu Mello Toscana(Kurubaş, 2004;15) tarafından "bir devletin nüfusunun, topraklarının belirli bir bölümüyle tarihsel olarak bağlı, kendine özgü bir kültüre sahip, ırk, dil ve din farklılığı nedeniyle devletin diğer uyruklarının çoğunluğuyla karıştırılması imkansız, kalıcı parçası" olarak tanımlanmıştır(Kurubaş, 2004;15) .

Yine Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın 06.04.1935 tarihli Arnavutluk'taki Yunan Azınlık Okulları hakkındaki Danışma görüşünde ise azınlıklar "Bir devlette yerleşmiş bulunan ve nüfusu ayrı bir ırk, dil ya da dinden oluşan toplumsal gruplar" (Pazarcı, 1998:163) olarak tanımlanmıştır.

Fakat uluslararası belgelerde özellikle de Birleşmiş Milletler raporlarında en çok geçen ve genel kabul gören iki azınlık tanımı bulunmaktadır.Bunlardan birincisi adı 1999 yılında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu olarak değiştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capotorti tarafından 1978 yılında yapılan,

...bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri o ülkenin vatandaşları olarak etnik, dinsel ya da dinsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir grup(Kurubaş, 2004;16)

tanımıdır.Bu tanımlardan ikincisi ise aynı alt komisyon üyesi Jules Deschênes'in 1985 yılında(Kurubaş, 2004;16) yaptığı,

Bir devletin; sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette hakim konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip, birbirleriyle dayanışma duygusu içinde, üstü örtülü de olsa varlıklarını sürdürmek için ortak bir istekle yönelmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşı(Çavuşoğlu, 1999:36)

tanımıdır.Günümüze gelindiğinde dikkat çeken diğer bir tanım da Avrupa Konseyi'ne bağlı Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu)'nca 1991 yılında hazırlanan Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Sözleşmesi tasarısında geçen

Azınlık terimi, bir devletin nüfusundan geri kalanından sayısal olarak az olan, üyeleri bu devletin vatandaşı olan ve nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini koruma isteğiyle hareket eden bir grubu belirtir (Kurubaş, 2004;17)

tanımıdır.Bütün bu tanımlar ve tarihsel süreç göz önüne alındığında bir insan topluluğunun azınlık sayılması için sahip olması gereken nitelikler şunlardır;

- 1.Bu topluluğun üyeleri nüfusun geri kalanından etnik,dilsel,ırksal ya da dinsel bakımdan farklı olmalıdır(Kurubaş, 2004;17).
- 2.Bu topluluğun üyeleri farklı niteliklerini koruyabilecek ve sürdürebilecek yeterli fakat nüfusun geri kalanından az sayıda olmalıdır(Kurubaş, 2004;18).
- 3.Bu topluluk bulunduğu ülkede nüfusun geri kalanına egemen olmamalıdır(Kurubaş, 2004;18).
- 4.Bu topluluğun üyeleri buldukları ülkenin vatandaşı olmalıdır(Kurubaş, 2004;18).
- 5.Bu topluluğun üyelerinde azınlık bilinci ve dayanışma duygusu olmalıdır(Kurubaş, 2004;19).

İnsanlık tarihi boyunca yaşayan azınlıkların tümü aynı farklılık unsuruyla içinde buldukları çoğunluktan ayrılmamış, farklılıklarını oluşturan ana kimlik öğeleri çeşitlilik arz etmiştir.Kimi azınlıklar Almanya'daki Yahudiler gibi dini yönden ayrılırken, kimi azınlıklar da İspanya'da yaşayan Basklar gibi etnik olarak esas toplumdan farklılık göstermiştir.

Bir azınlık grubu doğal olarak beraber yaşadığı başat toplumdaki Türkler gibi, birden fazla açıdan ayrılabilir fakat sınıflandırma yapılırken dahil olacağı azınlık türü kimliğinin temelini oluşturan farklılığa göre belirlenir.

Bir insan topluluğunun hangi tür azınlık sayıldığı önemlidir çünkü hangi azınlık grubuna ait haklarından yararlanacağı bu şekilde belirlenir.Örneğin dilsel azınlıklar dilin hayatın farklı alanlarında kullanımı ve öğrenimiyle ilgili azınlık haklarından yararlanabilirken dini azınlıklar sadece dini uygulamalara yönelik azınlık haklarından yararlanabilirler.Etnik azınlıklar ise dilsel azınlık hakları ile ,dinleri farklıysa, dini azınlık haklarının yanı sıra kültürel haklardan da yararlanabilirler.Ulusal azınlıklar ise tüm bunlara ilaveten ulusal kimliklerin koruma hakkından da faydalanabilirler.

Günümüzde ana kimlik unsurları göz önüne alındığında 4 çeşit azınlık bulunmaktadır.Bunlar; Dilsel, Dini, Etnik ve Ulusal azınlıklardır.

1.1.1. Dilsel Azınlıklar

Bu gruba dahil olan azınlıkların ana kimlik öğeleri ve başat toplumdaki ayrıldıkları yön dilleridir.Reformasyon döneminde daha çok dini azınlıklar ön plandayken, bu dönemi müteakiben Protestanlık mezhebinin ortaya çıkması nedeniyle Hristiyanlığın birleştirici olma özelliğini kaybetmesi ve milliyetçilik akımlarının yaygınlaşması sonucu dilsel azınlıklar ortaya çıkmıştır.

Günümüzde görülmektedir ki dilsel ayrılık kültürel olarak ayrılmanın ana öğesidir.Çünkü genelde bir dil azınlığı aynı zamanda etnik veya ulusal azınlığı oluşturmaktadır.Bu nedenle bir çoğunluk dilinin diyalekti azınlık dili olarak kabul edilmez(Kurubaş, 2004;22).Burada geçen ‘diyalekt’ kelimesi bir dilin kollarını sınıflandırmada kullanılan bir dil bilimi terimi olup, bir dilin belirli bir bölgede konuşulan ve mahalli hususiyetler taşıyan en küçük kolu anlamına gelmektedir(wikipedia.org, 2005).

Dilsel azınlık kavramı Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 27. Maddesinde de “Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte toplu olarak, kendi

dinlerini açıklamak ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakkından mahrum edilemezler”(Duvan, 2004:191) şeklinde geçerek uluslararası hukukta kabul görmüştür.

Bu azınlıklara örnek olarak İtalya’da yaşayan Franko-Provençaller ve Walserler verilebilir(Kurubaş, 2004;22).

1.1.2.Dini Azınlıklar

16. Yüzyıldaki Reformasyon sürecinde topluma hakim olan kilisenin farklı dinlere karşı çıkması sonucunda oluşan dini azınlıklar, 1598’de ilan edilen Nant Fermanı’nda yer alarak, tarihte ilk kez azınlık kavramının ortaya çıkmasına yol açtıklarından büyük önem arz etmektedir.

Bu dönemdeki tutunum ideolojisi, yani "bir toplumu birarada tutan temel ideoloji”(wdyd.com, 2005), olan dinin, yerini, milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle, millet anlayışına bırakmasıyla kimliğin belirlenmesindeki en önemli unsur din olmaktan çıkmış dolayısıyla dini azınlıklar ulusal azınlıklar halini almıştır(Kurubaş, 2004;22).

Günümüzde dini farklılıklar varlığını sürdürmekteyse de bir azınlığa üyeliği belirleyen tek başına yeterli bir prensip olmaktan çıkmış olup, din faktörü azınlık grubunun farklı yönlerinden birisini teşkil ediyorsa önemli kabul edilmektedir.

Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 27. Maddesinin de kapsamına giren dini azınlıklara etnik olarak Çinli olmakla birlikte dini ve dolayısıyla da kültürel ve yaşamsal olarak farklılık gösteren Müslüman Hui’ler örnek gösterilebilir(Kurubaş, 2004;22).

1.1.3.Etnik Azınlıklar

Belirli bir siyasal özelliği bulunmamakla birlikte üyeleri ortak bir kökene ve aynı kültürel, tarihsel ve toplumsal kimlik vasıflarına sahip insan topluluklarına(Kurubaş, 2004;22) verilen etnik grup adı, Antik Yunan dilinde halk anlamını ifade eden “Ethnos” kelimesinden türemiştir(Arısoy, 2002:9).

Azınlık kavramının kendisi gibi yere ve zamana göre farklı faktörlerle tanımlanan Etnik Grup dil, din, ulusal köken gibi bir insan topluluğunu bir arada tutan birkaç faktörü

içeren tüm grupları ifade etmek için kullanılmış ve adı 1999 yılında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu olarak değiştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nda ırk kelimesinin etnik kelimesiyle desteklenmesine karar verilmesiyle uluslararası hukuk terminolojisine girmiştir(Arıssoy, 2002:9).

Günümüzde etnik azınlıkların göze çarpan en önemli özelliklerinden birisi genelde aynı zamanda dilsel ve dini azınlıklar olmalarıdır; fakat bu tüm etnik azınlıkların ulusal azınlıklar oldukları anlamına gelmez (Kurubaş, 2004:23).

İspanya'da yaşayan Katalanlar etnik azınlıklara bir örnek teşkil etmektedirler(Kurubaş, 2004:23).

1.1.4.Ulusal Azınlıklar

1. Dünya Savaşı'nı müteakiben azınlıkların korunmasını amaçlayan düzenlemelerle uluslararası hukuk literatürüne giren(Arıssoy, 2002:11) ulusal azınlık kavramı, farklı tanımlara sahiptir.

Will Kymlicka ulusal azınlığı “tarihi vatanlarında tüm kurumlarıyla işleyen bir topluma sahipken bir başka devletin egemenliği altına giren gruplar” olarak tanımlarken(Arıssoy, 2002:13), Cristoph Pan göçmen işçiler, mülteciler ve sığınmacılar vb. grupların ulusal azınlık sayılmayacağını belirterek ulusal azınlığın şu özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir:

Bir devletin sınırları içinde –toplu ya da dağınık olarak- geleneksel bir biçimde yerleşmiş olması, bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca az olması , bu devletin vatandaşı olması, etnik, dilsel veya kültürel varlıklarının devletin diğer vatandaşlarının bu alandaki varlıklarından farklı olması ve azınlık grubunun, kendine has bu özelliklerini koruma isteğine sahip olması(Arıssoy, 2002:13).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nce 1993'te hazırlanan “Ulusal Azınlıklara Mensup Kişiler Hakkında İnsan hakları Avrupa Sözleşmesi'ne Ek Protokol Önerisi”nde ise bir insan topluluğunun ulusal azınlık statüsüne dahil olması için;

Bir devletin ülkesinde ikamet etmek ve bundan dolayı o devletin vatandaşı olmak, bu devletle uzun süreden beri devam eden sıkı ve sürekli bağlara sahip olmak, ayırt

edici etnik, kültürel ya da dilsel özelliklere sahip olmak, söz konusu devletin ya da o devletin bir bölgesinin geriye kalan nüfusundan sayıca az olmasına rağmen yeterli düzeyde temsil edilmek ve ortak kültürlerini meydana getiren kültür, gelenekler, dil ve din gibi unsurları koruma kaygısı gütmek,

niteliklerine sahip olması gerekmektedir(Çavuşoğlu, 1999:38).

Avrupa Konseyi tarafından 1995'te imzaya sunulan "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme"de ise ulusal azınlık tanımına yer verilmemekle birlikte, ulusal azınlıkların başka bir ulusla etnik bağı olan azınlık anlamına gelip gelmediği tartışmaya açılmıştır(Çavuşoğlu, 1999:44).Bu konudaki genel kanaat, ulusal azınlığın, bir ulus devlette egemen çoğunluğu oluşturmakla birlikte, başka bir devlette azınlık durumunda bulunan insan topluluğunu ifade ettiği(Kurubaş, 2004;23) ve bu niteliği ile diğer etnik azınlıklardan ayrıldığı(Arısoy, 2002:14) yönündedir. Bu tür azınlıklara Romanya'daki Macarlar, Polonya'daki Almanlar ve Bulgaristan'daki Türkler iyi birer örnektir(Kurubaş, 2004;23).

Fakat ulusal azınlıkların tanımlanmasındaki bu ana eğilim hukuksal açıdan geçerli değildir.Zira Almanya, bu ülkede yaşayan hem Danimarkalı azınlığı hem de başka herhangi bir ülkede egemen olmayan Sorb azınlığını ulusal azınlık statüsüne almakta, bunu da "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme"nin ulusal azınlık kavramını tanımlamayarak bu statü ilkelerinin hangi insan toplulukları için uygulamaya konulacağını ülkelerin kendilerine bıraktığı tezine dayandırmaktadır(Arısoy, 2002:15).

1.2. Avrupa Birliği'nin Azınlıklarla İlgili Düzenlemeleri

1.2.1. Avrupa Birliği'nin Azınlıklara Bakışı

Avrupa Kıta'sı dünya üzerinde uluslararası sistem değişikliklerinin en sık ve en çarpıcı şekilde yaşandığı coğrafya olmuştur.Özellikle 1648 Westfalya Barışı ile ortaya çıkan modern ulus-devlet yapılarının siyasal sınırlarının etnik ya da dinsel esaslara göre değil de, güç mücadeleleri sonucu varılan antlaşmalara göre çizilmesi, Avrupa'daki çoğu ulus-devlette çoğunluktan farklı köken, dil veya inanişe sahip grupların yani azınlıkların oluşmasına yol açmıştır(Kurubaş, 2004;113).

Günümüz Avrupa Birliği'nin başlangıcı sayılan Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1952'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun gösterdiği başarılı gelişme sonucu

Avrupa’da sektör kısıtlaması olmayan daha geniş tabanlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulduğundan(Karluk, 2005:15), azınlık sorunlarını en orijinal haliyle bulunduran bir coğrafyada kurulmasına(Kurubaş, 2004;113) rağmen , temel belgelerinde insan ve azınlık haklarına yer verilmemiş, toplumsal bazda yalnızca 1957 Roma Antlaşması giriş bölümünde Avrupa halklarını birleştirmekten bahsedilmiş(Türkmen, 2003:133), bireysel temelde de yalnızca kadın ve erkekler için ücret

eşitliğine ve malların,hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımını içeren pazar özgürlüklerine değinilmiştir(Döner, 2003:118).Bunda kuruluş amacının ekonomik olmasının yanı sıra, o tarihte antlaşmaya taraf olan devletlerin insan ve azınlık haklarının ulusal yargı makamları tarafından korunması fikrine sahip olmaları(Döner, 2003:118) ve azınlık sorunlarının en yoğun yaşanabileceği Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin demir perde yönetimi gerisinde kalması da(Bilener, 2003:165) önemli rol oynamıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu döneminde topluluğun insan ve azınlık haklarını korumadaki rolü kendi üyelerine ekonomik ve siyasal baskılar uygulamayla sınırlı kalmış, üye olmayan devletlerle kurulan ilişkilerde azınlık hakları dikkate alınmamıştır(Bilener, 2003:168).Bu durum, 1990’lı yıllara kadar yaklaşık 40 yıl sürmüştür, çünkü “liberal demokrasiye dayalı aynı kültürü paylaşan birlik üyelerinin daha kapsamlı bir insan hakları düzenlemesine gereksinim duymamış olmaları doğaldır” (Türkmen, 2003:134).

Fakat 1990’lı yıllardan sonra Avrupa Birliği’nin gerek daha fazla entegrasyona yönelik bir sürece girmesi(Duvan, 2004:194), gerekse de “tarihinin en kapsamlı genişleme hareketine” (Bilener, 2003:166) girişmesi sonucu, “demokrasi geleneklerinden uzak kalmış” (Türkmen, 2003:134) ve aynı zamanda nüfusuna oranlandığında çok büyük bir Rus azınlığı barındıran Estonya(Feldman, 2003:228) ve Letonya(Galbreath, 2003:42), 1.6 Milyon gibi büyük sayıda Macar’ın yaşadığı Romanya(Dobre, 2003:74), toplam 3,5 milyon Romani halkının yaşadığı Slovakya, Slovenya, Bulgaristan(Goldston, 2002:152), Çek Cumhuriyeti(Ram, 2003:33) ve Polonya(Fleming, 2003:397) gibi ülkelerden oluşan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin adaylığı insan ve azınlık haklarının Avrupa Birliği müktesebatı içerisinde önemli yer kaplayacak şekilde

yasalaşması sürecini başlatmıştır.Bu süreçteki ilk aşama 7 Şubat 1992’de Maastricht’te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile siyasi birliğe yönelik ilk adımlar atılırken insan haklarının birlik müktesebatı içerisinde yasalaşmasıdır(Duvan, 2004:194).

Müteakiben 1993 Kopenhag Zirvesi’nde daha çok aday ülkelere hitap eden ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan siyasi şartlar üzerinde antlaşmaya varılmıştır(Duvan, 2004:194).

Daha sonra sırasıyla Haziran 1997 Amsterdam Zirvesi’nde kabul edilen ve 1 Mayıs 1999’da yürürlüğe giren ‘Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma’(Karluk, 2005:117) ve 2000 yılındaki Avrupa Temel Haklar Şartı ile birlikte azınlık hakları ile ilgili düzenlemeler en gelişmiş safhaya ulaşmıştır(Duvan, 2004:195).

Bunlara ek olarak, 16 Temmuz 1997’de açıklanan Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan Gündem 2000 Raporu(Karluk, 2005:119) ve 29 Haziran 2000’de yayınlanan Avrupa Konseyi Yönergesinde de azınlık haklarına değinilmiştir(Duvan, 2004:198).

Tüm bu düzenlemelere karşın Avrupa Birliği’nin azınlıklarla ilgili anlayışı net bir çerçeveye oturmamıştır.Çünkü azınlık hakları daha çok Avrupa Birliği’ne üye olmaya çalışan devletlerin önüne sürülen bir konu olmuştur.Avrupa Birliği üyesi devletlerin birliğin karar alma sürecine katılırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken azınlıklara ne seviyede yetki tanıyacakları ise kendi anayasal düzenleri gereğince bir iç mesele statüsündedir(Duvan, 2004:195). “Çünkü üye ülkelerin azınlıklar konusunda ortak bir anayasal gelenekleri oluşmuş değildir” (Duvan, 2004:195).Bu durumda da üye ülkeler tarafından çok farklı uygulamalara başvurulmaktadır.

İlk olarak etnik azınlık ile dilsel azınlık ayırımında farklılıklar görülmektedir.Örneğin İtalya’da dilsel azınlık kabul edilen Katalanlar, İspanya’da ulusal azınlık olarak görülmektedir(Kurubaş, 2004;117).

Bunun gibi bir durum etnik azınlık ve ulusal azınlık ayırımında da geçerlidir.İtalya’da yaşayan Almanlar, Almanya’da yaşayan Danimarkalılar teknik olarak ulusal azınlık olmalarına rağmen, bu devletlerce hukuken Brötonlar,Frizyanlar gibi etnik azınlık kabul edilmektedir(Kurubaş, 2004;117).

Benzer şekilde yerli halk ile azınlık ayırımında Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği uygulamaları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Avrupa Birliği, tarih boyunca kendi topraklarında kapalı olarak yaşayan ve bunun doğal sonucu olarak günümüzde bile farklılıklarını koruyan fakat bugün buldukları ülkede azınlık statüsüne düşen Sorblar, Samiler gibi toplulukları diğer azınlıklardan farklı kabul etmemektedir(Kurubaş, 2004;118).

Bunun yanı sıra Avrupa Birliği üye devletleri, eski ve yeni azınlık ayırımında da farklı uygulamaları hayata geçirmişlerdir.Hollanda gibi sömürge geçmişi olan bazı ülkeler, göçmenleri yeni azınlıklar olarak nitelerken, Fransa, Almanya gibi diğer bazı ülkeler, sayıları ne kadar çok olursa olsun, vatandaş olsalar dahi azınlık statüsüne almamaktadırlar(Kurubaş, 2004;118).

Avrupa Birliği içerisindeki azınlıklarla ilgili diğer değişken hususlar ise ; öncelikle Ladinler,Brötonlar gibi bazı azınlıklar tek bir ülke içerisinde yaşarken, Katalanlar, Basklar gibi bazı azınlıkların birden fazla ülke içerisinde yer alması; daha sonra Katalanlar gibi bazı azınlıklar buldukları ülkelerin belirli bir coğrafyasında çoğunluğu oluştururken, Romaniler (Çingeneler) gibi bazı azınlıkların yoğunlaştıkları yerlerde dahi azınlık olmaları; son olarak ta Frizyanlar, Friulanlar, Ladinler gibi bazı azınlıklar pek siyasallaşmamışken, Basklar,İrlandalılar ve İskoçlar gibi bazı azınlıkların aktif siyasette çok etkili olmalarıdır(Kurubaş, 2004;119).

Böylesine çok farklılık ve değişken sonucunda oluşan kavram karmaşasına rağmen Avrupa Birliği'nin azınlıklar ve haklarıyla bu denli ilgilenmesinin sebepleri şunlardır:

1.“İnsan hakları kavramının felsefi ve siyasi beşiğinin Avrupa olması” (Türkmen, 2003:134),

2.Azınlık hakları ve azınlıkların korunmasının, Avrupa'nın temel değerleri olan ayrımcılık ve ırkçılıkla mücadele, insan haklarına saygı ve demokrasinin doğal sonucu ve bütünleyici parçası olması(Kurubaş, 2004;166),

3.Kökleri geçmişe dayanan etnik,dinsel ve kültürel azınlık sorunlarının giderek artan bir gerilime dönüşmesi sonucunda, eski Yugoslavya'da görüldüğü gibi kanlı çatışmalara yol açması ihtimali(Bilener, 2003:165),

4. Bu tür çatışmalar sonucunda AB üye ülkelerine yönelecek mülteci akımlarının, söz konusu ülke toplumlarındaki istikrarı sarsması, ırkçılık benzeri akımları güçlendirmesi, yani yakınındaki bölgelerdeki istikrarsızlıkların, AB'nin kendi istikrarını da bozacağı düşüncesi (Bilener, 2003:165),

5. Avrupa Birliği'nin ulusüstü yapılanmasının, ulusaltı kimlikleri canlandırıp Avrupalılık kimliğinin önündeki en büyük engel olan ulusal kimliklerin zayıflatılması yoluyla mümkün olacağı düşüncesi (Kurubaş, 2004;165),

6. 1990 sonrasında Doğu Avrupa'da ve SSCB'de çok-etnili siyasal birliklerin dağılması sonucu farklılık bilincinin gelişmesi ve işçilerin serbest dolaşımı sonucu az gelişmiş ülkelerden kaynaklanan göç hareketlerinin artması sonucu azınlık konusunun daha da kompleks bir yapıya kavuşması (Kurubaş, 2004;166).

Yukarıdaki sebepler neticesinde ortaya çıkan ve “son derece genç ve gelişmekte olan bir alan” (Duvan, 2004:195) olan Avrupa Birliği azınlık hakları mevzuatını kronolojik bir sıraya göre incelemek uygun olacaktır.

1.2.2. Temel Antlaşmalar

1.2.2.1. Maastricht Antlaşması

7 Şubat 1992'de Avrupa Toplulukları'na üye ülke Dışişleri ve Bakanları tarafından imzalanan ve 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren (Karlık, 2005:87) Maastricht Antlaşması'nın daha başlangıç bölümünde taraf devletler, “Özgürlüğe, demokrasiye ve insan hakları ile temel özgürlüklere ve hukuk devletine saygıya bağlılıklarını teyit” (Reçber, 2005:12) etmiş, daha sonra ise çeşitli maddelerinde insan ve dolaylı yoldan olsa da azınlık haklarına değinmiş (Duvan, 2004:195) ve bu alanlarda “bir ilki gerçekleştirerek temel hak ve özgürlüklerle hukukun üstünlüğünü Birlik hukukunun temeline yerleştirmiştir” (Arısoy, 2002:38).

Avrupa Birliği'nin ekonomik birlikten siyasi birliğe geçiş süreci içerisinde bu tür insan ve azınlık haklarını koruyan girişimlere yönelmesi bir tesadüf olarak değil, “Avrupalılık kimliğinin oluşturulmasına hizmet eden bir adım” (Duvan, 2004:196) olarak değerlendirilmelidir.

Antlaşma'nın temel insan hak ve özgürlüklerine değinen ABKA(Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması) F maddesi şöyledir:

- 1.Birlik, hükümet sistemleri demokratik ilkeler üstüne kurulu olan üye devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir.
- 2.Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile garanti altına alındığı ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklandığı hali ile temel haklara saygı gösterir.
- 3.Birlik, hedeflerine erişmek ve politikalarını sürdürmek için gerekli araçlarla donatılacaktır(Türkmen, 2003:147).

F Maddesi'nin önemli bir özelliği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, Avrupa Birliği'nin genel hukuk ilkelerinden birisi olarak kabul edilmesidir(Türkmen, 2003:147).

Maastricht Antlaşması'nın insan haklarıyla ilgili diğer bir maddesi olan ABKA J.1 maddesinde ise insan haklarına saygı birliğin dış politika hedefleri arasına alınmıştır(Türkmen, 2003:147).

Maastricht Antlaşması ile kabul edilen ve dolaylı bir yoldan azınlık haklarının korunmasına yönelik olan ATKA(Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması) 6. maddesi ise şöyledir:

- Bu Andlaşma'nın uygulanması kapsamında, özel düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla, uyrukluğa esasına dayalı ayrımcılık yasaktır.
Konsey, 251.Md.'de benimsenen usul uyarınca hareket ederek böyle bir ayrımcılığı yasaklamaya yönelik kurallar kabul edebilir(Reçber, 2005:58).

Maastricht Antlaşması'nın ATKA 9. başlığı olan Kültür Başlığı altındaki 128. Maddesi ise kültürel çeşitlilik vasıtasıyla dolaylı yoldan da olsa azınlıkları ima eden(Kurubaş, 2004;127) ve azınlık hakları açısından en önemli sayılan maddesidir.Bu maddenin içeriği şöyledir:

- 1.Topluluk [doğrusu topluluk], üye Devlet kültürlerinin, ortak kültür mirasını da dikkate alarak, ulusal ve bölgesel çeşitliliklerine saygı kapsamında yaygınlaşmasına katkıda bulunur.
2. Topluluk faaliyetleri aşağıdaki alanlarda üye Devletler arasındaki işbirliğini teşvik etmeyi ve gerektiği takdirde faaliyetlerini desteklemeyi ve tamamlamayı amaçlar:
  - Avrupa halklarının kültürlerinin ve tarihlerinin tanınmasının ve yaygınlaştırılmasının geliştirilmesi;

- Avrupa siyasetinde önemli olan kültür değerlerinin muhafazası ve korunması;
  - ticari nitelikli olmayan kültürel alışveriş;
  - görsel-işitsel sektör de dahil olmak üzere, sanatsal ve edebi eserlerin yaratılması.
3. Topluluk ve üye Devletler, üçüncü Devletler, yetkili uluslararası örgütler ve özellikle AB Konseyi ile kültür alanındaki işbirliğini desteklerler.
4. Topluluk, bu Andlaşma'nın diğer düzenlemeleri uyarınca yürüteceği faaliyette, özellikle kültürlerinin çeşitliliğini gözetmek ve geliştirmek için kültürel unsurları dikkate alır.
5. Bu maddede yer verilen hedeflerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için, Konsey:
- 189 B. Md.'nde benimsenen usul uyarınca ve Bölgeler Komitesi'ne danıştıktan sonra, üye Devletlerin her türlü yasa ve düzenlemelerinin uyumlaştırılması hariç olmak üzere, teşvik edici önlemleri belirler. Konsey, 189 B Md.'nde benimsenen usul çerçevesinde oybirliği ile kara verir;
  - Komisyonun önerisi üzerine, oybirliği ile tavsiyelerde bulunur (Reçber, 2005:145).

Bu maddenin özellikle 4. paragrafı Avrupa Topluluğu'na yürüteceği faaliyetlerde bir tür "kültürel etki değerlendirmesi" yapma zorunluluğu getirmiştir (Duvan, 2004:196).128. Madde'nin bir diğer özelliği de Topluluğun kültür ve dil alanlarındaki faaliyetleri için somut bazı çalışmalara daha belirgin bir yasal dayanak oluşturmasıdır (Kurubaş, 2004;127). Örneğin, bölgesel kültürlerin araştırılması, geliştirilmesi ve korunması, azınlık dillerinin araştırılması, çağdaş literatüre ait eserlerin azınlık dillerine çevrilmesi, gibi azınlıklara yönelik kültürel çalışmalara finans desteği sağlanması (Duvan, 2004:196) ve bu konularda sivil toplum örgütlerinin ürettiği projelerin desteklenmesinin hukuksal dayanaklarını güçlendirmiştir (Kurubaş, 2004;127).

Maastricht Antlaşmasının azınlıklar ve haklarına yönelik getirmiş olduğu diğer iki önemli düzenlemeden birisi, azınlık temsilcilerinin iradi ve tüm devletlerin anayasal geleneklerine uygun bir şekilde 'bölgeler ve Yerel İdareler Komiteleri'ne katılımının öngörülmesi (Duvan, 2004:196), diğeri ise Avrupa Komisyonu bünyesinde 'lokal çeşitlilik' ve 'üye devletlerdeki kültürlerin gelişmesi' konularında çalışacak teknik yönden ağır basan bir danışma organının kurulmasıdır (Arısoy, 2002:39).

Özetle Maastricht Antlaşması, insan hakları konusunun Avrupa Birliği'nin temel kaygılarından birisi olduğunu ısrarla belirtmiş ve aynı zamanda Avrupa Birliği üyeleri, dış ilişkilerini bu temel üzerine bina etmeyi garanti etmişlerdir (Bilener, 2003:168).

Antlaşmanın diğer bir önemli yanı da üye devlet vatandaşlarının tümünü, insanlığın durumu ve birey özgürlüğü konularında aynı ahlaki değerleri içeren, çokkültürlü ve

çoklisanlı uygarlığı paylaşmaya davet etmesi ve üye devletlerin tüm vatandaşlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nce güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere saygı göstermeyi yüklenen bir birliğin vatandaşlığına almasıdır(Kurubaş, 2004;127).

Antlaşmanın tek eksik yönü ise yeni katılacak üyelere azınlık haklarıyla ilgili hiçbir ön şart getirmemesidir(Türkmen, 2003:148)

1.2.2.2. Kopenhag Kriterleri

Avrupa Birliği, 1990'lardan önce yaşadığı üç genişleme aşamasında, yeni katılan devletlere siyasal kriter olarak azınlıklarla ilgili şartlar öne sürmemekle beraber, insan hakları konusunu tamamen göz ardı etmemiş, Yunanistan, İspanya ve Portekiz örneklerinde görüldüğü gibi, cunta rejimlerinden demokrasiye geçmelerini müteakiben bu ülkelerle üyelik müzakerelerine başlamıştır(Kurubaş, 2004;154).

Fakat, Sovyet Bloku'nun dağılmasıyla "demokrasi,insan hakları ve liberal ekonomi konularında yetersiz sicili bulunan" (Türkmen, 2003:148) Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin kendileri için cazibe merkezi haline gelen Avrupa Birliği'ne yönelmesi ve Avrupa Birliği'nin de "azınlık sorunlarının canlılığını koruduğu" (Kurubaş, 2004;155) bu ülkeleri yeni genişleme sürecine dahil etmesi, adı geçen ülkelerin üyeliklerine yönelik yeni siyasi kriterler oluşturmayı zorunlu kılmıştır.

Bu zorunluluk sonucu, 21-22 Haziran 1993'te Kopenhag'da yapılan Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'ni müteakiben yayınlanan Sonuç Bildirisi'nde tam üyelik için gereken şartlar belirtilmiştir(Karluk, 2005:103).

Siyasi, Ekonomik ve Topluluk Müktesebatına Uyum başlıkları altında belirlenen Kopenhag Kriterleri'nin siyasi bölümü şöyle ifade edilmiştir:

"Üyelik, aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olmasını" (Türkmen, 2003:148) varsayar.

Böylelikle, Avrupa Birliği çok net bir biçimde Kopenhag Siyasi Kriterleri bağlamında, azınlıkların korunmasını tam üyelik için ön şart kabul etmiştir(Kurubaş, 2004;155).Burada, siyasal kriterleri garanti altına alan, sağlıklı işleyen ve süreklilik arz

eden, bir kurumsallaşmadan söz edilmesi çok önemli bir noktadır.Zira, Aralık 1995 Madrid Avrupa Konseyi toplantısında alınan kararlar Kopenhag Kriterleri'ne eklendiğinde, diğer konularla birlikte azınlıkların korunmasında da Avrupa Birliği yetkililerini uyum problemi yaşanmayacağına dair ikna edebilecek bir idari yapılanmaya sahip olunması gerektiği görülmektedir(Kurubaş, 2004;156).

Kopenhag Kriterleri, öncelikle “Sovyet sosyalist sisteminden liberal kapitalist sisteme geçiş aşamasında olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için oluşturulmuş” (Karluk, 2005:104) ve Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilgili bölüme yerleştirilmiş(Bilener, 2003:169) olmakla birlikte, 12-13 Aralık 1997'de Lüksemburg'ta gerçekleştirilen Avrupa Birliği Konseyi toplantısında bu kriterlerin tüm aday ülkeler için geçerli olduğu bildirilmiştir(Bilener, 2003:170).

Avrupa Birliği, Kopenhag Kriterleriyle birliğe katılacak yeni ülkelerin azınlık sorunlarının tam üyelikten önce çözüme kavuşturulmasını amaçlamıştır(Kurubaş, 2004;156).Çünkü azınlıklar konusu, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının tamamlayıcı bir ögesi ve demokratik istikrarın güvencesidir.Ayrıca “AB için çeşitlilik ve farklılıklar demokrasinin vazgeçilmez unsurları” (Kurubaş, 2004;156) dır.

Aslında Kopenhag Kriterleri Avrupa Birliği'nin insan ve azınlık haklarına radikal bir yenilik getirmemiştir(Bilener, 2003:170).Çünkü daha önce de belirtildiği üzere Avrupa Birliği daha önceki genişleme süreçlerinde de insan hakları ve demokrasi doğrultusunda seçici davranmıştır.Fakat, Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'ne ilk defa aday ülkelerin önüne gerekli şartları toplu bir şekilde öne sürme imkanı vermiştir(Bilener, 2003:170).

1.2.2.3. Amsterdam Antlaşması

16-17 Haziran 1997 tarihleri arasında Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı'nı yürüten Hollanda ev sahipliğinde Amsterdam'da gerçekleştirilen Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde taslağı üzerinde antlaşmaya varılan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren(Karluk, 2005:115-117) Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği bünyesinde insan ve azınlık haklarının korunması adına atılmış adımların en büyüğü sayılabilir(Türkmen, 2003:149).

Öncelikle, Maastricht Antlaşması'nın ABKA F(2) Maddesine tekabül eden 6(2) Maddesine, 6(1) Maddesi eklenerek(Türkmen, 2003:149), 6. Madde şu şekilde değiştirilmiştir:

- 1.Birlik, üye Devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur.
- 2.Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi ile garanti altına alınan ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara saygı gösterir.
- 3.Birlik, üye Devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir.
- 4.Birlik, hedeflerine erişmek ve politikalarını sürdürmek için gerekli gördüğü araçların oluşturacaktır(Reçber, 2005:16).

Bu madde ile Maastricht Antlaşması'nın başlangıç bölümünde belirtilen ilkelere uymak, üye devletler için bir zorunluluk haline getirilmiştir.6. Maddenin 1. Paragrafının önemi Amsterdam Antlaşması'nın bu maddeyi referans gösteren müteakip maddeleriyle birlikte incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir.

Örneğin, Amsterdam Antlaşması'nın tam metni:

- 1.Konsey, üye Devletlerin üçte birinin, Avrupa Parlamentosu'nun veya Komisyon'un gerekçeli önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu'nun onayı alındıktan sonra, 6. Md.'nin 1. Prg.'nda benimsenen ilkelere yönelik, bir üye Devlet tarafından ciddi bir ihlal riski oluşturulduğunu, üyelerinin beşte dört çoğunluk kararı ile tespit edebilir ve ilgili Devlete uygun tavsiyelerde bulunabilir.Konsey, böyle bir tespit yapmadan önce, ilgili üye devleti dinler ve aynı usul uyarınca karar tesis ederek, bağımsız kişilerden söz konusu Devletin durumu ile ilgili makul bir sürede rapor sunmalarını isteyebilir. Konsey, böyle bir tespite neden olan hususların devam edip etmediklerini düzenli olarak kontrol eder.
- 2.Devlet veya Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan Konsey, üye Devletlerin üçte birinin veya Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra oybirliği esası ile hareket ederek, ilgili üye Devlet Hükümeti'ni gözlemlerini sunmak üzere davet ettikten sonra, 6. Md.'nin 1.Prg.'nda benimsenen ilkelerin söz konusu üye Devlet tarafından ciddi ve sürekli olarak ihlal edildiğini tespit edebilir.
- 3.2.Prg.'da belirtilen böyle bir tespitte bulunması halinde Konsey, ağırlıklı çoğunluk esası ile hareket ederek, üye Devletin Hükümet temsilcisinin Konsey'de oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, Bu Andlaşma'nın söz konusu üye Devlete uygulanmasından doğan bazı hakların askıya alınmasına karar verebilir.Bunu yaparken Konsey, askıya almanın gerçek ve tüzel kişilerin hakları ve yükümlülükleri üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alır. Bu Andlaşma uyarınca söz konusu üye Devletin yükümlülükleri, her durumda o Devlet üzerinde bağlayıcı olmaya devam eder.

4.Konsey, önlem alınmasına neden olan durumda daha sonra değişiklikler meydana gelmesi halinde, 3.Prg. uyarınca alınan önlemleri ağırlıklı çoğunluk ilkesi ile hareket ederek değiştirebilir veya bunlara son verebilir.

5.Bu maddenin amaçları doğrultusunda Konsey, söz konusu üye Devletin Hükümet temsilcisinin oyunu dikkate almadan hareket eder.Şahsen hazır bulunan veya temsil edilen üyelerin çekimser kalmaları, 2.Prg.'ta belirtilen kararların alınmasına engel olmaz.Ağırlıklı çoğunluk, ATKA'nın 205. Md.'sinin 2.Prg.'da benimsendiği gibi ilgili Konsey üyelerinin sayısının ve ağırlıklı oylarının aynı oranı olarak tanımlanır. Bu paragraf, 3. Prg. uyarınca oy kullanma hakkının askıya alınması durumunda da uygulanır.

6.1 ve 2. Prg.'ların amaçları doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu, üyelerinin çoğunluğunu temsil edecek şekilde kullanılan oyların üçte ikisiyle karar tesis eder(Reçber, 2005:16-17).

Olan ABKA 7. Maddesine göre, üye devletlerin 6(1) Maddesi'nde geçen ilkeleri ihlal halinde Bakanlar Konseyi'nin nitelikli çoğunlukla karar almasıyla(Karluk, 2005:117), oy haklarının askıya alınmasına kadar varabilecek hak kısıtlamaları şeklinde yaptırımlarla karşılaşması öngörülmüştür(Bilener, 2003:168).

Bir yandan Avrupa Birliği tam üyeliği adayı olan ülkelere yönelik bir uyarı ve ciddi bir tehdit olarak değerlendirilen aşırı sağ partilere gözdağı olarak yorumlanan(Arısoy, 2002:40) bu

madde, uygulanabilirlik açısından sembolik görülse de(Arısoy, 2002:40) Amsterdam Antlaşması'nın Avrupa Birliği'ni kuran diğer antlaşmalardan insan ve azınlık haklarını koruması bakımından en önemli farkıdır.

Amsterdam Antlaşması'nın azınlık haklarına yönelik olarak getirdiği yeniliklerden bir tanesi de topluluğun dış politikası amaçlarının içeriğinin genişletilmesidir(Türkmen, 2003:151).ABKA 11. Maddesi, bu maddeye tekabül eden ve Maastricht Antlaşması'nın sadece insan haklarına saygıyı içeren J.1 Maddesini şu şekilde değiştirmiştir:

Birlik, bütün dış politika ve güvenlik politikası alanlarını kapsayan bir ortak dış ve güvenlik politikası tanımlar ve yürürlüğe koyar; bu politikanın amaçları :

- ortak değerlerin, temel çıkarların ve Birliğin bağımsızlığının ve bütünlüğünün Birleşmiş milletler Kurucu Antlaşması'na uygun olarak korunması;
- tüm yönleriyle Topluluğun güvenliğinin güçlendirilmesi;
- Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması ilkeleri ile Helsinki Nihai Senedi ilkelerine ve Paris Şartı amaçlarına uygun olarak, dış sınırlar dahil olmak üzere, barışın korunması ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi;
- uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi;
- demokrasi ve hukuk devleti ile insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi olacaktır(Reçber, 2005:19).

Antlaşma'nın azınlıklar açısından diğerk bir önemli özelliğı ise tam metni;

6.Md'nin 1. Prg.'ında belirtilen ilkelere sayğı duyan her Avrupa Devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir.Başvurusunu; Komisyon'a danıştıktan sonra ve üyelerinin salt çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşünü aldıktan sonra, oybirliği ile karar verecek olan Konsey'e iletir. Kabul koşulları ve bu kabulün Birliğin dayandığı Andlaşmalar ile ilgili olarak beraberinde getirdiğı uyarlamalar, üye Devletler ile talep sahibi Devlet arasında bir antlaşmanın konusunu oluşturur. Söz konusu anlaşma, kendi anayasal usullerine göre bütün üye Devletlerin onayına sunulur(Reçber, 2005:46).

Olan ABKA 49. Maddesi ile sadece Birliğin temel ilkelerine sayğı duyan ülkelerin tam üyelik için başvurabileceğini belirterek(Bilener, 2003:168), bu değerleri, üyelik için ön koşul haline getirmesi yani Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni resmen Avrupa Birliğı Müktesebatı'nın bir parçası yapmasıdır(Türkmen, 2003:149).

Fakat, önemle üzerinde durulması gereken şudur ki, Kopenhag Kriterleri'nde yer alan 'azınlıklara sayğı' kavramı, Fransa gibi bazı üye ülkelerin azınlıklar konusundaki kaygıları nedeniyle 6(1) Maddesi'nde açık bir şekilde yer almamıştır.Yani, Avrupa Birliğı, üyeleri arasında anlaşmazlığa yol açabilecek bir şartı öngörmemekte, bununla birlikte Birliğe üye olacak ülkelerin buna benzer problemlerini katılım öncesinde çözmelerini istemektedir(Türkmen, 2003:149).

Amsterdam Antlaşması, ayrıca Maastricht Antlaşması'nın ATKA 6. Maddesine tekabül eden 12. Madde'ye tam metni;

1.Konsey, bu Andlaşma'nın diğerk düzenlemelerine zarar vermeksizin ve Andlaşma tarafından Topluluğa tanınan yetkilerin sınırları dahilinde Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra oybirliğiyle hareket ederek, cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel konuma dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunabilir. 2.1.Prg.'a istisnaen, Konsey, 1.Prg.'ta belirtilen amaçların geliştirilmesine katkı sağlamak gayesiyle üye Devletler tarafından alınan eylemleri desteklemek için teşvik edici Topluluk önlemleri aldığıında, üye Devletlerin kanun ve düzenlemelerinin uyumlu hale getirilmesi konusu hariç olmak üzere, 251. Md.'de benimsenen usul uyarınca karar tesis eder(Reçber, 2005:58).

olan 13. Madde'yi ekleyerek, daha önce sadece milliyete dayalı ayrımcılığı kapsayan yasağı sekiz alana yayarak genişletmiştir(Arısoy, 2002:40) ki özellikle engellilik, yaş

veya cinsel tercih faktörleri o tarihe kadar insan haklarının korunmasına yönelik hiçbir uluslararası veya ulusal belgede yer almayan hususlardır(Türkmen, 2003:151).

Bunun yanı sıra, 13. Madde ayrımcılığa karşı mücadele maksadıyla topluluk enstrümanlarının kullanılmasını düzenleyerek, etnik ve dilsel azınlıklar lehine tedbirler içeren mekanizmaların çalıştırılması yolunu açmıştır(Duvan, 2004:197). Nitekim Avrupa Konseyi , Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra içeriği ileride anlatılacak olan 29 Haziran 2000 tarih ve 2000/43 sayılı Yönergeyi önermiştir(Karluk, 2005:377).

13. Madde'de belirtilen ayrımcılıkla mücadelenin amacı, ırk veya etnik kökenden kaynaklanan farklı uygulamalarla mücadelede sınırları belirleyerek, üye ülkelerde eşit muamele ilkesini, yani ırk veya etnik kökene dayalı direkt veya endirekt bir ayrımcılığın bulunmamasını, geçerli hale getirmektir.Direkt ayrımcılık, bir kişinin ırk veya etnik köken nedeniyle aynı statüdeki başka birine göre olumsuz muameleye tabi tutulması, endirekt ayrımcılık ise objektif bir hükmün, belirli bir ırk veya etnik kökenden olan kişiler için mazur sayılabilecek meşru bir amaç ve bu amaca ulaşmanın uygun ve gerekli vasıtaları olmadıkça, diğer kişilere nazaran daha dezavantajlı bir konum oluşturmasıdır(Karluk, 2005:377) .

Ayrıca 13. Madde'nin diğer bir olağan etkisi de, ATAD(Avrupa Toplulukları Adalet Divanı)'a müteakip kararlarında azınlıkların korunmasıyla ilgili bir 'topluluk hukuku temel ilkesi' oluşturma konusunda bir yasal dayanak teşkil edebilecek olmasıdır(Duvan, 2004:197).

Amsterdam Antlaşması, azınlıklarla ilgili düzenlemelerin diğer baskı gruplarına ilaveten özellikle Avrupa Parlamentosu'ndan, azınlıklara daha fazla özen gösterilmesine yönelik gelen baskılar nedeniyle gerçekleştirilmiş olduğu(Arısoy, 2002:40) ve denetim mekanizmasının, Birliğin üç organının çeşitli seviyelerde iştirakini gerektiren kompleks bir yapıda olması nedeniyle doğrudan etki yapamayacağı(Arısoy, 2002:40) yönündeki yorumlara rağmen, Avrupa Birliği'nin siyasileşme sürecinde azınlık hakları politikasının gelişimi bakımından çok önemli bir adım oluşturmaktadır(Türkmen, 2003:151).

1.2.2.4. Temel Haklar Şartı

1950’li yıllarda başarısızlıkla sonuçlanan Avrupa Siyasi Topluluğu girişiminde(dpt.gov.tr, 2005b), temel haklarla ilgili olarak 4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi’ne atıf yapan bir bölüm öngörüldüğü halde(Karluk, 2005:1090) Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşmaları’nda temel hakları ilgilendiren düzenlemeler yer almamıştır(dpt.gov.tr, 2005b).Bu nedenlerden dolayı Avrupa Toplulukları’nın ilk yıllarını müteakiben, Topluluk kurumları sahibi oldukları geniş yetkileri kullanırken, bireylerin temel haklarını ihlal edebilecekleri gerekçesiyle, Toplulukların temel insan hakları konusunda uymak zorunda olacağı net kurallar getirilmesi fikri güç kazanmıştır(Karluk, 2005:1090).

Bu gelişmeler sonucunda, ilk kez ATAD’ın 1960’lı yılların sonundan itibaren geliştirdiği içtihat hukukuyla tanınan ve 5 Nisan 1977’de Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen ortak bir bildiriyle siyasi kurumlarca da tanınan(dpt.gov.tr, 2005b) temel haklar, 1992’de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile antlaşma metnine girmiş(Karluk, 2005:1090) fakat antlaşmada “bir haklar manzumesi” (dpt.gov.tr, 2005b) yer almamıştır.

3-4 Haziran 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen(Karluk, 2005:285) Köln Zirvesi Sonuç Bildirisi’nde Avrupa Birliği Konseyi tarafından alınan ve

İnsan haklarına saygının Avrupa Birliği’nin kurucu ilkelerinden biri ve Birliğin meşruiyetinin vazgeçilmez şartı olduğunu; ATAD içtihadında da görüldüğü gibi, Birliğin insan haklarına saygı ile yükümlü bulunduğunu ve şu aşamada hakların kapsamını ve büyük önemini Birlik vatandaşlarının gözü önünde vurgulamak amacıyla bir temel haklar Şartı düzenlemenin gerekli olduğunu(Türkmen, 2003:152)

belirten karar yayınlanmıştır.Aynı kararda, bu şartın, özgürlük ve eşitlik haklarına ilaveten AİHS, üye devlet anayasaları ve Birliğin genel hukuk ilkelerinin içerdiği hakları, Birlik vatandaşlarının temel haklarını ve Avrupa Birliği Temel Sosyal İşçi Hakları Şartı’nın içerisindeki ekonomik ve sosyal hakları kapsayacağı da vurgulanmıştır(Türkmen, 2003:152).

Köln Zirvesi'nde varılan bu direktif gereği, 15-16 Haziran 1999'da Tampere Avrupa Birliği Konseyi Zirvesi'nde oluşturulan ve başkanlığını eski Federal Almanya Cumhurbaşkanı ve Alman Anayasa Mahkemesi eski Başkanı Roman Herzog'un yaptığı Konvansiyon tarafından, tüm toplantı ve belgelerin halka açıldığı derecede bir şeffaflık ve Uluslararası İnsan Hakları Dernekleri Federasyonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi(Türkmen, 2003:153) çeşitli uluslararası örgüt, sivil toplum kuruluşları ve hatta bireylerin görüşlerinin ve eleştirilerinin dikkate alındığı benzeri görülmemiş bir doğrudan demokrasi uygulamasıyla yapılan(Türkmen, 2003:153) çalışmalar sonucunda, Avrupa Temel Haklar Şartı, 14 Kasım 2000'de Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmasını müteakiben(Kurubaş, 2004:156) 7 Aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesi'nde imzalanmış ve 18 Aralık 2000'de ATRG(Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi)'nin C serisinin 364. sayısında yayınlanmıştır(Karlık, 2005:285).

Bir bildiri olması açısından bağlayıcı değil de yönlendirici niteliğe sahip olmasına karşı Temel Haklar Şartı, ileride Birlik Antlaşmalarına eklenebilecek ve bağlayıcı bir etkiye sahip olacak bir şekilde kaleme alınmıştır(Döner, 2003:125).Şartın Antlaşmalara eklenip eklenmeyeceğine ve eklemenin nasıl olacağına müteakiben karar verileceği(dpt.gov.tr, 2005b) üzerinde antlaşmaya varılmıştır.

Temel Haklar Şartı'nın içeriği incelendiğinde, daha Başlangıç Bölümü'nde; "Sahip bulunduğu manevi ve ahlaki mirasın bilincinde olarak, Birlik, insan saygınlığı, özgürlük, eşitlik ve dayanışmanın bölünmez ve evrensel değerleri ile demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri üzerine kurulmuştur" (dpt.gov.tr, 2005b) denilerek temel haklar ve eşitliğe vurgu yapılmış ve

Birlik, bir yandan bu değerlerin korunmasına ve değiştirilmesine katkıda bulunurken, diğer yandan Avrupa halklarının kültür ve gelenek farklılıklarına, üye devletlerin, milli kimliklerine ve üye devlet kamu kurumlarının ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde örgütlenme biçimlerine saygı gösterir(dpt.gov.tr, 2005b).

ifadesiyle de azınlık haklarına değinilmiştir.

Şart, İnsanlık Onuru (Saygınlık), Özgürlükler, Eşitlik, Dayanışma, Vatandaşlık Hakları, Adalet ve Genel Hükümler olmak üzere yedi bölümden oluşmuştur(Döner, 2003:126).Üçüncü Bölüm olan Eşitlik Bölümü'nde yer alan 20. Madde (Kanun önünde

Eşitlik)’de “Herkes, kanun önünde eşittir”(dpt.gov.tr, 2005b) denilerek, eşitliğe, 21. Madde (Ayrımcılık yapmama)’de

1.Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, sakatlık, yaş veya cinsel eğilime dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır.

2.Avrupa Topluluğu’nu Kuran Antlaşma’nın ve Avrupa Birliği Antlaşması’nın uygulama alanı kapsamında ve bu Antlaşmaların özel hükümlerine hanel gelmemek kaydıyla, milliyet esasına dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır(dpt.gov.tr, 2005b).

denilerek ve 22. Madde (Kültür, din ve dil çeşitliliği)’de “Birlik, kültür, din ve dil çeşitliliğine saygı gösterir”(dpt.gov.tr, 2005b) denilerek azınlık haklarına temas edilmiştir.Son bölüm olan Genel Hükümler Bölümü’ndeki 51. Madde (Kapsam) ile bu şartın içeriğindeki ilkelerin tüm birlik sınırları içerisinde geçerli olduğu, 52. Madde (Teminat Altına Alınan Hakların Kapsamı) ile bu şartın içeriğindeki hakların kısıtlanmasının yasa ile ve oransallık prensibine uygun şekilde olabileceği, 53.Madde (Koruma Düzeyi) ile bu şarttaki hükümlerin Birlik, Topluluk ve tüm üye devletlerin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile devletlerin kendi anayasalarında geçen insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlayıcı ve zedeleyici şekilde yorumlanamayacağı ve 54.Madde (Hakların kötüye kullanılmasının yasaklanması) ile de bu şarttaki hükümlerin, belirtilen hakları öngörülenden daha fazla kısıtlayıcı bir eyleme girişme hakkı verir şekilde yorumlanamayacağı vurgulanmıştır(dpt.gov.tr, 2005b).

Başlıca esin kaynakları, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, üye devletlerin ortak anayasal gelenekleri, Avrupa Sosyal Şartı, AB Temel Sosyal İşçi Hakları Şartı, Avrupa Konseyi’nin, BM(Birleşmiş Milletler)’in ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün çeşitli sözleşmeleri, AİHM(Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) ve ATAD içtihatları” (Türkmen, 2003:154) olduğundan ve kurucudan çok deklare edici kabul edilen(Döner, 2003:128) ve radikal nitelikte yeni haklar içermemekle birlikte ulusal ve uluslararası belgelerde mevcut olan hükümleri bir araya toplayan(Türkmen, 2003:154) Şart, temel hakları bu şekilde bir katalog haline getirerek vatandaşlar açısından şeffaflık ve yasal güvenlik sağlamıştır(Döner, 2003:128).

Temel Haklar Şartı, yaptığı düzenlemelerle, öncelikle ekonomik bütünleşmeden siyasal bütünleşmeye geçiş sürecinde demokratik Avrupa toplumlarının ortak değerlerini deklare ederek Birliğin siyasi ve etik meşruiyetini kanıtlamış(Türkmen, 2003:153),

temel haklar konusundaki karışıklıkları bitirerek(Döner, 2003:128) Avrupa Birliği içerisinde korunmasına adli bir güvence oluşturmuş(Türkmen, 2003:153), ATAD'ın içtihat yetkisinin sınırlarını net bir şekilde tespit ederek(Döner, 2003:128) günümüze kadar sadece içtihadi bakımdan gelişmiş olan sistemin yerine “normatif bir referans” (Türkmen, 2003:153) oluşturmuş ve Avrupa Birliği'nin üye ülkeleri ile aday ülkeleri arasında azınlık hakları konusunda ikilik uyguladığı iddialarını ortadan kaldıracak bir atılım yapmıştır(Duvan, 2004:198).

Özetle, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Birlik vatandaşlarının temel haklarını ve Birliğin vatandaşlarına yönelik sorumluluklarını düzenlemiştir(Duvan, 2004:197).

1.2.3 İkincil Mevzuat

1.2.3.1. Avrupa Konseyi (Haziran 2000) Yönergeleri

Yukarıda incelenen belgeler haricinde, Avrupa Konseyi tarafından Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra önerilen 29 Haziran 2000 tarih ve 2000/43 sayılı Yönerge ile;

Avrupa Birliği'nin özgürlük, demokrasi, insan haklarına, temel özgürlüklere saygı gibi üye ülkelerde ortak ilkeler üzerine kurulduğunu, ayrıca, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi, üye ülkelerde ortak olan Anayasal gelenekler ile Topluluk Hukukunun genel ilkelerinden (AT Antlaşması Md.6) kaynaklanan temel haklara saygı göstermesi gerektiği(Karlık, 2005:377).

Belirtilerek temel hak ve özgürlüklere vurgu yapılmış ve aynı tarihli “İrk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın İnsanlara Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına Dair” (Duvan, 2004:198) yönerge ile de istihdam, eğitim, mesleki eğitim, sosyal koruma, kamuya açık mal ve hizmet arzına erişim gibi alanlarda, tüzel kişiler ile üçüncü ülke vatandaşları da dahil olmak üzere tüm kişilerin eşit muameleye tabi tutulması karara bağlanarak azınlık haklarına temas edilmiştir(Duvan, 2004:198).İkinci yönerge, hem üye devletleri, kendini etnik veya ırksal ayrımcılık kurbanı kabul eden tüm kişiler için yargı ve idare ile ilgili yöntemlerin uygulanması konusunda sorumlu kılması(Duvan, 2004:198) hem de herhangi bir ayrımcılık iddiası karşısında ispat yükümlülüğünü iddia sahibine değil mahkemeye yüklemesi nedeniyle(Duvan, 2004:198) önemlidir.

1.2.3.2. Gündem 2000 Raporu

16 Temmuz 1997’de Avrupa Komisyonu, “Avrupa Birliği’nin 21. yüzyıldaki güçlenme ve genişleme perspektiflerini ortaya koyan” Gündem 2000 adındaki 1300 sayfalık bir Strateji açıklayarak(Karluk, 2005:119), Kopenhag Kriterleri’ni daha detaylı bir şekilde tanımlama ve içeriğini kuvvetlendirme imkanı bulmuştur(Bilener, 2003:170).

Raporda, Avrupa Birliği’nin azınlıkların korunmasından ne anladığına ise, tam üyeliğe aday ülkelerde azınlıkların varlığına işaret etmeyi müteakiben, Avrupa Komisyonu Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi ile Avrupa komisyonu Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen 1201 sayılı tavsiye kararı referans gösterilerek açıklık getirilmiştir(Kurubaş, 2004:157).

Bu raporda, azınlık hakları konusunda asıl önemli olan hususun, bu grup mensuplarının herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmalarından çok, bu insanların içerisinde yaşadıkları topluma entegrasyonunun sağlanması olduğu belirtilmiş yani negatif ayrımcılığın önlenmesine ilaveten pozitif ayrımcılığın uygulanması gerekli kılınmıştır(Bilener, 2003:170).

Buna göre aday ülkeler, azınlıkların siyasal anlamda özellikle yerel yönetimler başta olmak üzere parlamento gibi siyasal organlarda temsil edilmelerini, ilk ve orta öğretim seviyesinde kendi dillerinde eğitim görmelerini, kendi dillerinde her türlü yayını yapabilmelerini ve idare ve yargı kurumlarında kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamaktan sorumludur(Duvan, 2004:199).

1.3. Diğer Düzenlemeler

1.3.1. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları

7 Ekim 1958’de faaliyete başlayan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, hem Avrupa Birliği’nin en yüksek yargı organıdır(Karluk, 2005:244) hem de ATKA’nın

Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi, kendi yetkileri çerçevesinde, bu Andlaşma’nın yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka uyulmasını sağlarlar. Ayrıca,225 A Md.’sinde öngörülen şartlar kapsamında, belirli spesifik alanlarda işbu Andlaşma’da benimsenen yargı yetkisini yerine getirmek için Yargı Daireleri, İlk Derece Mahkemesine yardımcı olarak verilebilirler(Reçber, 2005:184).

Şeklindeki 220. Maddesi gereği hukuka uygunluğu sağlamaya(Döner, 2003:119) ve

Adalet Divanı:

a).bu Andlaşma'nın yorumu konusunda;

b). Topluluk kurumları ve AMB'nin işlemlerinin geçerliliği ve yorumu konusunda;

c). Konsey tasarrufları ile oluşturulan kuruluşların statüsünde öngörülmesi şartıyla, bu statülerin yorumu konusunda ön karar yoluyla karar vermeye yetkilidir.

Bu tür bir sorun, üye Devletlerden birinin bir yargı organı önüne ortaya çıkarsa, bu yargı organı kendi kararını vermek için konuya ilişkin bir kararın gerekli olduğu kanısına varırsa, Adalet Divanı'ndan bu konuda karar vermesini talep edebilir.

Bu tür bir sorun iç hukuka göre kararlarına karşı kanun yolu kapalı olan ulusal bir yargı organı önünde görülmekte olan bir davada ortaya çıkarsa, bu yargı organı Adalet Divanı'na başvurmakla yükümlüdür(Reçber, 2005:192).

Şeklindeki 234. Maddesi gereği de ön karar süreciyle Avrupa Toplulukları hukukunun yorumlanması alanında karar vermeye yetkili bir kurumdur(Karluk, 2005:244).Son derece önemli olan yorumlama yetkisi, ATKA'nın "Adalet Divanı hiçbir halde hukukun ve düzenin korunmasına ve iç güvenliğin sağlanmasına ilişkin olarak 62. Md.'nin 1. noktası uyarınca alınan önlem veya kararlar hakkında karar vermeye yetkili değildir" (Reçber, 2005:87) şeklindeki 68/2 maddesi gereği sadece Vize, Sığınma, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Politikalar bölümünde düzenin korunması ve iç güvenliğin sağlanması ile ilgili kurallar hakkında geçerli değildir(Karluk, 2005:247).

Bunun yanı sıra Avrupa Toplulukları Adalet Divanı nihai yargı organıdır, kararlarının temyiz edilmesi mümkün değildir ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından farklı olarak yaptırım gücü vardır(Karluk, 2005:249).Özellikle 15 Temmuz 1964'te almış olduğu ve Topluluk hukukunun ulusal hukuka üstünlüğe ilkesini getiren Costa-ENEL kararı gibi kararlarla Topluluğun bütünleşmesinde etkin bir rol oynayan(Karluk, 2005:249) Avrupa Toplulukları Adalet Divanı aynı zamanda Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarında insan ve azınlık haklarına açık bir şekilde yer verilmemiş olması nedeniyle(Türkmen, 2003:134) topluluk çerçevesinde bireysel hakların nasıl korunacağı yönünde oluşan boşluğu da içtihatlarıyla doldurmuştur(Döner, 2003:119).

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, insan ve azınlık haklarının korunmasına uzunca bir dönem Avrupa Topluluğu Antlaşması kapsamında, Avrupa Topluluklarının temel yapısal ilkeleri kabul edilen serbest dolaşım ve ayırimcılık yasağı ilkeleri açısından yaklaşmıştır(Türkmen, 2003:135).

Bu ilkelerden ayrımcılık yasağı ise Avrupa Toplulukları hukuku tarafından ATKA 12. Maddesi'nde belirtildiği üzere vatandaşlığa dayalı ayrımcılık ve ATKA 141. Maddesi'nde belirtildiği üzere cinsiyete dayalı ayrımcılık açılarından ele alınmıştır(Türkmen, 2003:135).

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, azınlıklar ve haklarının korunması açısından önemli olan vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın engellenmesi ilkesinin uygulanmasında gerek zaman gerek konu bakımından sınır tanınmayacağını, 5 Mart 1980 tarihli J.Pesostaing/Belçika Devleti, 18 Mart 1980 tarihli Kraliyet savcısı/Dehanne ve diğerleri ve 1 Temmuz 1993 tarihli Hubbard gibi kararlarla hükme bağlamıştır(Türkmen, 2003:135).Bu ilkeye yönelik tek sınırlama kişi bakımındandır yani bu ilke Avrupa Birliği vatandaşlarına uygulanır(Türkmen, 2003:135).

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın vatandaşlığa dayanan ayrımcılık yapılmaması ilkesine yönelik almış olduğu kararlardan birisi 13 Şubat 1985 tarihli "Belçika'da çizgi film öğrenimi görmek isteyen bir Fransız öğrenciye, Belçika vatandaşı öğrencilerden daha fazla harçlık ödenmemesi gerektiğini" hükme bağlayan Gravier Kararı(Karluk, 2005:250), bir diğeri de 12 Mayıs 1998 tarihli "bir üye devlet vatandaşının diğeri bir üye devlette uyrukluğuna sebebiyle ayrımcılığa maruz kalması durumunda, Avrupa vatandaşlığının sağladığı imkanlardan yararlanabileceğini" hükme bağlayan Martinez-Sala Kararı'dır(Karluk, 2005:252).

Bunun yanı sıra Avrupa Toplulukları Adalet Divanı 10 Nisan 1984 tarihinde aldığı Van Colson ve Kanan kararı ile ayrımcılıkla ilgili tazminatın verilen zararlarla orantılı olması gerektiğini belirtmiştir(Türkmen, 2003:136).

Yukarıda bahsedilen kararların hiçbirisi, azınlıklar konusuyla ilgili olarak üye devletlerin ortak bir anayasal gelenekleri olmadığından(Duvan, 2004:200) bir Avrupa Toplulukları hukuku genel ilkesi oluşturacak statüde görülmemekte(Kurubaş, 2004:125) ve Topluluk metinlerinde ayrımcılığın cezalandırılması öngörülmediğinden, bu konu ulusal yargıya kalmaktadır(Türkmen, 2003:135).

1.3.2. Avrupa Parlamentosu Kararları

1958'de Roma Antlaşması'na bağlı Roma Sözleşmesi ile AKÇT'nin Ortak Meclisi ile Roma Antlaşması gereğince kurulan Meclis'in birleşmesi sonucu ortaya çıkan Avrupa Parlamentosu, Avrupa Topluluğu içinde Komisyon ve Konsey arasında paylaşılmış yasama ve yürütme yetkilerinin kullanılmasını demokratik biçimde denetleme, Avrupa Komisyonu üyelerinin atamalarını onaylama ve üçte iki oy çokluğuyla Komisyonu görevden alma yetkilerine sahip, önemli bir Topluluk kurumudur(Karluk, 2005:211-213).

Parlamento, Komisyon ve Konsey'in hükümetlere ve ulusal yasama organlarına karşı olan yükümlülüklerini paylaşmadığından, hükümetlerin ortak iradelerini dengeleyebilmekte ve siyasal olarak daha geniş bir özgürlüğe sahip bulunmakta ve bunların doğal sonucu olarak da Avrupa Birliği'nin siyasal kurumları içerisinde insan ve azınlık haklarına en büyük önemi veren kurum olarak ön plana çıkmaktadır(Türkmen, 2003:139).

Avrupa Parlamentosu'nun azınlık haklarına önem vermesinin diğer bir önemli sebebi de siyasal yapısıdır.Parlamento'da, ilk seçimlerin yapıldığı 1979 yılından 1999 yılına kadar, gayri merkezileşme ve bölgeselleşme talepleri bulunan bölgesel partilerle işbirliği içinde bulunan Avrupa Sosyalist Partisi(ESP)'nin siyasal üstünlüğe sahip olması, bu sürede üyeleri arasında çoğunlukla federal gelenekten gelen Alman partilerinin ve Romanya ve Slovakya'daki azınlığı temsil eden iki partinin bulunduğu Hıristiyan Demokrat eğilimli Avrupa Halk Partisi(EPP)'nin ikinci büyük siyasal grup olması ve diğer grupların da azınlıklar konusunda bu iki büyük grup gibi gayri merkezileşme, bölgeselleşme ve federalleşme yönünde düşüncelere sahip olmasalar da ayırıcılığın önlenmesi, temel insan hak ve özgürlükler kapsamında azınlıklar ve haklarının özellikle de dillerinin korunmasına olumlu yaklaşan düşüncede olması(Arısoy, 2002:50-53) Parlamento'yu azınlık hakları konusunda duyarlılığı giderek artan ve yaptırım gücü olmasa da uluslararası kamuoyunu etkileyen,Avrupa Birliği'nin rüyalarındaki ahlaki değerleri yansıtan ve azınlık dillerinin korunmasına yönelik maddi kaynak sağlayan(Duvan, 2004:200) kararlar alan bir kurum haline getirmiştir(Bilener, 2003:170).

İnsan haklarına yaklaşımında;

İnsan haklarının geniş bir biçimde ele alınması;
İnsan haklarının bölünmezliği:medeni ve siyasal hakların, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan ayırd edilmezliği;
İnsan haklarının evrenselliği:İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin her türlü ulusal, kültürel veya dini hükümden üstün olduğu;
Demokratik ilkelerle kalkınma politikalarının eşgüdümü(Türkmen, 2003:139)

İlkelerini benimseyen Parlamento insan hakları alanında sırasıyla tartışma-görüşme, izleme ve denetleme olmak üzere üç temel işlevi yerine getirmektedir(Türkmen, 2003:139).

Çalışma sistemi Komitelere dayanan Parlamento'ya gelen bir konunun,insan hakları ile ilgili çalışmalar yapan başlıca komiteler olan İnsan Hakları Alt, Medeni Haklar ve İçişleri, Kalkınma ve İşbirliği, Başvuru, Dışişleri Güvenlik ve Savunma Politikası ile Yükümlü, Hukuk İşleri ve Yurttaş Hakları, Kadın Hakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Komitelerinden(Türkmen, 2003:142), ilgili Komiteye havale edilmesini müteakiben Komite, bir üyesini konuyla ilgili olarak rapor hazırlaması için Raportör olarak belirler ve Raportör'ün Komisyon'a sunduğu görüşün kabul edilip Genel Kurulda ele alınmasıyla bu görüş Avrupa Parlamentosu'nun görüşü olur(Karlık, 2005:234).

Parlamento'nun azınlıklar ve haklarının korunması ile ilgili olarak bu sistemle almış olduğu azınlıkları direkt konu alan ve yukarıda belirtildiği üzere uluslararası kamuoyunu etkileyen kararları şunlardır:

1.3.2.1. Bölgesel Dil ve Kültürlerle İlgili Topluluk Şartı ve Etnik Azınlıkların Haklarına İlişkin Topluluk Şartı

16 Ekim 1981 tarihinde kabul edilen bu kararla Avrupa Parlamentosu, ulusal, bölgesel ve yerel makamları, bölgesel dil ve kültürleri her seviyedeki eğitim kurumlarında resmi müfredata eklemeye, bölgesel dillerde eğitimi sağlamaya, bu dillerin kitle iletişim araçlarında kullanımına yardım etmeye, azınlık gruplarına mensup bireylerin resmi kuruluş ve mahkemelerde kendi dillerini kullanmalarına izin vermeye davet etmiştir(Kurubaş, 2004:144).Bunlara ek olarak karar, bölgesel fonların, bölgesel kültürleri ve ekonomik projeleri desteklemek amacıyla kullanılmasını ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun azınlık dillerine ayrımcılık yapan hukuki mevzuatı ve

uygulamaları kontrol etmesini tavsiye etmektedir(Duvan, 2004:201).Kararın dikkat çekici özelliklerinden birisi bölgesel dil ve kültürlerle ilgili haklardan yararlanacak olanların ‘bireyler’ olduğunu vurgulaması, bir diğeri ise ayrımcılığın önlenmesi gibi negatif haklardan ziyade azınlıkların korunmasında aktif eyleme yönelik.pozitif haklara yer vermesidir(Arısoy, 2002:44).

1.3.2.2. Dilsel ve Kültürel Azınlıklar Yararına Tedbirlere İlişkin Karar

1983’te kabul ettiği bu kararla Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği vatandaşlarından 30 milyonunun anadilinin bölgesel veya az konuşulan bir dil olduğuna dikkat çekerek, 1981 tarihli kararının önemini bir kez daha belirtmiş(Duvan, 2004:201) , Avrupa Birliği Komisyonu’nu bu alandaki aktivitelerini arttırmaya ve bu konuya ilişkin olarak o tarihe kadar alınmış ve alınması planlanan önlemleri rapor etmeye davet etmiştir(Arısoy, 2002:44).

Bu kararda ayrıca azınlıklarla ilgili çalışmaların etkinleştirilmesi için Avrupa seviyesinde bölgesel ve azınlık dillerinin temsilcilerinin de yer alacağı bir örgüt kurulması gündeme getirilmiş ve bunun sonucunda Avrupa Az Kullanılan Diller Bürosu (EBLUL) kurulmuştur(Kurubaş, 2004;144).

1.3.2.3. Avrupa Topluluğu’nda Etnik ve Bölgesel Diller ve Kültürlere Dair Karar (Kuijpers Kararı)

30 Ekim 1987’de kabul ettiği bu kararla Parlamento, üye devletlere bölgesel özerkliğin güçlendirilmesi çağrısında bulunmuş, eğitsel, idari ve yasal düzenlemelerle, kitle iletişimi, sosyal ve ekonomik alanlarda bölgesel ve azınlıklara ait dillerin kullanımını teşvik edilmesini tavsiye etmiş ve azınlıklara ait dillere ayrımcılık uygulayan mevzuat ve uygulamaların gözden geçirilmesini istemiştir(Kurubaş, 2004;145).

Bu kararda ayrıca, bölgesel ve azınlık dillerinin soyadı ve yer isimlerinde, posta hizmetlerinde, tüketici bilgilerinde ve yol işaretlemelerinde kullanılmasının sağlanması tavsiye edilmiş ve ekonomik desteğin gerekliliği belirtilerek 1988 bütçesinden en az 1 milyon ECU(European Currency Unit (Avrupa Para Birimi))’nun azınlıklara ait dillere ayrılması konusunda Parlamento’nun kararlılığı vurgulanmıştır(Duvan, 2004:201).Kararda hükme bağlanan diğeri bir konu da, Parlamento üyeleriyle bazı

azınlık gruplarının bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmalarını sağlamak amacıyla önceden gayri resmi olarak oluşturulmuş bulunan 'Seyrek Kullanılan Diller Aracı Grubu (Intergroup on Lesser Used Languages) 'nun bu tarihten sonra Parlamento'nun resmi aracı gruplarından birisi olarak kabul edileceğidir(Arısoy, 2002:46).

1.3.2.4. Katalan Kimliğini Tanıyan 1990 Tarihli Karar

Katalan kimliğini resmen tanıyarak Katalan dilinin Avrupa Birliği bağlamında geçerliliğini ve kullanımını kabul eden 1990 tarihli karar(Kurubaş, 2004;145).

1.3.2.5. Avrupa Topluluğu'ndaki Dilsel Azınlıklara Dair Karar (Killilea Kararı)

9 Şubat 1994 tarihinde kabul edilen bu kararla Avrupa Parlamentosu, 1981 tarihli kararına atıfta bulunmuş, üye devletleri dil azınlıklarını tanımaya, bu dillerin korunması ve geliştirilmesi için temel şartları oluşturmaya, yapılacak yasal düzenlemelerle bu dillerin, eğitim, adalet ve kamu idaresi, medya, kamu ve kültür hayatının diğer sektörlerinde kullanılmasının ve teşvik edilmesinin sağlamaya ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalamaya davet etmiştir(Duvan, 2004:202).

Ayrıca aldığı bu kararla Parlamento, Konsey ve Komisyon'u Avrupa dil topluluklarını temsil eden kuruluşları, özellikle Az Kullanılan Diller İçin Avrupa Bürosu (EBLUL)'nu desteklemeye davet etmiş ve tüm bu tavsiyelerin üye devletlerin ülke bütünlüğünü ve kamu düzenini tehlikeye sokmaması gerektiğini ve Roma halkı gibi dağınık yaşayan azınlıklar için de geçerli olacağını vurgulamıştır(Kurubaş, 2004;145).

Bu kararın önemli bir özelliği de, bir taraftan dil çeşitliliği ile demokrasi ve barış arasında bağlantı kurarken, diğer taraftan da konuya bir 'dış boyut' ekleyerek, Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkeler karşısında da azınlık haklarını vurgulaması ve gerektiğinde bu ülkelere azınlıklar konusunda yardımcı olunması, azınlık hakları ihlalleri olduğunda da bu ülkelerin kınanması gerektiğini belirtmesidir(Arısoy, 2002:46).

Avrupa Parlamentosu yukarıda belirtilen kararların dışında dolaylı yoldan da olsa azınlıklara değinen bazı kararlar da almıştır.Bu kararlar ise şunlardır:

1.3.2.6. oğulcu Medya Toplumunda Televizyon zerinden Kamu Hizmetinin Rolüne İlişkin Avrupa Parlamentosu Kararı

1996 Yılında kabul ettiği bu kararla Avrupa Parlamentosu, kamu yayıncılarını, televizyon alanındaki istihdamda kadınların ve etnik azınlıkların gerçekten eşit olarak temsil edilmesini sağlamaya davet etmiştir(Kurubaş, 2004;145).

1.3.2.7. Avrupa Birliği'ndeki Cezaevlerinin Kötü Koşullarına Dair Karar

1996 Yılında kabul edilen bu kararla Parlamento, etnik ve dinsel azınlıklara mensup kişilerin özel muameleye tabi tutulması gerektiğini vurgulamıştır(Arısoy, 2002:48).

1.3.2.8. Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarına Dair Karar

1998'de kabul ettiği bu Kararla Parlamento, temel insan haklarına saygı göstermeyen devletler için Avrupa Birliği'ne katılımın mümkün olmayacağı vurgulamış ve Konsey ile Komisyon'u genişleme müzakereleri esnasında azınlık haklarına özel önem vermeye çağırmıştır(Duvan, 2004:202).

1.3.2.9. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Anti-semitizm ile Irkçı Ayrımcılıkla Mücadelede İleri Adımlar Atılmasına Dair Karar

1996 Yılında kabul edilen bu kararla Parlamento, göçmenler ve dini azınlıklara yönelik ayrımcılıkla mücadelenin, daha geniş çapta yürütülecek bir ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele politikasının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiş ve bu mücadelenin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için tüm azınlıkların hem sosyal hem de siyasi karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır(Arısoy, 2002:48).

Tüm bu kararlarla görüldüğü üzere Avrupa Parlamentosu, insan ve azınlık haklarını Avrupa Birliği için bir örnek politika alanı olarak belirtmekte ve diğer ülkelerle kurduğu ilişkileri buna endekslemekte dolayısıyla bir yandan Avrupa Birliği'nin insan hakları ortamını korurken bir yandan da üçüncü ülkelere model sunmaktadır(Türkmen, 2003:142).

1.3.3. Avrupa Birliği Komisyonu Raporları

Üye devletler tarafından atanan 25 üyeden oluşan, siyasi bir tabana sahip olmayan ve teknokrat bir yapıda olan(Karluk, 2005:201-202) Avrupa Birliği Komisyonu, çalışmalarını Avrupa Birliği çıkarlarını ön plana alarak yürüttüğünden Avrupa bütünleşmesinin lokomotifi sayılabilir(Kurubaş, 2004;132).Bu denli önemli bir yürütme organının azınlık haklarına yaklaşımı Avrupa Birliği'nin yaklaşımını da önemli ölçüde yansıtmaktadır.

Avrupa Komisyonu'nun azınlıklarla ilgili faaliyetleri çoğunlukla bölgesel ve az kullanılan diller bağlamında gelişmiştir(Arısoy, 2002:53).Komisyon'un bu çerçevede hazırlamış olduğu raporlar şunlardır:

1.3.3.1. 1990 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

Avrupa Birliği'ne o zamana kadar en son katılan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de bulunan dil azınlıkların durumu incelenmiştir(Kurubaş, 2004;132).

1.3.3.2. 1996 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

Bu raporla Komisyon,Avrupa Birliği'nin insan haklarını ve azınlıklara ait hakları ve kültürleri korumaya yönelik faaliyetlerinin, KSHS(Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi) ve ESKHS(Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi) ile tamamlanan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin oluşturduğu genel çerçeve içerisine girdiği ve bu faaliyetlerin insan haklarının korunmasıyla ilgili temel uluslararası ve bölgesel belgeler dahilindeki taahhütlere dayandığını vurgulamıştır(Kurubaş, 2004;133).

Bu raporda ayrıca 1991 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesine atıf yapılarak hakların ihlali konusundaki endişelerin çeşitli yollarla dile getirilmesinin ve bu hakların sağlanması yolunda yapılan taleplerin bir devletin içişlerine müdahale sayılmayacağı belirtilmiştir(Kurubaş, 2004;133).

1.3.3.3. 1997 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

Bu raporla Avrupa Birliği'nin özellikle genişleme sürecinde problem çıkarabilecek azınlıklar konusunun Komisyon için önemi vurgulanmış ve Avrupa Birliği içerisinde 40 milyondan fazla insan tarafından 30'dan fazla azınlık dilinin konuşulduğunun altı çizilmiştir(Arısoy, 2002:57).

Komisyon, bu raporda ayrıca Avrupa Birliği'nin azınlık dilleri konusuna yeterince zaman ve para ayırmadığını belirtmiştir(Kurubaş, 2004;134).

1.3.3.4. 1999 Yılı Haziran Ayında Hazırlanan Komisyon Raporu

'Aday Ülkelerde Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Anti-Semitizm' adlı görüş raporu Komisyon'un azınlıkların korunmasında gösterdiği hassasiyeti gösteren diğer bir rapordur(Kurubaş, 2004;135).

1.3.3.5. 1999 Yılı Ekim Ayında Hazırlanan Komisyon Raporu

Avrupa Birliği İnsan Hakları Yıllık Raporu'nun 'Ayrımcılık Yasağı ve Farklılıklara Saygı' başlıklı bölümünde, devletlerin ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması ile azınlığa mensup kişilerin sosyal ve ekonomik hayattan dışlanmalarının engellenmesi konularındaki sorumluluklarının altı çizilmiştir(Kurubaş, 2004;135).

Bunun yanı sıra, ağırlıklı olarak Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan ve sayılarının 6-8 milyon civarında olduğu tahmin edilen Roma Halkı'nın (Çingeneler) durumu vurgulanarak bunların ayrımcılığa uğraması ve ırkçı saldırılara maruz kalması ile ilgili endişeler belirtilerek bu konuda tedbirler alınması gerektiği dile getirilmiştir(Kurubaş, 2004;135).

1.3.3.6. 2000 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

'Bölgesel Dil ve Kültürlerle Azınlık Kültürlerin Teşvik Etmeye ve Korumaya İlişkin Tedbirlere Avrupa Komisyonu Desteği' adını taşıyan bu raporda, Avrupa Birliği'nde kullanılan 40'dan fazla dilin azınlık dilinin Avrupa Birliği vatandaşlarının kültürlerinin bir parçası olduğu belirtilmiş, bunlardan bazılarının gelecek 50 yıl içerisinde kaybolma

tehlikesi içerisinde bulunduğu vurgulanarak bu dillerin korunması ve geliştirilmesinde Avrupa Birliği'nin sorumluluğunun altı çizilmiştir(Arısoy, 2002:57).

1.3.4. Avrupa Birliği'nin Etkilendiği/Dikkate Aldığı Diğer Uluslararası

Düzenlemeler

Günümüzde Avrupa Birliği'nin azınlık hakları konusunda etkilendiği başlıca kurumlar, BM, AGİT(Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) ve Avrupa Konseyi'dir(Duvan, 2004:203).

1.3.4.1. Birleşmiş Milletler'in Yapmış Olduğu Düzenlemeler

Evrensel bir karakter taşıyan 1945 BM Antlaşması'nın 1.,13., 55., 56., 62.,68. ve 76. maddelerinde azınlık haklarının korunmasına yönelik vurgular insan haklarının içerisinde dolaylı olarak da olsa yer almıştır(Döner, 2003:35-36).

1. Madde'de BM'nin temel amaçlarından birisinin “insan haklarına ve temel hak ve özgürlüklere herkes bakımından ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetmeksizin saygı duymayı teşvik etmek ve bunu yerleştirmek” (Kurubaş, 2004;46) olduğu belirtilirken, 13. Madde'de ise BM Genel Kurulu'nun sorumluluklarından birisinin “ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve ana hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak” (Döner, 2003:35) olduğu vurgulanmıştır.

55. Madde'de BM'nin ekonomik ve sosyal amaçlarından bir tanesinin “herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini” (Döner, 2003:36) kolaylaştırmak olduğuna dikkat çekilirken, 56. Madde'de ise üye devletlerin “55. maddedeki beyan olunan maçlara erişmek için gerek beraberce gerek tek başlarına Teşkilatla” (Döner, 2003:36) işbirliği içerisinde hareket etmekle yükümlü oldukları vurgulanmaktadır.

62. Madde'de Ekonomik ve Sosyal Konsey'in “herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine ve ana hürriyetlerine bilfiil saygı gösterilmesini sağlamak üzere” (Döner, 2003:36) öneriler getirebileceği, 68. Madde'de ise “insan haklarının gelişmesi” (Döner, 2003:36) maksadıyla komisyonlar kurabileceği ve 76. Madde'de ise Vesayet Rejiminin temel amacının “herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini

teşvik etmek ve dünya milletlerinin birbirlerine bağlı oldukları duygusunu geliştirmek” (Döner, 2003:36) olduğu belirtilmiştir.

10 Aralık 1948’de kabul edilen ‘İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde azınlık haklarına doğrudan temas edilmemiş, bu konu ayrımcılığın engellenmesi ilkesi içeriğine eklenmiştir(Arısoy, 2002:23).Hukuken bağlayıcı olmayıp tavsiye niteliği taşıyan(Döner, 2003:36) Bildiri’nin 2. Maddesi’nde ayrımcılık yasağından, 26. ve 27. Maddelerinde de azınlık haklarına temel oluşturabilecek kültürel haklara değinilmiş(Kurubaş, 2004;47) ve BM İnsan Hakları Komisyonu’na bağlı çalışan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu’na azınlık sorunlarının araştırılması ve çözülmesi görevi verilmiştir(Duvan, 2004:204).

BM tarafından azınlıkların korunmasına yönelik olarak kabul edilen ikinci belge olan 1948 tarihli ‘Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin önemi azınlıkların fiziki varlıklarını garanti altına almasıdır(Arısoy, 2002:23).Bu sözleşmenin eksik yanı ise kültürel soykırımdan bahsetmemesi yani azınlıkların ‘kimlik hakkını’ sağlayamamış olmasıdır(Kurubaş, 2004;49).

Bu belgeyi müteakiben ‘Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’ 7 Mart 1966’da imzalanmış ve 4 Ocak 1969’da yürürlüğe girmiştir(Duvan, 2004:207).Bu Sözleşme’nin 1. Maddesi’nde

siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ya da kamusal yaşamın herhangi bir alanında eşit, insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı, yararlanma ya da kullanmayı ortadan kaldırma ya da engelleme amacına dönük ırk, renk, soy, ulusal ya da etnik kökene dayalı her hangi bir ayırımın, dışlamanın, sınırlamanın veya tercihin ırk ayrımcılığı anlamına geleceği(Kurubaş, 2004;49)

belirilerek ayrımcılığın tanımı yapılmış, 2. Madde’de ise sözleşmeyi kabul eden devletlerin, kişiler, gruplar ve kuruluşlara karşı ırk ayrımcılığı içeren fiil ve uygulamalardan kaçınmak, ulusal ve yerel tüm resmi kurum ve kuruluşlarının bu yönde hareket etmelerini sağlamak, özel kişi ve örgütleri ırk ayırımı yapmaya teşvik etmekten, desteklemekten kaçınmak ve bu hareketleri engellemek, hukuki mevzuattaki ırkçı maddeleri temizlemek ve bunları yasaklayan kanunlar kabul etmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir(Duvan, 2004:207).Sözleşmenin 8. Maddesi ile bağımsız on sekiz üyeden oluşan ‘İrk Ayrımcılığının Ortadan kaldırılmasına Dair Komite’nin kurulması

öngörülmüş(Döner, 2003:52), 9. Maddesi ile de taraf devletlerin, iki yılda bir ya da komitenin talebi üzerine, sözleşmenin yürütülmesiyle ilgili olarak alınan tüm yasal, yargısal ve idari tedbirleri içeren raporları sunmakla yükümlü olduğunun altı çizilmiştir(Duvan, 2004:208).

Müteakiben BM İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı çalışan Ayırıcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun çalışmaları sonucu 1966 yılında kabul edilip 1976 yılında yürürlüğe giren İnsan Hakları Sözleşmeleri ortaya çıkmıştır(Duvan, 2004:204). İkiz Sözleşmeler olarak da anılan bu sözleşmelerden ilki olan Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 2. Maddesi'nde

Mevcut yasal tedbirlerin ya da başka tedbirlerin henüz yeterli olmadığı durumlarda, bu Sözleşmeye taraf olan her devlet, kendi anayasal kurallarına ve Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması bakımından gerekli olan yasama tedbirlerini ve öteki tedbirleri almakla yükümlüdür(Duvan, 2004:204)

Denilerek hukuki yapıları Sözleşmeye uygun olmayan devletlere önemli bir yükümlülük verilmektedir.Sözleşmenin 4. Maddesi'nde ise taraf devletlerin olağanüstü durumlarda, bu sözleşmenin kendilerine yüklediği sorumluluklarına aykırı olarak,durumun gerektirdiği ölçüde olmak, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer sorumluluklarla bağdaşmak ve ırk, renk, dil, din vb. sebeplere dayalı bir ayırım yapmamak şartıyla, bu haklarda sınırlamalara gidebileceği, fakat yaşama hakkı(m.6), işkence yasağı(m.7), kölelik yasağı(m.8), kişiyi borçlarından ötürü özgürlüğünden mahrum bırakma yasağı(m.11), kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi(m.15), herkesin kanun önünde kişi olarak kabul edilme hakkı (m.16), düşünce,din ve vicdan özgürlüğü (m.18) haklarına yönelik olarak hiçbir şart altında sınırlama getiremeyeceği belirtilmiştir(Döner, 2003:41).

Sözleşmenin 14. Maddesi yargılanan kişilerin mahkemede kendi dillerinde temsil edilmesini, 20. Maddesi her türlü etnik, dinsel ya da ırksal düşmanlığın yasalarla cezalandırılmasını ve 26. Maddesi ise herkesi yasalar önünde eşitlik ilkesine göre muamele görmesini öngörmektedir(Duvan, 2004:206).

BM kapsamında azınlıkların korunmasıyla ilgili olarak yapılmış ilk(Duvan, 2004:205) ve en kapsamlı hukuki düzenleme sayılan(Arısoy, 2002:24) 27. Madde'de ise

etnik, dinsel ya da dinsel azınlıkların varolduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup bireyler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerini ifade etme ve gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini kullanma haklarından yoksun bırakılamazlar(Kurubaş, 2004;50)

denilerek devletlere bağlayıcı sorumluluklar getirilmiştir.

Bu Sözleşmenin bağlayıcılığı açısından, Anayasası'nın 2. maddesi gereği 27. Madde'nin kendisine uygulanamayacağını bildiren Fransa'nın, kendisini şikayet eden Brötonların şikayetlerinin 26. Madde(Ayrımcılık yasağı) çerçevesinde ele alınması sonucunda aklanması(Kurubaş, 2004;53), fikir verebilecek bir uygulamadır.

İkiz Sözleşmelerden ikincisi olan 'Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi' nin 2. Maddesi'nde her devletin 'kendi imkanları ölçüsünde' gerek tek başına gerekse de uluslararası işbirliği yoluyla başta hukuki düzenlemeler yapma olmak üzere tüm uygun araçları tüketerek Sözleşmede tanınan hakları 'zaman içerisinde' sağlamaktan sorumlu olduğu belirtilerek devletlere ekonomik, kültürel ve sosyal hakları kaynaklarının mevcudiyeti orantısında ve zaman kısıtlaması olmaksızın sağlama yükümlüğü yüklenmektedir(Duvan, 2004:206).

Bu sözleşmenin 16. Maddesi'ne göre ise taraf devletler, Ekonomik ve Sosyal Konseyin belirleyeceği programa uygun bir şekilde periyodik olarak, kendi ülkelerinde Sözleşme'nin içerdiği haklara yönelik olarak aldıkları tedbirleri, bu alanlardaki gelişmeleri, bu gelişmeleri etkileyen zorlukları hazırlayacakları raporla BM Genel Sekreterliği yoluyla Ekonomik ve Sosyal Konsey'e sunmak sorumluluğu altındadırlar(Döner, 2003:50).

Daha sonra,etnik çatışmaların ve azınlıklarla ilgili sorunların çözümlenebilmesi için yapılabilecekleri konu edinen bir rapora dayanan(Kurubaş, 2004;61) 18 Aralık 1992 tarihinde kabul edilen 'Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge' sadece azınlık haklarını konu edinen ilk uluslararası insan hakları belgesidir(Duvan, 2004:208).Bir sözleşme değil de yalnızca bir bildirge olduğundan yasal bağlayıcılığı olmayan(Arısoy, 2002:26) bu belge BM uygulamasında ayrımcılığın önlenmesinden, azınlıkların korunmasına bir geçiş niteliği taşımakta, devletlere bir yandan dernek kurma ve sınır ötesi ilişki kurma konularında engel olmama gibi 'negatif' görevler verirken, diğer yandan da kimliğini ifade etme, kendi

dilini öğrenme ve o dilde eğitim görme konularında yardımcı olma gibi 'pozitif' sorumluklar yüklemekte(Duvan, 2004:208) ve böylelikle azınlık gruplarını desteklemeye yönelik devlet önlemlerini belirleme konusunda KSHS'nin eksikliklerini ortadan kaldırmaktadır(Kurubaş, 2004;61).

BM'in azınlıklara yönelik olarak düzenlemeler yaptığı bir diğer belge olan ve 1993 yılında BM Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kabul edilen 'Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nda ise 1992'de kabul edilen bildirgenin ilkeleri teyit edilmiş ve azınlık haklarının korunması için daha etkin mekanizmaların geliştirilmesi çağrısında bulunulmuştur(Arısoy, 2002:26).

2001 yılında hazırlanan ve 1992'de kabul edilen bildirgenin yorumlanmasına ilişkin olan Azınlık Çalışma Grubu Raporu'nda ise, vatandaşlık ölçütünün azınlık haklarının kullanımı bakımından ayırıcı bir ölçüt olamayacağı belirtilmekte ve yerli halkların hakları, self-determinasyonu da içeren kolektif haklar iken, azınlık haklarının bireysel haklar olduğu vurgulanmaktadır(Kurubaş, 2004;61)

1.3.4.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Yapmış Olduğu Düzenlemeler

Soğuk savaş sonrası güvenlik anlayışının, tehditlerin Avrupa'nın jeopolitik yönden iki bloka ayrılmasının yol açtığı siyasi gerilimlerden değil de devletlerin kendi içlerindeki farklı etnik unsurların huzursuzluklardan geleceği yönünde değişmesi(Arısoy, 2002:33) azınlıklar ve hakları konusunun AGİT kapsamında önemini arttırmıştır.

AGİT çerçevesinde azınlıklarla ilgili olarak yaşanan ilk gelişme , 1973-1975 yılları arasında devam eden Konferans sonunda katılan 35 devletin kabul ettiği 'Helsinki Nihai Senedi' nde azınlık haklarıyla ilgili maddelerin bulunmasıdır(Arısoy, 2002:33).Bu Senedin sonuç kararlarında ;

Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan katılan Devletler, bu azınlıklardan olan kişilerin yasa önünde eşitlik hakkına saygı göstererek onlara insan hakları ve temel özgürlüklerden gerçekten yararlanmaları için tam fırsat tanır ve bu amaçla bu alandaki yasal çıkarlarını korumasını öngörmektedir(Duvan, 2004:210)

Denilerek azınlıkların korunması hedeflenmiştir.Daha sonra ise '1983 Madrid İzleme Toplantısı Sonuç Bildirisi'nde Nihai Senet'te geçen ulusal azınlıklara mensup bireylere ait haklara saygı gösterilmesinin ve bu haklardan etkili biçimde yararlandırılmalarının

yanında bu kişilerin meşru çıkarlarının korunmasında da sürekli bir ilerleme sağlamanın önemli olduğu belirtilmiştir(Kurubaş, 2004:58).

Bu gelişmelere ek olarak, 4 Kasım 1986'da başlayıp 19 Ocak 1987'ye kadar devam eden Viyana İzleme Toplantısı sonucunda 1989'da kabul edilen(Duvan, 2004:210) 'Viyana İzleme Toplantısı Sonuç Bildirisi'nde katılımcı devletlerin, ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliklerinin korunmasına ve geliştirilmesine yardım edecek ortamı oluşturmaları ve azınlıklara mensup bireylerin haklarını serbestçe kullanmalarına saygı göstermeleri istenmiştir(Kurubaş, 2004:58) ve azınlık sorunlarının AGİT bünyesinde tartışılabilmesi açısından önemli sayılan(Çavuşoğlu, 1999:145) ve katılımcı devletlerin İnsani Boyut alanına giren vaatlerinin uygulanmasını takip etme maksatlı 'İnsani Boyut Mekanizması' kurulmuştur(Gündüz, 2000:674).

İlerleyen aşamada, 1990 yılı Haziran ayında kabul edile ve AGİT'in azınlık hakları konusundaki temel felsefesini yansıttığı kabul edilen(Duvan, 2004:210) 'Kopenhag İnsani Boyut Konferansı Belgesi'nde de, ulusal azınlığa mensubiyetin bireysel bir tercih olduğu ve bu tercihin hiçbir dezavantaj oluşturmayacağı belirtilerek(Kurubaş, 2004:75), azınlık hakları, başta kendi anadillerini kullanma hakkı olmak üzere, eğitim, kültür alanlarında özgürce örgütlenme ve dini faaliyetlerini yerine getirebilme gibi konular da dahil olacak şekilde detaylı bir biçimde düzenlenmiştir(Döner, 2003:109).Bu düzenlemeler arasında, ulusal azınlıklara özel ve kamusal hayatlarında anadilini kullanma, eğitimle ilgili ,kültürel ve dini dernekler kurma, kendi anadillerinde bilgi alışverişi yapma, ortak bağları olan diğer devlet vatandaşlarıyla iletişim kurma gibi hakların sağlanması bulunmaktadır(Kurubaş, 2004:75).

Bunlara ek olarak, 1990 yılında kabul edilen(Duvan, 2004:210) 'Yeni Avrupa İçin Paris Şartı'nda azınlık haklarının ihlali durumunda ulusal ve uluslararası hukuki yollara başvurma hakları teyit edilerek, azınlık haklarına saygının da içerisinde bulunduğu insan haklarıyla ilgili ilkelerin yeni Avrupa düzeninin temelini oluşturduğu vurgulanmıştır(Döner, 2003:110).

'1992 Helsinki-II Zirve Bildirisi' ile de azınlıkların korunması amacıyla, terörle ilgili azınlık sorunlarının ve bireysel olayların yetki alanına girmediği(Çavuşoğlu, 1999:155), özel bir 'Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği' kurulmuştur(Döner, 2003:110).Yüksek

Komiser'in temel görevi AGİT bölgesinde ulusal azınlıklarla ilgili bir sorun çıkmaması için 'erken ihbar' ve ihtiyaç duyulduğunda 'erken harekete geçme' imkanı sağlamaktır(Duvan, 2004:211).

Son olarak, 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen AGİT devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirvede kabul edilen bildiriye ulusal azınlıklara ait hakların temel hak ve özgürlükler çerçevesinde özel olarak korunması gerektiği vurgulanmıştır(Döner, 2003:111).

1.3.4.3. Avrupa Konseyi'nin Yapmış Olduğu Düzenlemeler

Kuruluş amaçları İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek, azınlıklar, ırkçılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı, uyuşturucu madde ve çevre sorunlarına çözüm aramak ve paylaşılmış ortak değerlerin meydana getirdiği ortak Avrupa kültürel benliğini oluşturmak ve geliştirmek(Duvan, 2004:211) olan Avrupa Konseyi bu amaçlarını gerçekleştirmek için Avrupa'nın kültürel kimliği hakkında bir bilinç oluşturma ve toplumsal sorunlara çözümler üretme konularında çalışmalar yapmakta ve Avrupa'daki demokratik istikrara siyasal, yasal ve anayasal reformları destekleyerek katkıda bulunmaktadır(Bilener, 2003:172).

Avrupa Konseyi'nin azınlıklar ve haklarına yönelik olarak hazırladığı 3 temel belge Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Diller Sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'dir(Bilener, 2003:172).

4 Kasım 1950'de imzalanıp 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren(Döner, 2003:81) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(Tam adı İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme(Kurubaş, 2004:75))nin 'Ayrımcılığın Önlenmesi' başlıklı 14. Maddesi'nde "Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır" (Arısoy, 2002:28) denilerek azınlık haklarına temas edilmektedir.14. Madde Sözleşmenin din özgürlüğünü düzenleyen 9. Maddesi ile dil özgürlüğü çerçevesinde kültürel kimliğin korunması ile bağlantılı olarak ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. Maddesi'nin de önemini arttırmaktadır(Duvan, 2004:212).

4 Kasım 2000’de imzaya açılan 12. Ek Protokol ise yasaların uygulanmasında ırk, dil, din veya bir ulusal azınlığa mensup olmanın bireylere ayırimcılık uygulanmasına yol açamayacağını hükme bağlamıştır(Bilener, 2003:172).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne göre kişiler ya da gruplar, bir azınlığa mensup oldukları için ayırımı uğradıklarında Avrupa Konseyi’nin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Divanı’na başvurabilirler(Arısoy, 2002:28) fakat birey gruplarının başvurusu durumunda bu gruplar topluluk olarak değil, bir bireyler topluluğu olarak işleme tabi tutulurlar(Duvan, 2004:213).Ayrıca her üye ayırimcılığa maruz kalmış olmalıdır yani başka üyelere yapılan ayırimcılıktan dolayı şikayette bulunulamaz(Arısoy, 2002:28) ve STK’ların şikayet edebilmeleri için bizzat ayırimcılığın kurbanı olmaları gerekir fakat bir devlet başka bir devlette bulunan azınlığa yapılan ayırimcılıktan dolayı şikayetçi olabilir(Duvan, 2004:213).

5 Kasım 1992’de imzaya açılan ve 1 Mart 1998’de yürürlüğe giren(Bilener, 2003:173) ‘Avrupa Yerel ve Bölgesel Diller Sözleşmesi’nin temel amacı, bir bölge veya azınlık grubuna ait olan bir dilin, kamusal ve özel yaşamda özgürce kullanılmasını garanti altına almaktır(Duvan, 2004:216).

Şart’ın giriş kısmında, bölgesel veya azınlık dillerinin korunmasının Avrupa’nın kültürel geleneklerinin ve zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesine bir katkı olduğu(Kurubaş, 2004;64) , ‘kültürlerarasıcılık (interculturalism)’ ve ‘çokdillilik (multilingualism)’ değerleri kapsamında resmi dillere zarar vermeden bölgesel ve azınlık dillerinin korunması ve teşvik edilmesinin, kültürel farklılıklar ve demokrasi ilkelerine dayalı bir Avrupa’nın inşası açısından çok önemli olacağı(Duvan, 2004:216) vurgulanmaktadır.

Şart’ın 1. Maddesi’nde bölgesel veya azınlık dilleri, devletin resmi dilinden farklı şekilde, nüfusun geri kalanından sayı bakımından daha az olan ve devletin bir bölgesinde geleneksel olarak bir grup tarafından kullanılan diller olarak tanımlanmakta(Kurubaş, 2004;64), resmi dilin lehçeleri ve göçmen dilleri bu sınıfa dahil edilmemektedir(Arısoy, 2002:29).

Bu sözleşmeye göre, taraf devletlerce, yerel ve bölgesel dillerin kamusal veya özel alanda sözlü veya yazılı olarak kullanımı cesaretlendirilmeli, bu dilleri konuşan kişilerin sınır ötesi bağlantılar kurmaları engellenmemelidir(Bilener, 2003:174).

Şart'ın uygulanmasının denetiminin, sadece taraflarca üç yılda bir Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne sunulacak olan azınlık dilleriyle ilgili uygulamaları kapsayan raporlarla sınırlandırılması, bireysel ve ülkesel şikayet mekanizmalarının öngörülmemesi nedeniyle, zayıf ve siyasi olacağı değerlendirilmektedir(Kurubaş, 2004;65).

Kasım 1994'te Bakanlar Komitesince kabul edilen, 1995'te imzaya açılan ve 1 Şubat 1998'de yürürlüğe giren(Kurubaş, 2004;68) 'Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme', tamamen azınlıkların korunması ile ilgili olarak düzenlenmiş, yasal bağlayıcılığa sahip olan ilk çok taraflı belgedir(Arısoy, 2002:29) ve temel amacı, etnik faktörün istikrarı bozucu etkisini ortadan kaldırarak azınlık haklarını iç barışı ve uluslararası istikrarı sağlayacak bir güvence olarak kullanmaktır(Bilener, 2003:174).

Sözleşme, çerçeve özelliğinde olup, doğrudan değil, katılımcı devletlerin iç hukuki düzenlemeleri ve uygun hükümet politikaları ile uygulanabilir yapıdadır(Kurubaş, 2004;68).

Sözleşme'nin 1. Maddesi'nde, ulusal azınlıklar ve bu azınlıkların üyeleri olan fertlerin hak ve özgürlüklerinin korunmasının, insan haklarının uluslararası alanda korunmasının ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle uluslararası işbirliği alanında yer aldığı, 2. Maddesi'nde ise ulusal azınlık gruplarına üyeliğe dayalı tüm ayrımcılıkların yasaklandığı ve taraf devletlerin ulusal azınlık gruplarına üye olanlar ile çoğunluğa mensup olanlar arasında, ekonomik, siyasi,ve kültürel yaşamın tüm alanlarında tam bir etkinliği sağlamaya yönelik uygun tedbirleri almakla yükümlü oldukları belirtilmiştir(Duvan, 2004:213).

Sözleşme'nin azınlıklarla ilgili diğer bazı maddeleri, taraf devletlerin, kanunlar önünde eşitliği sağlama, teşvik etme ve ayrımcılık yapmama sorumluluklarını vurgulayan 4. Madde, azınlık gruplarının üyelerine kendi kültürlerini yaşatma ve geliştirme, dil, din gelenek gibi kimliklerinin asli öğelerini oluşturan unsurları koruma imkanlarını oluşturma, zorla asimile etmeme yükümlülüklerini belirten 5.Madde ve kültürler arası diyalogu arttırmaya, karşılıklı saygı ve hoşgörüyü arttırmaya yönelik tedbirleri alma, ayrımcılık ve şiddet tehdidi altındaki kişileri koruma görevlerine değinen 6. Madde'dir(Kurubaş, 2004;69).

Bunlara ek olarak Sözleşme'nin 7. Maddesi'nde ulusal azınlık gruplarına üye kişilerin barışçı maksatlarla toplanma, dernek kurma , ifade, düşünce, vicdan ve din

özgürlüklerine sahip olduğu(Duvan, 2004:214), 8.Maddesi'nde bu kişilerin dinini veya inancını açıklama, dinin kurum, örgüt ve dernekler kurma haklarına sahip olduğu(Kurubaş, 2004;69), 9. Maddesi'nde bu kişilerin yazılı ve görsel kitle iletişim araçlarını kurabilecekleri ve kullanabilecekleri(Kurubaş, 2004;70) ve 10. Maddesi'nde de bu kişilerin kendi dillerini özel ve kamusal alanda yazılı ve sözlü olarak özgürce kullanabileceği(Kurubaş, 2004;70) belirtilmiştir.

Sözleşme'nin 11. Maddesi'nde taraf devletlerin azınlık gruplarına üye kimselerin azınlık dilindeki soyadını kullanma, kamuya açık tabelalar ve sokak adlarında kendi dillerini kullanma haklarını kendi hukuki sistemlerine uygun olarak düzenleme sorumluluğunda olduğu belirtilmekte ve 12,13 ve 14. Maddelerde azınlık kimliğinin eğitim ve öğretim alanlarında eşit bir şekilde kullanılması hükme bağlanmaktadır(Duvan, 2004:215).

Bunların dışında, azınlıklarla ilgili olarak, taraf devletlerin 15. Madde'de azınlıklara mensup kişilerin ekonomik, sosyal ve kamusal hayata etkin katılımını sağlama, 16. Madde'de ise azınlıkların yaşadıkları bölgelerin nüfus oranlarını değiştirmeye ve bu sözleşmede geçen hak ve özgürlüklerini sınırlamaya yönelik tedbirlerden kaçınma yükümlülükleri vurgulanmaktadır(Kurubaş, 2004;70).

Bu maddelerden başka, 17. Madde, taraf devletlerin ulusal azınlık gruplarına üye kimselerin başka ülkelerde yaşayan ve kendileriyle ortak etnik ve kültürel kimliğe sahip şahıslarla barışçı amaçlarla ilişki kurmalarını engellemekten sorumlu olduklarını(Duvan, 2004:216), 18. Madde, taraf devletlerin diğer devletlerle azınlıkların korunmasına yönelik anlaşmalar yapma yönünde çaba göstermekle yükümlü olduklarını(Kurubaş, 2004;70) ve 21. Madde, sözleşme hükümlerinin uluslararası hukuka ait temel ilkelere, Devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlıklarına aykırı bir eylem yapma veya faaliyete girişme hakkını sağladığını ima edecek şekilde yorumlanamayacağını(Duvan, 2004:216) hükme bağlamaktadır.

Hukuki yönden bağlayıcı olan Sözleşme'nin, ilkeleri 24,25 ve 26. Maddelerde belirtilen denetim mekanizması, taraf devletlerin Avrupa Komisyonu Bakanlar Komitesi'ne sunacakları periyodik raporlara dayandığından ve bireysel şikayetlere yer verilmediğinden(Arısoy, 2002:31), sınırlı, gevşek ve siyasi olarak nitelendirilmektedir(Kurubaş, 2004;72).

Sözleşme'nin önemli özelliklerinden birisi, bir azınlığa mensup olmanın tamamen bireysel bir tercih olduğunu ısrarla vurgulayarak, bireylerin çoğunluğu oluşturan kitleye zorla dahil edilmesini veya çoğunluğu oluşturan grup tarafından ihraç edilmesini engellemeye çalışması(Bilener, 2003:175) ve azınlık haklarını 'kollektif haklar' olarak değil, azınlık gruplarına üye kimselerin bireysel hakları olarak tanımlamış olmasıdır(Bilener, 2003:176).

İKİNCİ BÖLÜM :AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN AZINLIKLAR SORUNU

2.1. Avrupa Birliği'nin Azınlıklarla İlgili Türkiye'den Talepleri ve Bu Taleplerin Haklılığı

Resmi olarak, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 'Ortak Üye' olmak için 31 Temmuz 1959 tarihinde başvurmasıyla(Karluk, 2005:658) başlayan Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin dönüm noktası Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunmasıyla(Reçber, 2004:40) olmuştur. Avrupa Birliği, Türkiye'nin başvurusuyla ilgili olarak 18 Aralık 1989 tarihinde Komisyon tarafından açıklanan(Karluk, 2005:713) Görüş Raporu'nda, 2-3 Aralık 1985 tarihlerindeki Lüksemburg Zirvesi'nde taslağı kabul edilen ve 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren(Karluk, 2005:58) Tek Avrupa Senedi'nin hedeflerinden olan kendi iç pazarını oluşturmadan yeni bir üye kabul edemeyeceğini belirterek öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını önermesi(tobb.org.tr, 2005) yani olumsuz yanıt vermesine rağmen, Ankara Anlaşması ile oluşturulan ve periyodik olarak ortaklıkla ilgili konuları görüşen(tobb.org.tr, 2005) Ortaklık Konseyi'nin, 6 Mart 1995 gün ve 1/95 sayılı kararıyla Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesini(dpt.gov.tr, 2005a) müteakiben Türkiye'den 21-22 Haziran 1993'te Kopenhag'da yapılan Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde belirtilen(Karluk, 2005:103) tam üyelik için gereken şartlardan Siyasi Kriterler başlığı altında ifade edilen azınlıkların korunması ile ilgili taleplerini çeşitli vasıtalarla dile getirmiştir.

Bu vasıtalar, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen(Reçber, 2004:88) Avrupa Birliği Zirvesi'nde tam üyelik adayı olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde Cardiff'te yapılan(dpt.gov.tr, 2005a) Zirve'den itibaren de Türkiye ve Kıbrıs için hazırlanması istenen ve bu ülkelerin üyelik yolundaki ilerlemelerini gösteren(Karluk, 2005:883) ve 1998 yılından itibaren düzenli olarak Komisyon'ca yayınlanan İlerleme Raporları, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirvesi'nde(Karluk, 2005:135) Türkiye'nin üye adayı olarak kabul edilmesini(Reçber, 2004:98) müteakiben, 2001,2003 ve 2005 yıllarında Avrupa Konseyi'nce kabul edilen ve Avrupa Birliği'nin katılım kriterlerinin

karşılanması yönünde ilerleme sağlanması amacıyla Türkiye için önceliklerin belirlendiği yol haritaları olan(tobb.org.tr, 2005) Katılım Ortaklığı Belgeleri, 6 Ekim 2004 tarihinde açıklanan 7. İlerleme Raporu ile birlikte 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen(Usul ve Akgül, 2003:15) Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi gereği yayınlanan Komisyon Tavsiye Belgesi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin yaratabileceği etkileri analiz eden Etki Raporu(Karluk, 2005:891), çeşitli tarihlerde gerçekleştirilen zirvelere ait sonuç bildirimleri ve Avrupa Parlamentosu kararları ve raporlarıdır.Bu vasıtalarla azınlıklarla ilgili olarak dile getirilen belli başlı talepler şunlardır:

2.1.1. Lozan Antlaşması'nda İfade Edilenler Dışındaki Azınlıkların Kabul Edilmesi

1998(Usul, 2002:15), 1999(dpt.gov.tr, 2005c), 2000(Karluk, 2005:875), 2001(deltur.cec.eu.int, 2005), 2002(Evren, 2005:105), 2003(euturkey.org.tr, 2005a), 2004(dpt.gov.tr, 2005d) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005a) Yılları İlerleme Raporları, 6 Ekim 2004 tarihli Komisyon Tavsiye Belgesi(euturkey.org.tr, 2005b) ve Etki Raporu(euturkey.org.tr, 2005c), 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg(Reçber, 2004:88),17 Aralık 2004 Brüksel(Evren, 2005:130) Zirveleri Sonuç Bildirgeleri , 14 Mart 1991, 18 Nisan 1991, 12 Haziran 1992(Nas, 1998:398), 29 Ekim 1999(Karluk, 2005:877) tarihli Avrupa Parlamentosu Kararları, 10 Ekim 2001 tarihli Alain Lamassoure(Karluk, 2005:901) ve 15 Aralık 2004 tarihli Camiel Eurlings(Karluk, 2005:920) raporlarında doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirilen talep, Türkiye'nin, Lozan Antlaşması ile tanımış olduğu üç dini azınlık olan Rum, Ermeni ve Yahudiler(Karluk, 2005:877) dışındaki bazı vatandaşlarını, özellikle de Kürtleri etnik, Alevileri de dini, azınlık olarak tanınması ve uluslararası antlaşmalar ve Avrupa Birliği Müktesebatı'nın azınlıklara tanımış olduğu haklardan yararlandırmasıdır.

Türkiye, Lozan Antlaşması'nın azınlıkların korunmasıyla ilgili olan 37-45. Maddelerinden 39/1 Maddesi'nde belirtildiği üzere yalnızca Müslüman olmayan azınlıkları yani Rumlar, Ermeniler ve Yahudileri azınlık olarak kabul etmektedir(Karluk, 2005:878).Bunların dışında ülkesinde azınlıklar olup olmadığına karar verecek olan Türkiye'dir.Öncelikle belirtilmesi gereken bir nokta,1990 yılındaki AGİT toplantısı sonucunda hazırlanan(Karluk, 2005:76) Kopenhag Belgesi'ne göre "azınlıklar konusunda

her ülkenin durumuna ve anayasal sistemlerine göre farklı yaklaşımları bulunabileceği” (Karluk, 2005:878), bir diğer nokta da AGİT tarafından Kasım 1990 Zirvesi’nde kabul edilen Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı’nın uygulanmasına ilişkin olarak Cenevre’de yapılan Milli Azınlıklar Toplantısı’nda hazırlanan ve 1991’de onaylanan(Kurubaş, 2004;76) Cenevre Uzmanlar Raporu’na göre “her etnik, kültürel, dilsel veya dinsel farkın azınlık yaratmayacağı”dır(Karluk, 2005:878). Türkiye’nin bu tutumundaki haklılığını değerlendirmek açısından bazı Avrupa Birliği üye ülkelerinin bu konudaki politikalarını incelemek yerinde olacaktır.

Avrupa Birliği’nin en etkili ülkelerinden birisi olan Fransa ülkesinde azınlık bulunduğunu, Birleşmiş Milletler nezdindeki Fransız temsilcisinin 1976’da İnsan Hakları Bölümü Başkanlığı’na yazdığı bir mektupta(Kurubaş, 2004;262) ve 5 Mart 1991 tarihinde Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi(ECOSOC) çerçevesinde yayınlanan E/CN.4.1991 rumuzlu Belge’de(Karluk, 2005:879) “Fransız halkının, etnik özelliklere dayanan hiçbir ayırımı kabul etmeyeceğini ve dolayısıyla her türlü azınlık kavramını reddedeceğini”(Serdar, 2000:16) belirttiği üzere kabul etmemektedir.Bu anlayış çerçevesinde Fransa Anayasa Mahkemesi, “Fransa hükümeti Fransa halkının bileşeni Korsika halkının oluşturduğu yaşayan kültürel ve tarihsel topluluğun, kültürel kimliğini korumasına ve özgül ekonomik ve sosyal çıkarlarının müdafaasına ilişkin hakların güvence altına alır” (Kurubaş, 2004;263) şeklindeki Korsika’nın statüsü ile ilgili yasayı, Korsika’nın ayrı bir birim olarak kabulü sonucunu vereceği gerekçesiyle iptal etmiştir(Karluk, 2005:879).

Ülkesinde azınlık bulunmadığını ifade eden tek Avrupa Birliği üye ülkesi Fransa değildir.Hollanda, Lüksemburg ve Yunanistan (Lozan Antlaşması’nda ifade edilenler hariç) da ülkelerinde azınlık olduğunu kabul etmemektedirler(Kurubaş, 2004;120-121).Bu ülkelerden Hollanda, azınlıklarla ilgili gerekli düzenlemeleri yaparak azınlıkları de facto tanımakta fakat de jure tanımayarak, azınlıkların korunmasının temelde ulusal yetki alanına giren bir konu olduğunu ısrarla vurgulamaktadır(Kurubaş, 2004;279).Bu ülkelerden Yunanistan ise sadece Lozan Antlaşması’nda ifade edilen dini azınlıkları tanımakta, hiçbir etnik azınlığın varlığını kabul etmemektedir(Kurubaş, 2004;279). Türkiye, Arnavutluk ve Makedonya gibi komşularıyla olan problemleri, Yunanistan’ın uluslararası antlaşmalar ve teamüllere göre azınlık tanımına uyan Batı Trakya Türklerini

ulusal değil de sadece dini azınlık sayması, Pomaklar, Romaniler, Makedonlar, Vlahlar(Aromanlar) ve Arnavutları azınlık olarak kabul etmemesi tutumlarında kendi kabullerine göre hareket ettiği gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Yine Avrupa Birliği'nin en etkili ülkelerinden bir diğeri olan Almanya da 1 Şubat 1995 tarihli Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Antlaşması'nı 1 Şubat 1998 tarihinde imzalarken "Çerçeve Antlaşması ulusal azınlık kavramına dair bir tanım içermiyor.O nedenle, anlaşmanın – kabulünden sonra – kimlere uygulanacağını belirlemek, anlaşmaya taraf olan devletlere ait bir haktır"(Bacinoğlu, 2003:69) kaydını düşerek, ülkesinde bulunan azınlıkları belirleme yetkisinin kendisine ait olduğunu belirtmiş ve bu kapsamda Alman vatandaşı olan Danimarkalılar ile Sorb halkını ulusal azınlık kabul ettiğini(Bacinoğlu, 2003:71) vurgulamıştır ki, uluslararası anlaşmalar,teamüller ve hatta Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1992 tarihli 'azınlıkları koruma deklarasyonu'nu kabul ederken kendi yaptığı(Bacinoğlu, 2003:69) azınlık tarifine aykırı bir biçimde etnik akrabalarının oluşturduğu bir devlet bulunmayan Sorbları, Danimarkalılarla aynı statüye tabi tutarak bu ülkenin azınlıklar konusunda keyfi ve kendi kabullerini geçerli kılan bir tutumla hareket etmiştir.

Bu taleplerle ilgili değinilmesi gereken diğeri bir husus, Türkiye'de Lozan Antlaşması içeriğinde ifade edilenlerin dışında, demokrasi ve insan haklarını koruma gibi sebeplerle dahi, sanal azınlıklar oluşturmanın gereksizliğidir.Çünkü Türkiye, geçmişinde ırk ayırıcılığı, Engizisyon, Fransa'da 1572'de Protestanların katledildiği Saint-Barthelemy Gecesi(Kurubaş, 2004:279) gibi olaylar ve 1894 yılında hakkında yeterli kanıt bulunmamasına rağmen Fransız ordusunun gizli plan ve belgelerini Almanlara satmakla suçlanarak ordudan atılan, fakat atılmasından sonra da belgelerin sızdığı tespit edilmesiyle suçsuzluğu anlaşılan Alsaslı Yahudi Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un buna rağmen cezalandırılmasını istemeye varan(Akgül, 2004:32-33) Yahudi düşmanlığının en ufak derecesinin dahi olmadığı, aksine 16. yüzyıldan itibaren, İspanya'dan kaçan Sefarad Yahudileri ve Saddam Hüseyin baskısından kaçan Kuzey Iraklı Kürtler örneklerinde olduğu gibi, ezilen etnik ve dini grupların sığındığı(Karluk, 2005:881) yani geçmişiyse kendisine kara leke atılamayacak, Lozan Antlaşması 38. Maddesi'yle Türkiye'de yaşayan herkesin, doğum, bir topluluktan olma, dil, soy ya da din ayırımı yapılmadan hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamayı

yükleneceğini taahhüt etmiş, Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'nda "Ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunacağını, ulusal azınlıklara mensup kişilerin bu kimliklerini ayırma tabi tutulmadan ve yasa önünde tam bir eşitlikle, hür olarak ifade etmeye, korumaya ve geliştirmeye hakları olduğunu teyid ederiz" (Karluk, 2005:877) diyerek Lozan Antlaşması'nda ifade edilen azınlıklarla ilgili sorumluluklarını yerine getirmeyi taahhüt etmiş, gerek uzun yıllardır Avrupa Birliği üyeleri olan İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dan gerek yakın bir geçmişte Birliğe üye olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden çok daha önce çoğulcu demokratik sisteme geçmiş(Karluk, 2005:130) ve Avrupa Birliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda açıklandığı gibi ırk, din, etnik köken farkı gözetilmeksizin tüm vatandaşlarının kişisel haklarının Anayasa ile güvence altına alındığı parlamenter demokratik bir ülkedir(Karluk, 2005:880).Bu yüzden, PKK terör örgütüne karşı mevcut olan infiale rağmen Kürtlere değil ırkçı nefret, husumet bile duymayan Türklere, aslında Avrupa'da yaşayan Türk asıllı göçmen işçilere saldırılara varan ve tabandan gelen toplumsal bir hareket olan ırkçılık(Güney, 2001:66) benzeri suçlamalar yapılması ve hiç söz konusu olmayan bu akımları engellemeye yönelik önlemlerin talep edilmesi tutarsızlıktan başka bir şey değildir.

Vurgulanması gereken diğer bir nokta da bu tür taleplerin, içinde bulunduğu şartlar incelendiğinde de görüleceği gibi, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye atacağıdır. Türkiye'de bölücü ve yıkıcı faaliyetlerin, PKK örneğinde olduğu gibi ülkenin bir bölümünde ayrı bir devlet kurmayı amaçlayan nitelikte olduğu bir ortamda , kurulmak istenen devletin sözde kurucu unsuru olacak olan insan topluluğuna azınlık statüsünün verilmesi ülkenin bölünmesini hızlandıracaktır.Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin içerisinde bulunduğu şartların karmaşıklığını anlamaya çalışmadan ve çok daha kapsamlı inceleme gerektiren toplumsal yapıyı göz ardı ederek(Nas, 1998:401), bu tür taleplerde bulunduğu, İsveç Dışişleri Bakanlığı'nın araştırmacısı olan Dr. E. Deverelle'nin "AB'nin talepleri yerine getirilecek olursa PKK ve Radikal İslam için hareket sahası genişler...AB anlayışlı davranmıyor, sadece talep ediyor...Türkiye'nin bulunduğu coğrafya istikrarlı değil"(İlhan, 2002:43) sözleriyle kendi yetkilileri tarafından da dile getirilmiştir.Dolayısıyla bu tür talepler, başta Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alan egemenlik ilkesi dolayısıyla, azınlık haklarının, ancak devletin egemenliği, ülkenin bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ve devletin içişlerine karışmama esaslarına saygılı olmak koşuluyla kullanılabilceği hükmü ve Ulusal Azınlıkların

Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesinin girişinde bulunan “devletlerin toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenlik haklarına saygı gösterilmesi” temel ilkesi(Atakişi, 2003:223) olmak üzere azınlıklarla ilgili olanlar dahil, uluslararası anlaşmalarda devletlerin bağımsızlığı ve bölünmez bütünlüğü ile ilgili tüm prensiplere aykırıdır.

Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen Yunanistan’ın bile dönemin başbakanı Yorgo Papandreu’nun “Azınlık konusu zaman zaman toprak talebine dönüştürülmektedir.Eğer sınırlar konusunda endişe duyulmazsa, herkese kökenleri ile hitap etmekten çekinmem.Türk olsun, Bulgar olsun, Pomak olsun, çekinmeden kökenlerini telaffuz edebilirim” (Serdar, 2000:16) sözleriyle dile getirdiği endişelere sahip olduğu bir durumda, Türkiye’nin ülkesinin bölünmez bütünlüğü ile ilgili çekincelerinin olması doğaldır.Komşuları itibariyle adeta bir barış denizi ortasında bulunduğundan etnik bir sorunu bulunmayan Almanya’nın asırlardır topraklarında yaşayan, günlük yaşamda Almanca’yı kullanan, Alman toplumuna büyük ölçüde asimile olmuş ve üyelerinin sayısı toplam nüfusun yalnızca % 0,8’ini oluşturan beş küçük topluluğu azınlık olarak tanınması Bacınoğlu, 2003:71) bu tür taleplerin haklılığına gerekçe olarak gösterilemez.

2.1.2. Dini Toplulukların Mülkiyet, Din Adamı Yetiştirme ve Atama Haklarının Genişletilmesi

2001(deltur.cec.eu.int, 2005), 2002(Evren, 2005:105), 2003(euturkey.org.tr, 2005a), 2004(dpt.gov.tr, 2005d) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005a) Yılları İlerleme Raporları, 2003(bilgi.edu.tr, 2005) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005b) Yılları Katılım Ortaklığı Belgeleri ve 15 Aralık 2004 tarihli Camiel Eurlings(Karluk, 2005:920) Raporu’nda dile getirilen talepler özetle , cemaat vakıflarının, kiliselerin, Fener Rum Patrikhanesi’nin ve Heybeliada Ruhban Okulu’nun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 1 No.’lu Protokolü doğrultusunda taşınmaz mal edinmeleri, bunlar üzerinde tasarrufta bulunmaları, taşınmaz mallarının kamulaştırılmaması, Heybeliada Ruhban Okulu vb. din adamı yetiştirebilecek okulların açılması, Türk olmayan din adamlarına çalışma ve Fener Rum Patriği’ne de Ekümenik sıfatını kullanma izinlerinin verilmesidir.

Osmanlı vatandaşı olan Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer gayrimüslimler tarafından Osmanlı döneminde kurulan, özellikle kiliselerin yaşaması ve tamirinin sağlanması için faaliyet gösteren(Evren, 2005:104) ve padişah fermanıyla kurulduğundan

Müslümanların kurduğu vakıflardan farklı olarak vakfiyeleri olmayan azınlık vakıflarına 1909 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile tüzel kişilik tanınmış(Gürbüz ve Ok, 2004:27), 1912 tarihli “Eşhası Hükmiyenin Emvali Gayrimenkuleye Tasarruflarına Mahsus Kanunu Muvakkat” ile gayrimenkul edinme hakkı verilmiştir(Gürbüz ve Ok, 2004:27).Lozan Antlaşması’nın 42/3 Maddesi’ne göre Türk Hükümeti, azınlıkların Türkiye’deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylığı ve izni sağlayacaktı(Gürbüz ve Ok, 2004:28).Bu madde gereğince, 5 Haziran 1935 tarihinde kabul edilen 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile azınlık vakıflarına tüzel kişilik tanınmış(Gürbüz ve Ok, 2004:28) ve bu kanunun 44. Maddesi ile , vakıflara envanterlerindeki malların bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir(Gürbüz ve Ok, 2004:28).1974 yılında, Yargıtay’ın aldığı bir kararla, vakıfların yeni mal edinmeyeceği hükme bağlanarak beyanname verilen 1936 yılından itibaren vefat eden gayrimüslimlerce bağlı oldukları vakıflara bağışlanan malların geri alınmasına karar verildi(Evren, 2005:104) ve bunun neticesinde azınlık vakıflarının 1936 yılından sonra edindiği mallar bedelsiz olarak eski sahiplerine, onlar ölmüşse mirasçılarına, mirasçuları da yoksa hazineye teslim edildi(Gürbüz ve Ok, 2004:31).Taleplerde geçen mal edinebilme 1974 tarihli Yargıtay kararı ile getirilen yasağın kaldırılması, kamulaştırılmama ise alınan gayrimenkullerin geri verilmesi ve bundan sonra bu tür işlemlerden kaçınılmasıdır.

Öncelikle belirtilmesi gereken hususlardan birisi, özel mülkiyete geçmiş gayrimenkullerin geri iadesinin Türkiye’deki hukuk sistemini zarara uğratacağı bir diğeri de kontrolü Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne geçmiş olanlardan sadece azınlık vakıflarının iadesinin eşitlik ilkesine aykırı olacağı, tüm vakıfların iadesi durumunda ise mazbutiyete alınan 200 binden fazla Osmanlı vakfı ile ilişkili olduğunu düşünen herkesin bunu dava konusu yapması sonucu, gündeme gelebilecek milyonlarca dava nedeniyle hukuk ve vakıf sistemlerinin alt üst olacağıdır(Evren, 2005:110).Kiliselere, Fener Rum Patrikhanesi’ne ve Heybeliada Ruhban Okulu’na taşınmaz mal sahibi edinme hakkının verilmesi ise bunların tüzel kişiliklerinin tanınması anlamına gelecektir ki bu durumun uluslararası anlaşmalara aykırılıkları ve sakıncaları şunlardır:

Fener Rum Patrikhanesi’nin tüzel kişiliğe ve Ekümenik sıfatlarına sahip olarak Fatih Kaymakamlığı’na bağlı olmaktan çıkıp, Vatikan örneğindeki gibi Devlet Başkanı

statüsü elde ederek, 250 Milyonluk Ortodoks nüfusunun temsilcisi haline gelmesi, öncelikle Türkiye'nin egemenliğine sonra da Cumhuriyet'in ilk yıllarında 'Ortodoks Dünyasında Dini Sorunların İncelenmesi' konulu bir toplantı düzenleme ve Önde gelen Ortodoks din adamlarını İstanbul'da toplamak için Türkiye Cumhuriyeti'ne izin başvurusu yapması üzerine Patrikhane'ye 18 Ağustos 1926 tarihli bir yazıyla verilen 'Lozan Konferansı'nda belirlenen hukuki durumunun söz konusu konferansı düzenlemeye uygun olmadığı' cevabında(Evren, 2005:110) da atıfta bulunulan Patrikhane hakkında Lozan Antlaşması görüşmeleri sırasında Türk baş delegesi tarafından yapılan

Patrikliğin, siyasi ya da yönetime ilişkin işlerle bundan böyle hiç uğraşmayacağı, sadece din alanına giren işlerle yetineceği konusunda, konferans önünde, müttefik delegeler kurullarının ve Yunan delegeler kurulunun yapmış oldukları resmi konuşmaları ve verdikleri garantileri senet sayarak, Patrikliğin İstanbul'dan çıkarılması teklifinden vazgeçtiği(İlhan, 2002:104)

Şeklindeki hükme aykırıdır.

Kiliseye ait malları İsrail yetkililerine satmakla suçlanan Kudüs Patriği'ni yargılamak amacıyla 2005 Mayıs'ında Fener Rum Patrikhanesi'nde kurulan mahkeme gibi, Patriğin Ekümenik ünvanının sonucu olarak edineceği tayin ve azil yetkilerinden yararlanarak Patrikhane'de din mahkemeleri kurması(Evren, 2005:110) Cumhuriyet'in Laiklik ilkesine aykırıdır.

Yetiştirdiği din adamlarının geçmişte, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı organize edilen ayaklanmalar gibi, Türkiye aleyhine yaptığı faaliyetler ve acı tecrübeler göz önüne alındığında, "Grek yayılmacılığının Harp Okulu" olarak nitelendirilen(İlhan, 2002:106) Heybeliada Ruhban Okulu'na tüzel kişilik ve eğitim izni verilmesi, Türkiye'nin güvenliğine yönelik büyük bir tehlikedir.

Üyelik için Türkiye'den bu tür taleplerde bulunan Avrupa Birliği'nin 1 Ocak 1981 tarihinden bu yana üyesi olan(Karlık, 2005:20) Yunanistan'da bu konularla ilgili uygulamalara baktığımızda şu manzara ile karşılaşmaktayız:

Yunanistan, başkentinde ibadete açık durumda cami bulunmayan tek Avrupa ülkesidir ve Atina'daki Osmanlı döneminden kalan camilerden birisinin ibadete açılması üyelikten 25 yıl sonra ilk kez Yunanistan Dışişleri Bakanı Dora Bakoyannis tarafından

söz konusu edilmektedir(Milliyet, 2006:18).Lozan Antlaşması'nın 40. Maddesi'nde Türk Azınlığa verilen, 'giderlerini kendileri karşılamak üzere, her türlü hayır kurumları, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma' haklarından birisi olan kendi vakıflarını yönetme hakkı 1967 yılındaki Albaylar Cuntası döneminden itibaren, Müslüman Türk Azınlığına sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayan vakıfların yönetimine Yunan yöneticilerin atanmasıyla ellerinden alınmıştır(Evren, 2005:115).

Ayrıca, sürekli olarak Türklerin kendi müftülerini serbestçe seçmeleri engellenmekte(Kurubaş, 2004;290), seçilen müftülere hapis cezaları verilmekte(İlhan, 2002:63), Yunan Hükümetinin tayin ettiği müftülerin görev yapmasına izin verilmekte, camilerin onarımına müsaade edilmemekte ve Oniki Ada'da yaşayan Müslüman Türklere ait vakıfların taşınmaz malları, camiler dahil olmak üzere, hibe yoluyla özel mülkiyete verilmekte, Rodos ve İstanköy'deki camilerin altında bar ve meyhanelerin açılmasına göz yumulmaktadır(İlhan, 2002:116-117).

Görüldüğü üzere Lozan Antlaşması hükümlerine dahi uymayan Yunanistan'a ne adaylık sürecinde ne de birlik üyesi olduktan sonra tepki göstermeyen Avrupa Birliği, Türkiye'den Lozan Antlaşması gereği yaptıklarından çok daha fazlasını talep ederek çifte standardın en güzel örneklerinden birini sergilemektedir .

2.1.3. Türkçe Dışında Dillerde Televizyon ve Radyo Yayını Yapılması

1998(Usul, 2002:15), 1999(dpt.gov.tr, 2005c), 2000(Karluk, 2005:875), 2001(deltur.cec.eu.int, 2005), 2002(Evren, 2005:105), 2003(euturkey.org.tr, 2005a), 2004(dpt.gov.tr, 2005d) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005a) Yılları İlerleme Raporları, 2001(belgenet.com, 2005), 2003(bilgi.edu.tr, 2005) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005b) Yılları Katılım Ortaklığı Belgeleri ve 12 Haziran 1992(Nas, 1998:397), tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı'nda geçen talepler, görsel-işitsel alanda, öncelikle Sınırsız Televizyon Direktifi olmak üzere, mevzuat uyumunun tamamlanması, yeni düzenleyici çerçevenin etkili, kesin ve şeffaf bir şekilde uygulanmasının sağlanması, bağımsız televizyon/radyo düzenleyici kurum kapasitelerinin güçlendirilmesi ve yöresel dillerde

televizyon ve radyo yayını yapılmasını yasaklayan her türlü yasal hükmün kaldırılmasıdır.

Bu talepler gerek Avrupa Birliği müktesebatına gerek uluslararası antlaşmalara uygun olmakla birlikte bazı üye ülkelerin uygulamaları incelendiğinde Türkiye'den ekstra düzenlemeler istendiği düşüncesi akla gelmektedir.

İtalya'da, 1860'ta Fransa'dan alınan Aosta Vadisi'nde yerleşmiş bulunan Franko-Provençaller(Kurubaş, 2004;208), Alp etekleri, Liguria ve Calabria'da yaşayan Oksitanlar, Molise'de meskun Hırvatlar ve Puglia ve Calabria'da yerleşmiş bulunan Yunanlılar(Kurubaş, 2004;215) için hiçbir radyo ve televizyon istasyonu yayın yapmamakta, Belluno'da yaşayan Ladinlere(Kurubaş, 2004;212) ve Friuli-Venezia-Giulia'da yaşayan Friulianlar'a(Kurubaş, 2004;214) hiçbir televizyon yayını yapılmamaktadır.Almanya'da Kuzey Denizi sahillerinde yaşayan Frizyanlara haftada sadece '3' dakikalık, ayda bir kez yarım saatlik radyo yayını yapılmakta, televizyon yayını yapılmamakta(Bacinoğlu, 2003:73), Fransa'da, İspanya sınırındaki Labourd, Basse-Navarra ve Soule bölgelerinde meskun Basklar'a, günlük birkaç dakikalık televizyon, bir saatlik radyo yayını yapılmakta(Kurubaş, 2004;212), Yunanistan'da Teselya ve Pindus bölgelerinde yerleşmiş olan Vlahlar(Aromanlar) ile Batı Epir, Orta ve Güney Yunanistan'da yaşayan Arnavutlar'a yönelik olarak hiçbir televizyon ve radyo yayını yapılmamaktadır(Kurubaş, 2004;294).

2.1.4. Azınlıkların Korunmasına İlişkin Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması

1998(Usul, 2002:15), 1999(dpt.gov.tr, 2005c), 2000(Karluk, 2005:875), 2001(deltur.cec.eu.int, 2005), 2002(Evren, 2005:105), 2003(euturkey.org.tr, 2005a), 2004(dpt.gov.tr, 2005d) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005a) Yılları İlerleme Raporları, 2001(belgenet.com, 2005), 2003(bilgi.edu.tr, 2005) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005b) Yılları Katılım Ortaklığı Belgeleri ve 16-17 Haziran 1997 tarihlerindeki Amsterdam Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde(Karluk, 2005:875) Türkiye'den istenen uygulamalar, azınlıkların korunması ile dolaylı ilgili olarak Anayasa'nın ve diğer yasal mevzuatın Avrupa İnsan Haklarının Korunması Sözleşmesi'ne uyumlu hale getirilmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 ve kamu makamlarının genel olarak ayrımcılık yapmasını yasaklayan 12 No.'lu Protokollerinin imzalanması ve

onaylanması, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin BM Anlaşması ve Birinci İhtiyari Protokolü, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin BM Anlaşması, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, 5. (örgütlenme hakkı) ve 6. (grev hakkı da dahil olmak üzere toplu pazarlık hakkı) Maddeleri ve Uluslararası Ceza Mahkemeleri Yasası'nın onaylanması, azınlıkların korunması ile doğrudan ilgili olarak Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi, Irkçılığa Dayalı Her Türü Ayırmacılığın Ortadan Kaldırılmasına ilişkin BM Sözleşmesi ve Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi'nin imzalanmasıdır.

Türkiye'den bu anlaşmaları imzalamasını talep eden Avrupa Birliği'nin Romanya ve Bulgaristan da dahil edilirse 27 üyesinden, Fransa ve Letonya, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'ni, Belçika, İrlanda, Yunanistan, Portekiz, Letonya, Estonya, Litvanya ve Bulgaristan Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi'ni, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya, Letonya ve Çek Cumhuriyeti Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı ve Romanya ile Bulgaristan Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin BM Anlaşması'nın Birinci İhtiyari Protokolü'nü imzalamamışlardır(Kurubaş, 2004;66, 73, 154).

2.1.5. Türkçe Dışındaki Dillerde Eğitim Yapılabilmesi

1998(Usul, 2002:15), 1999(dpt.gov.tr, 2005c), 2000(Karlık, 2005:875), 2001(deltur.cec.eu.int, 2005), 2002(Evren, 2005:105), 2003(euturkey.org.tr, 2005a), 2004(dpt.gov.tr, 2005d) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005a) Yılları İlerleme Raporları, 2001(belgenet.com, 2005), 2003(bilgi.edu.tr, 2005) ve 2005(mfa.gov.tr, 2005b) Yılları Katılım Ortaklığı Belgeleri ve 12 Haziran 1992(Nas, 1998:397) tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı'nda dile getirilen talepler, kültürel çeşitliliğin sağlanması, kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşların kültürel haklarının teminat altına alınması, eğitim alanındakiler de dahil olmak üzere bu hakların kullanılmasını engelleyen her türlü yasal hükmün kaldırılarak Türkçe dışındaki dillerle yapılan eğitime etkili bir erişimin temin edilmesidir.

Türkiye’den bu isteklerde bulunan Avrupa Birliği’nin bir üyesi olan Yunanistan’ın kültürel çeşitliliğin sağlanması hususundaki uygulamalarına bakıldığında karşımıza ilginç durumlar çıkmaktadır.

Yunanistan’da İskeçe saat kulesinin üzerindeki kitabe, kulenin Osmanlı eseri olduğunu hatırlattığı için kaldırılmış, Osmanlı döneminde Fethi Paşa’nın Rodos’ta yaptırdığı saat kulesinin adı Bizans Kulesi olarak değiştirilmiştir(Evren, 2005:115-117) ve Yunan yetkilileri, Türkiye’nin izniyle 26 Aralık 2000 tarihinde 12 ülke patriği Fener Rum Patriği’nin yönetiminde İznik’teki Ayasofya Müzesi(Lisile)’nde bir araya gelerek ayin yaptığı halde, bu faaliyetle aynı günlerde Gümölcine’de yapılacak etkinliğe davet edilen Kültür Bakanlığı Halk Oyunları ve Halk Müziği topluluğuna, dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in devreye girmelerine rağmen vize ve izin vermemiştir(İlhan, 2002:107-108).

Taleplerin bir bölümünü oluşturan eğitim alanında azınlıklara takınılan tavırlar açısından Fransa ve Yunanistan’ın uygulamaları dikkat çekicidir.Fransa azınlıklara tanınan eğitim imkanı, Oksitanca için % 50, Brötonca için % 23, Korsikaca için % 8, Katalanca için %5 olmak üzere(Kurubaş, 2004;265) eşitlik ve adalet ilkesinden oldukça uzak ve keyfidir.Yunanistan’da ise Makedon dili ve Arnavutça’ya eğitimde kesinlikle yer verilmemekte, Türkçe eğitime ise büyük zorluklar çıkarılmaktadır.Batı Trakya’da Türklerin devam ettiği 120 okula Türkiye’den sadece 15 öğretmenin gelmesine, diğer öğretmen ihtiyacının yeterli eğitim seviyesine sahip olmayan iki yıllık yüksekokul mezunlarından karşılanmasına ve Türkçe öğrenmeye sadece din derslerinde haftada bir saat izin verilmekte, zorunlu eğitim yunanlılara 9 yılken Türk çocuklara 6 yıl olarak uygulanmakta, Türk okullarında ‘İnsanoğlu günü birinde mutlaka aya gidecek’ şeklinde bilgilerin yer aldığı 40-50 yıllık kitaplar okutulmakta(Evren, 2005:116-117), Türk ilkokullarından mezun öğrencilerin ortaokula ancak sınavla girebilmelerine izin verilmekte ve orta ve yüksek okullardan mezuniyet sınavı Yunanca yapılarak Türk öğrencilerin ilkokuldan ilerisini okumaları engellenerek toplumsal yaşama katılmaları iyice zorlaştırılmaktadır(Kurubaş, 2004;290).Kısaca Yunanistan ne Avrupa Birliği müktesebatına, ne uluslararası ne de ikili antlaşmalara uymaktadır.

2.2. Türkiye'nin Azınlıklarla İlgili Talepleri Karşılama Seviyesi

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirvesi'nde(Karluk, 2005:135) üye adayı olarak kabul edilen(Reçber, 2004:98) Türkiye, Cardiff'te yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi Sonuç Bildirgesi gereği(dpt.gov.tr, 2005a) 1998 yılından itibaren düzenli olarak Komisyon'ca yayınlanan ve üyelik yolundaki ilerlemelerini gösteren(Karluk, 2005:883) İlerleme Raporları'ndaki unsurları içeren ve 8 Mart 2001'de kabul edilen(tobb.org.tr, 2005) Katılım Ortaklığı Belgesi'ne cevaben 19 Mart 2001 tarihinde açıklanan (Göral ve diğ. , 2003:37) Ulusal Program ile AB Müktesebatına uyumunun sağlanması amacıyla ulusal hukukunda yapmayı taahhüt ettiği düzenlemeleri gerçekleştirmek amacıyla iki Anayasa Değişikliği ve dokuz Uyum Yasaları Paketi'ni kabul etmiştir.

2.2.1. Anayasa Değişiklik Paketleri

Türkiye'nin Ulusal Program çerçevesinde Anayasa'sında yaptığı değişiklikler, 3 Ekim 2001 tarih ve 4709 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ' hakkındaki Kanun(Süslü, 2005:7) ve 7 Mayıs 2004 tarih ve 5170 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi' hakkındaki Kanun(Reçber, 2004:497) ile gerçekleştirilmiştir.

2.2.1.1. 3 Ekim 2001 Tarih ve 4709 Sayılı Kanun

3 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen(Süslü, 2005:7) ve 17 Ekim 2001 gün, 24556 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak(Özmen, 2004:5) yürürlüğe giren 4709 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ' hakkındaki Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1.7 Kasım 1982 tarihli ve 2709 sayılı(Özmen, 2004:5) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Başlangıç metninin tam metni

Hiçbir düşünce ve mülhazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı...(Oran, 2005:207)

olan beşinci fıkrasının başında geçen ‘Hiçbir düşünce ve mülahazanın’ ibaresi ‘Hiçbir faaliyetin’ şeklinde değiştirilmiştir(Süslü, 2005:7).

2.Anayasa’nın

Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzenini, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasa’nın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörülükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir(Oran, 2005:207).

Şeklindeki 13. Maddesi,

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir.Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz(Özmen, 2004:5).

Olarak değiştirilmiştir.

3. Anayasa’nın tam metni

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz(Oran, 2005:208).

Olan 14. Maddesi,

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletleriyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir(Süslü, 2005:7-8).

Şeklinde değiştirilmiştir.

4.Anayasa'nın içeriği

Herkes, düşünce ve kanaatlerini, söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz.Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı ağıtlar, plaklar, ses ve görüntü bandları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır.

Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmidört saat içinde yetkili hakime bildirir.Hakim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümlere, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz(Oran, 2005:209).

Olan 26. Maddesi'nin ikinci fıkrasına 'Bu hürriyetlerin kullanılması' ibaresinden sonra gelmek üzere "milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması" (Özmen, 2004:5) ibareleri eklenmiş, üçüncü fıkrası metinden çıkarılmış ve "Düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir" (Süslü, 2005:10) fıkrası, son fıkra olarak eklenmiştir.

5.Anayasa'nın 28. Maddesi'nin "Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz" (Oran, 2005:210) şeklindeki 2. fıkrası metinden çıkarılmıştır(Özmen, 2004:8).

6.Anayasa'nın tam metni

Herkes önceden izin olmaksızın dernek kurma hakkına sahiptir...

Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, yetkili mercie verilmesi yeterlidir.Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir mercii, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu mercii karar, yirmi dört saat içerisinde görevli hakimin onayına sunulur. Hakim kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır (Oran, 2005:211).

Olan 33. Maddesi,

Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir mercii, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu mercii karar, yirmi dört saat içerisinde görevli hakimin onayına sunulur. Hakim kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır (Süslü, 2005:11).

Şeklinde değiştirilmiştir.

1. değişiklikle düşünceye yönelik sınırlamaların azaltılması, 2. değişiklikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ilkelerine uyum sağlanması, 3. değişiklikle eylem ve yorum yoluyla hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasının engellenmesi, 4. değişiklikle düşünce ve anlatım özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesi, vatandaşların günlük yaşamlarında farklı dil, lehçe ve ağızları kullanması önündeki engellerin kaldırılması ve düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanma halleri içine, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği

ve bölünmez bütünlüğün korunmasının da AİHS doğrultusunda dahil edilmesi, 5. değişiklikle Kanunla yasaklanmış dillerde yayım yapmanın sadece Anayasa'nın 26 ve 27. Maddeleri ile sınırlanması ve 6.değişiklikle de tüzel kişilerin dernek kurabilmesi veya derneğe üye olabilmesi hedeflenmiştir(Oran, 2005:207-211).

2.2.1.2. 7 Mayıs 2004 Tarih ve 5170 Sayılı Kanun

7 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilen(Süslü, 2005:83) ve 22 Mayıs 2004 gün, 25460 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak(Özmen, 2004:97) yürürlüğe giren 5170 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi' hakkındaki Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1.Anayasa'nın tam metni

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir.Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan, ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların özel kişilerin Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren adlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz(Oran, 2005:217).

Olan 90. Maddesi'nin son fıkrasına "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır"(Reçber, 2004:498) cümlesi eklenmiştir.

2.Anayasa'nın

Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkum olma hali hariç, suç aleti

olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonulamaz(Oran, 2005:26).

Şeklindeki 30.Maddesi, “Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz”(Reçber, 2004:498) olarak değiştirilmiştir.

1. değişiklikle uygulamada kanun hükümleri ile taraf olduğumuz milletlerarası andlaşma hükümleri arasında çelişki olduğu durumlarda hangisine öncelik verileceği konusundaki sorunun giderilerek insan ve azınlık hakları ile ilgili uluslararası andlaşmaların uygulanmasında yaşanan problemlerin ortadan kaldırılması ve 2. değişiklikle de basın özgürlüğünün genişletilmesi amaçlanmıştır(Oran, 2005:26).

2.2.2. Uyum Yasaları Paketleri

Türkiye'nin Ulusal Program çerçevesinde yasalarında yaptığı değişiklikler 6 Şubat 2002 tarih ve 4744 sayılı(Özmen, 2004:19), 26 Mart 2002 tarih ve 4748 sayılı(Süslü, 2005:23), 3 Ağustos 2002 tarih ve 4771 sayılı(Karlık, 2005:926), 2 Ocak 2003 tarih ve 4778 sayılı(Özmen, 2004:55), 23 Ocak 2003 tarih ve 4793 sayılı(Süslü, 2005:62),19 Haziran 2003 tarih ve 4928 sayılı(Karlık, 2005:928), 30 Temmuz 2003 tarih ve 4963 sayılı(Göral ve diğ. , 2003:39) ve 14 Temmuz 2004 tarih ve 5218 sayılı(Özmen, 2004:113) kanunlarla gerçekleşmiştir.

2.2.2.1. 1. Uyum Yasaları Paketi

6 Şubat 2002 tarihinde kabul edilen ve 19 Şubat 2002 gün, 24676 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren(Özmen, 2004:19) 4744 sayılı Kanun'un doğrudan azınlıklar ile ilgili hükmü şudur:

Türk Ceza Kanunu'nun tam metni

Kanunun cürüm saydığı bir fiili açıkça öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya halkı kanuna itaatsizliğe tahrik eden kimse altı aydan iki yıla kadar hapis ve ikibin liradan onbin liraya kadar ağır para cezasına mahkum olur.

Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin liradan onikibin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.Bu tahrik umumun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden yarıya kadar arttırılır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçları 311 nci maddenin ikinci fıkrasında sayılan vasıtalarla işleyenlere verilecek cezalar bir misli arttırılır(Oran, 2005:226).

Olan 312. Maddesi,

Bir cürmü alenen öven veya iyi gördüğünü veya halkı kanuna uymamaya tahrik eden kimseye altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

Sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik eden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

Halkın bir kısmını aşağılayıcı ve insan onurunu zedeleyecek bir şekilde tahkir eden kimseye de birinci fıkradaki ceza verilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçlar 311'inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen araçlar veya şekillerle işlendiğinde verilecek cezalar bir katı oranında arttırılır(Özmen, 2004:19-20).

Şeklinde değiştirilmiştir.

2.2.2.2. 2. Uyum Yasaları Paketi

26 Mart 2002 tarihinde kabul edilen(Süslü, 2005:23) ve 9 Nisan 2002 gün, 24721 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren(Reçber, 2004:435) 4748 sayılı Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1.6 Ekim 1983 tarihli ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun

Medeni-hakları kullanma ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş olan herkes, önceden izin almaksızın dernek kurabilir.

Ancak;

1.Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri,

2.Affa uğramış olsalar bile;

a) Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkum olanlar,

b) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babında yazılı suçlardan veya bu suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etmek suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) Türk Ceza Kanununun 312 nci maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı sınıf, ırk, dil, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığı açıkça tahrik etme suçlarıyla, aynı Kanunun 316 ncı, 317 ve 318 inci maddelerinde yazılı kalpazanlık suçlarından biriyle mahkum olanlar,

3.Herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç beş yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkum olanlar,

Sürekli olarak,

4.Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri, kapatma kararının kesinleştiği tarihten, 2820 sayılı

Siyasi Partiler Kanununun 101 inci maddesinin (d) bendi gereğince bir siyasi parti gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya fiilleriyle bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri de çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesinin kapatma kararının yazı ile bildirilmesinden itibaren beş yıl süre ile...(Oran, 2005:219)

şeklindeki 4. Maddesi,

Fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri,

2. Affa uğramış olsalar bile;

a) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babında yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

b) Basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar, istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) Türk Ceza Kanununun 316., 317. ve 318. maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar, sürekli olarak,

3. a) Türk Ceza Kanununun 312 nci maddesinin ikinci fıkrasında yazılı suçtan mahkum olanlar hükmün kesinleştiği,

b) Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri, kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl süre ile dernek kuramazlar(Süslü, 2005:26).

Olarak, tam metni

Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde, ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak veya herhangi bir bölgenin veya ırkın veya sınıfın veya belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak(Oran, 2005:220).

Olan 5. Maddesi'nin (6) numaralı bendi, "Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ya da herhangi bir bölgenin veya ırkın veya sınıfın veya belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak"(Reçber, 2004:439) şeklinde,

Derneklerin;

1. Bir siyasi partinin veya kapatılmış siyasi partilerin veya sendikanın veya konfederasyonun veya bu kanunun 76 ncı maddesi gereğince mahkemece

kapatılmasına karar verilen bir dernek veya üst kuruluşun adını, amblemlerini, rumuzlarını, rozetlerini ve benzeri işaretleri ile daha önce kurulmuş Türk Devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamaları.

2.(Mülga:12/4/1991-3713/23 md.)

3.Tüzük ve diğer dernek mevzuatının yazımında ve yayınlanmasında, genel kurullarında, özel veya resmi, açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dilleri,

4. Dernekçe düzenlenen veya dernek adına iştirak edilen açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dillerle yazılmış pankart, levha, plak, ses ve görüntü bandı, broşür, el ilanı, beyanname ve benzerlerini,

5.Mühür ve başlıklı kağıtlarda dernek isminden ve varsa işaretinden başka isim ve işaretleri,

Kullanmaları yasaktır.

Dernek üyelerinin, derneklerin her türlü toplantı ve faaliyetleri sırasında, ikinci bent ile yasaklanan işaret, sembol ve bunları hatırlatan benzerlerini kullanmaları yasaktır(Oran, 2005:220).

Şeklindeki 6. Maddesi de

Derneklerin, mevcut veya kapatılmış bir siyasi partinin, bir sendikanın veya üst kuruluşun, bu Kanun hükümlerine göre mahkemece kapatılmasına karar verilen bir dernek veya üst kuruluşun adını, amblemini, rumuzunu, rozetini ve benzeri işaretleri ya da daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamaları kullanmaları yasaktır.

Dernekler, resmi işlemlerinde Türkçe kullanırlar(Süslü, 2005:27).

Olarak değiştirilmiştir.

2.15 Temmuz 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nun 16. Maddesi'nin içeriği "Kanunla yasaklanmış herhangi bir dille yayın yapılması halinde, sorumlu müdürlerle yayınlananlar hakkında bu maddede öngörülen para cezasına çevrilerek hükmedilmeye ve emniyet gözetim altında bulundurma cezası verilmeyeceğine ilişkin hükümler uygulanmaz" (Oran, 2005:231) olan 5. Fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır(Reçber, 2004:441).

2.2.2.3. 3. Uyum Yasaları Paketi

3 Ağustos 2002 tarihinde kabul edilen(Karlık, 2005:926) ve 9 Ağustos 2002 gün, 24841 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren(Özmen, 2004:33) 4771 sayılı Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1. 15 Temmuz 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nun tam metni

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, milli egemenliğine, Cumhuriyetin varlığına, milli güvenliğe, kamu düzenine, genel asayişe, kamu yararına, genel ahlaka ve genel sağlığa aykırı olup yabancı memleketlerde çıkan basılmış eserlerin Türkiye'ye sokulması veya dağıtılması Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklanabilir.

Bu gibi basılmış eserlerin, Bakanlar Kurulundan acele karar alınmak üzere İçişleri Bakanlığınca karardan evvel dağıtılmaları yasaklanabileceği gibi, dağıtılmış olanlarda toplattırılabilir.

Yasaklanmış olmasına rağmen, Bunları Türkiye'ye bilerek sokanlar, dağıtanlar veya bu gibi eserleri kısmen veya tamamen iktibas veya tercüme edenler, yayanlar fiil başka bir suçu oluştursa bile ayrıca üç aydan bir yıla kadar hapis ve ellibin liradan yüzbin liraya kadar ağır para cezasına mahkum edilirler(Oran, 2005:232).

Olan 31. ve ek 3.Maddesi yürürlükten kaldırılmıştır(Canbolat, 2002:305).

2.14 Ekim 1983 tarihli ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nun; adı 'Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun' şeklinde değiştirilmiş(Süslü, 2005:47), "Bu kanunun amacı; eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esasları düzenlemektir"(Oran, 2005:238) şeklindeki 1. Maddesi, "Bu kanunun amacı, eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller, yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okullar ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğreniminin tabi olacağı esasları düzenlemektir" (Canbolat, 2002:304) olarak değiştirilmiş ve 2. Maddesi'nin 1. fıkrasının (a) bendine,

Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için 8.6.1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir.Bu kurslar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz.Bu kursların açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir(Canbolat, 2002:304).

Hükümleri eklenmiştir.

3.13.04.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları hakkında Kanun'un; 4. Madde 1. Fıkrası'na

Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasa'da belirtilen temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz.Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir(Canbolat, 2002:298).

Hükümleri eklenmiş, 4. Madde 2. Fıkrası'na "Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması" (Canbolat, 2002:298) hükmü, (v) bendi olarak eklenmiştir.

4.5.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1. Maddesi'nin sonuna

Cemaat vakıfları, vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın Bakanlar Kurulu'nun izniyle dini, hayri, sosyal, eğitsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilirler ve taşınmaz malları üzerinde tasarrufta bulunabilirler.

Bu vakıfların dini, hayri, sosyal, eğitsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere her ne suretle olursa olsun tasarrufları altında bulundurduğu vergi kayıtları, kira sözleşmeleri ve diğer belgelerle belirlenen taşınmaz mallar, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde başvurulması halinde vakıf adına tescil olunur.Cemaat vakıfları adına bağışlanan veya vasiyet olunan taşınmaz mallar da bu madde hükümlerine tabidir(Canbolat, 2002:298).

Fıkraları eklenmiştir.

2.2.2.4. 4. Uyum Yasaları Paketi

2 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen ve 11 Ocak 2002 gün, 24990 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren(Özmen, 2004:55) 4778 sayılı Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1.6 Ekim 1983 tarihli ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun; tam metni

Anayasanın başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere aykırı olarak dernek kurulamaz;

1.Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak,

2.Dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek veya ortadan kaldırmak,

3.Anayasadaki temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmak,

4.Kanunlara, milli egemenliğe, milli güvenliğe, kamu düzenine ve genel asayişe, kamu yararına, genel ahlaka ve genel sağlığın korunmasına aykırı faaliyette bulunmak,

5.Bölge, ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep esasına veya adına dayanarak faaliyette bulunmak,

6.Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ya da herhangi bir bölgenin veya ırkın veya sınıfın veya belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak,

7.Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 174 üncü maddesinde sayılan inkılap kanunlarını kaldırmak, değiştirmek veya bu kanunlarla yasaklanan hususları yeniden canlandırmak,

8. Atatürk'ün kişiliğini, ilkelerini, çalışmalarını veya anılarını kötülemek veya küçük düşürmek,
9. Türkiye Devleti'nin manevi şahsiyetini kötülemek veya küçültmek,
10. Suç işlemek veya suç işlemeyi teşvik veya telkin etmek,
Amacıyla dernek kurulması yasaktır.
Yükseköğretim kurumlarında birden fazla öğrenci derneği kurulamaz(Oran, 2005:26).

Olan 5. Maddesi,

Anayasada belirtilen Cumhuriyetin temel nitelikleri ile 174. maddesinde belirtilen inkılap kanunlarının korunması hükümlerine, milli güvenliğe ve kamu düzenine, genel sağlık ve genel ahlaka aykırı olarak; Türkiye Cumhuriyeti'nde ırk, din, mezhep ve bölge farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter Devlet yapısını bozmak; Atatürk'ün kişiliğini, ilkelerini, çalışmalarını veya anılarını kötülemek veya küçük düşürmek ya da başkalarının hürriyetlerini kısıtlamak amacıyla, dernek kurulamaz(Özmen, 2004:59).

Şeklinde, “Dernekler, resmi işlemlerinde Türkçe kullanırlar” (Süslü, 2005:27) şeklindeki 6. Maddesi'nin 2. Fıkrası “Dernekler, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi kurumlarıyla yazışmalarında Türkçe kullanırlar” (Özmen, 2004:60) olarak değiştirilmiştir.

2. 5.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1. Maddesi'nin içeriği

Cemaat vakıfları, vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın Bakanlar Kurulu'nun izniyle dini, hayri, sosyal, eğitsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilirler ve taşınmaz malları üzerinde tasarrufta bulunabilirler(Canbolat, 2002:295).

Olan 6. Fıkrası,

Cemaat vakıfları, vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izniyle dini, hayri, sosyal, eğitsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilirler ve taşınmaz malları üzerinde tasarrufta bulunabilirler(Özmen, 2004:55).

Şeklinde değiştirilmiş ve sonuna “Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bağlı bulunduğu Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (Özmen, 2004:55) fıkrası eklenmiştir.

2.2.2.5. 5. Uyum Yasaları Paketi

23 Ocak 2003 tarihinde kabul edilen(Süslü, 2005:62) ve 4 Şubat 2003 gün, 25014 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren(Reçber, 2004:469)

4793 sayılı Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükmü bulunmamaktadır.

2.2.2.6. 6. Uyum Yasaları Paketi

19 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen(Özmen, 2004:55) ve 19 Temmuz 2003 gün, 25173 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren(Reçber, 2004:471) 4928 sayılı Kanun'un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1.3.5.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nda yer alan 'cami' ibareleri 'ibadet yeri' olarak değiştirilmiş(Süslü, 2005:67) ve Ek 2. Maddesi olarak

İmar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerleri ayrılır.
İl,ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir.
İbadet yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez(Özmen, 2004:78).

Hükümleri eklenmiştir.

2. 5.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na Geçici 2. Madde olarak "Cemaat vakıfları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onsekiz ay içinde 1. Md.'nin yedinci fıkrası uyarınca tescil başvurusunda bulunabilirler" (Reçber, 2004:471) hükmü eklenmiştir.

3. 13.04.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları hakkında Kanun'un 4. Madde 1. Fıkrası'nın "Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir" (Canbolat, 2002:298) şeklindeki 4. cümlesi, "Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir" (Süslü, 2005:69) olarak değiştirilmiştir.

2.2.2.7. 7. Uyum Yasaları Paketi

30 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilen(Göral ve diğ. , 2003:39) ve 7 Ağustos 2003 gün, 25192 Mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren(Özmen, 2004:85) 4963 sayılı Kanun’un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükümleri şunlardır:

1.6 Ekim 1983 tarihli ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu’nun

Fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri,

2. Affa uğramış olsalar bile;

a) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babında yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

b) Basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar, istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) Türk Ceza Kanununun 316., 317. ve 318. maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar, sürekli olarak,

3. a) Türk Ceza Kanununun 312 nci maddesinin ikinci fıkrasında yazılı suçtan mahkum olanlar hükmün kesinleştiği,

b) Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri, kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl süre ile dernek kuramazlar(Süslü, 2005:26).

şeklindeki 4. Maddesi,

Fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş olan gerçek ve tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri sürekli olarak,

2.a) Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçlardan birinden mahkum olanlar,

b) Basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, yağma, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) Türk Ceza Kanununun 316, 317 ve 318’inci maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

İki yıl süre ile,

3) Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri, kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl süre ile, Dernek kuramazlar(Özmen, 2004:85).

Olarak değiştirilmiş,

2. 14 Ekim 1983 tarihli ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun'un 2. Maddesi'nin, tam metni

Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için 8.6.1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir. Bu kurslar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu kursların açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir(Canbolat, 2002:304).

Olan (a) bendi,

Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçe'den başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir. Bu kurslar ve derslerde, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı öğretim yapılamaz. Bu kursların ve derslerin açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir(Reçber, 2004:471).

Şeklinde, "Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir" (Oran, 2005:220) şeklindeki (c) bendi ise "Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir" (Süslü, 2005:78) olarak değiştirilmiştir.

2.2.2.8. 8. Uyum Yasaları Paketi

7 Mayıs 2004 tarihinde kabul edilen(Süslü, 2005:83) ve 22 Mayıs 2004 gün, 25460 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak(Özmen, 2004:97) yürürlüğe giren 5170 sayılı 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi' hakkındaki Kanunu içermektedir.

2.2.2.9. 9. Uyum Yasaları Paketi

14 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen ve 21 Temmuz 2004 gün, 25529 Mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren(Reçber, 2004:469) 5218 sayılı Kanun’un dolaylı ya da doğrudan azınlıklar ile ilgili hükmü bulunmamaktadır.

2.3. İlerleme Raporları Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Uygulamaları Değerlendirmesi

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg’da gerçekleştirilen(Reçber, 2004:88) Avrupa Birliği Zirvesi’nde, Konsey tarafından Komisyondan, her yıl düzenli olarak, tam üyelik adayı olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri için bu ülkelerin üyelik yolundaki ilerlemelerini gösteren(Karluk, 2005:883) İlerleme Raporları hazırlanması istenmiş ve 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde Cardiff’te yapılan Zirve’de İlerleme Raporları hazırlanacak ülkeler arasına Türkiye ve Kıbrıs da ilave edilmiştir(dpt.gov.tr, 2005a).1998 yılından itibaren Komisyon tarafından Türkiye için 8 adet ilerleme raporu yayınlanmıştır.

2.3.1.1998 Yılı İlerleme Raporu

Aralık 1998 Viyana Zirvesi’ne sunulan(Karluk, 2005:887) 1. İlerleme Raporu’nda Türkiye’nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeler şunlardır:

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Türkiye, Medenî ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi haricinde, insan haklarının korunmasıyla ilgili en önemli sözleşmeleri onaylamıştır. Türkiye, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi’ni ve İşkencenin ve Diğer Gayrı İnsanî veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi için Avrupa Sözleşmesi’ni onaylamıştır. Türkiye, 4, 6 ve 7 sayılı Protokoller haricinde, İnsan Haklarının Korunması için Avrupa Sözleşmesi’ni de onaylamıştır. Türkiye, ölüm cezasını mevzuatında tutmaya devam etmektedir fakat bu ceza 1984’ten beri uygulanmamıştır.

Diğer Avrupa anayasaları gibi, Türk anayasası ülkenin temel haklarını sayar: kişi dokunulmazlığı hakkı, düşünce ve kanaat özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, işçilerin sendikalar kurma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, Türkiye’de ve yurt dışında hareket ve seyahat özgürlüğü.

Medenî ve siyasî haklar

Basın özgürlüğü bakımından, 1993 yılında anayasada yapılan bir değişiklik yoluyla radyo ve televizyon yayıncılığı alanındaki devlet tekelinin kaldırılması sonucunda

özel radyo ve televizyon istasyonlarının hızla yaygınlaşması bugün Türk medyasını karakterize etmektedir. Medya, görüşlerini ifade etmekte genel olarak özgürdür. Geniş bir fikir ve görüş yelpazesi sunan yerel ve yabancı yayınlar, yaygın şekilde mevcuttur. Yabancı yayınların hükümetçe sansürlenmesi nadiren olmaktadır.

1991 yılında TBMM bünyesinde bir İnsan Hakları Komisyonu kuruldu. Bu Komisyon, Türkiye'deki insan hakları durumuyla ilgili çeşitli bilgi toplama çalışmaları yapmıştır.

Genel olarak, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası hukuk varlığı, medenî ve siyasî hakların korunması için yeterlidir. Türkiye, örgütlenme özgürlüğü gibi hakların kullanılmasında gerçek bir iyileşme sağlamak için gayret göstermiştir. Bunun kanıtı, Türkiye'de sayıları hızla artan STK'lerdir.

1991 yılında, Türkçe'den başka dillerdeki yayınlarla ilgili yasanın kaldırılması, Kürtçe dahil yabancı dillerde yayın yapılabilmesini mümkün kıldı.

Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması

Lozan Antlaşması'na göre Türk devleti resmen üç azınlığı tanımaktadır: Ermeniler (50.000), Museviler (25.000) ve Rumlar (5.000). Bu azınlıklar, kendi kiliselerini, okullarını ve hastanelerini serbestçe yönetirler(euturkey.org.tr, 2005d).

2.3.2.1999 Yılı İlerleme Raporu

13 Ekim 1999 tarihinde açıklanan(tobb.org.tr, 2005) 2. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeler şunlardır:

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Medenî ve siyasî haklar

Sınırlı kapsamda olmakla beraber, cesaret verici bir tedbire işaret edilmelidir. Eylül 1999'da, Cumhurbaşkanı Demirel, basın ve yayın yoluyla işlenen suçlar için takibat ve cezaları erteleyen bir yasayı onayladı.

Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması

İltica hakkıyla ilgili olarak, var olan mevzuatta Ocak 1999'da bazı olumlu değişiklikler yapılmıştır. İltica isteyen bir kişinin oturma izni talep etme süresi, daha önce tanınmış olan 5 günden 10 güne çıkarılmıştır. Ayrıca, başvuruları reddedilen yabancılar için itiraz süresi 10 günden 15 güne çıkarılmıştır(dpt.gov.tr, 2005c).

2.3.3.2000 Yılı İlerleme Raporu

8 Kasım 2000 tarihinde açıklanan(Karlık, 2005:875) 3. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeler şunlardır:

İnsan hakları ve azınlıkların korunması

Ağustos 2000'de, Türkiye insan hakları sahasında iki önemli uluslararası belgeyi imzaladı: Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.

Medeni ve Siyasi Haklar

1999-2000 akademik yılından itibaren, polis okullarının eğitim programlarına insan hakları eğitimi de dahil edilmiştir. Bu olumlu bir gelişmedir.

Din özgürlüğü ile ilgili olarak, Yahudi cemaati yanında, Yunan Ortodoks, Ermeni, Katolik ve Süryani Ortodoks Kiliseleri başta olmak üzere, bazı gayri Müslim cemaatlere yönelik daha büyük bir hoşgörü olduğunu gösteren işaretler vardır. Aralık 1999'da, yetkili makamların yayınlamış olduğu bir genelgeye göre, dinsel cemaatler, hayır ve ibadet binalarını tamir etmek için devletten izin almak zorunda olmayacaklardır(euturkey.org.tr, 2005e).

2.3.4.2001 Yılı İlerleme Raporu

13 Kasım 2001 tarihinde açıklanan(Karlık, 2005:888) 4. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeleri şunlardır:

İnsan hakları ve azınlıkların korunması

Son anayasa değişiklikleri, insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvencelerin güçlendirilmesi ve ölüm cezasının sınırlandırılması yönünde anlamlı bir adımdır.

İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplantı özgürlüğü, anayasa değişikliklerinde ele alınan temel özgürlükler arasındadır. 13üncü ve 14üncü maddelerde, bir takım kısıtlamalar kaldırılmış, böylece temel hak ve özgürlükleri sınırlama gerekçeleri daraltılmıştır. Ölçülülük ilkesi getirilmiştir: korunan haklarda herhangi bir sınırlama ölçülü olmalıdır

Türkiye'nin çeşitli uluslararası insan hakları sözleşmeleri bakımından konumuyla ilgili olarak, Türkiye, kamu makamlarınca ayrımcılığın genel olarak yasaklanması hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) ek 12 numaralı Protokol'u imzaladı.

İnsan haklarının korunması ile ilgili olarak, Türkiye yeni bir yapılanma oluşturdu (5 Ekim 2000 tarihli yasa): İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Yüksek Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulları ve Araştırma Kurulları. İnsan Hakları Başkanlığı'nın kurulma amacı, insan hakları alanındaki mevzuatın uygulanmasını izlemektir.

İnsan Hakları Yüksek Kurulu, Türkiye'de insan haklarının korunmasını geliştirmeye ve güçlendirmeye yönelik tekliflerde bulunmaktan sorumlu olan, bakanlıklar arası bir komitedir.

İnsan Hakları Danışma Kurulu, hükümet ve sivil toplum kuruluşları arasında görüş alışverişi için kalıcı bir forum olarak hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Araştırma Kurulları ise, iddia edilen insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak mahallinde araştırmalar yapmakla görevli olacaktır.

Bu Kurullar'ın işleyişine ilişkin esaslar, bir yönetmelikte ortaya konulmuştur (21 Ağustos 2001 tarihli Resmî Gazete).Hükümet, bu kurulların tam olarak işleminin önemini vurgulamış ve "İnsan Hakları Kurulları'nın faaliyetlerine ilişkin üç aylık raporların, kurulların görüş ve önerileriyle birlikte, İnsan Hakları Yüksek Kurulu'na gönderilmeye devam edilmesini" istemiştir (İnsan haklarından sorumlu Devlet Bakanı'nın 26 Eylül 2001 tarihli genelgesi).

Güvenlik güçlerinin insan hakları konusunda eğitilmesiyle ilgili ihtiyaçlar, polis eğitimine ilişkin 25 Nisan 2001 tarihli yasada belirlenmiştir. Bu yasa çerçevesinde, Polis Akademileri, polis memurlarına insan hakları konularında 2 yıl süreyle eğitim verecektir. Ayrıca, gözaltına alınan kişilerin tutulma şartlarını iyileştirmek amacıyla, Ağustos 2001'de, Ankara'daki polis karakollarında bazı projeler başlatılmıştır. Türk hükümeti tarafından sağlanan resmî verilere göre,

2000-2001 akademik yılının sonuna kadar 26.780 güvenlik görevlisi insan hakları alanında eğitilmiş olacaktır.

Medenî ve siyasî haklar

İşkence ve kötü muamele ile ilgili olarak, Türk hükümetinin, Avrupa Konseyi İşkence ve İnsanlık Dışı ve Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin (İÖK) işkence ve kötü muamele konusundaki raporunu Ocak 2001'de yayımlamayı kabul etmesi, olumlu bir gelişmedir.

Basın özgürlüğü konusunda, bir başka değişiklik getirilmiştir. "Kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılamayacağı" şeklindeki hüküm kaldırılmıştır (Anayasa Madde 28)

Din özgürlüğü ile ilgili olarak, bazı gayri Müslim cemaatlere yönelik daha büyük bir hoşgörü olduğunu gösteren işaretler vardır.

12 Haziran 2001'de, Başbakan, valiliklere bir genelge gönderdi ve yurt dışına göç etmiş Süryani Ortodoks Türk vatandaşlarının, olağanüstü hal kapsamındaki bölgelerde ve mücavir illerde bulunan köylerine geri dönme haklarını tekrar teyit etti. Cumhurbaşkanı Sezer'in desteğiyle, hükümet, İstanbul'da bir başka Süryani Ortodoks kilisesinin açılmasına izin verdi.

Azınlık vakıflarına ait olan kiliseler ve diğer binaların onarımı için artık resmî izin gerekli değildir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Kültürel haklar açısından, Anayasa'nın 26ncı ve 28inci maddelerinin tadil edilmesiyle ilerleme sağlanmıştır. Kanunla yasaklanmış dillerin kullanılmasına izin vermeyen hüküm kaldırılmıştır. Bu değişiklik, Türkçe'den başka dillerin kullanılmasının yolunu açabilir ve dolayısıyla olumlu bir gelişmedir(deltur.cec.eu.int, 2005).

2.3.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu

9 Ekim 2002 tarihinde açıklanan(Karlık, 2005:889) 5. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeleri şunlardır:

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Ekim 2001 tarihli anayasa değişiklikleri sonrasında, 2002 yılında uygulamaya ilişkin üç mevzuat paketi kabul edilmiştir.

Şubat, Mart ve Ağustos 2002 tarihlerinde 4744, 4748 ve 4771 sayılı Kanunlar ile kabul edilen üç reform paketi ile, bazı temel yasalara değişiklikler getirilmiş ve ölüm cezası, temel hak ve hürriyetler, duruşma öncesi gözaltı ve hukuki tazmin dahil olmak üzere insan hakları konusunda geniş bir alanda düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye, insan haklarına ilişkin çeşitli uluslararası sözleşmelerle ilgili bazı ilerlemeler kaydetmiştir. TBMM, Nisan ayında, 1969 tarihli Irkçılığa Dayalı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına ilişkin BM Sözleşmesini onaylamıştır. Türkiye, Temmuz 2002'de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki davalara iştirak edenler ile ilgili Avrupa Anlaşmasını imzalamıştır.

İnsan haklarının uygulanması alanında, Türk hükümeti, sivil toplum ile diyalogun yanı sıra, izleme ve raporlama mekanizmasının güçlendirilmesine yönelik çaba sarf etmiştir. Meclis İnsan Hakları Araştırma Komisyonu tutukevlerinde denetimler gerçekleştirmiş ve Aralık 2001'de İçişleri, Adalet ve İnsan Hakları Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan Bakanlıklar Arası İnsan Hakları Üst Kurulu

kurulmuştur. Komisyonun ayda bir kez toplanarak, mevzuatın uygulanmasını ve insan haklarına ilişkin durumu yerinde izlemesi kararlaştırılmıştır.

Ayrımcılıkla mücadele konusunda, Türkiye, Nisan 2002'de, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesine dair 1969 tarihli BM Sözleşmesini onaylamıştır. Ağustos 2002'de, Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine ilişkin BM Sözleşmesinin ihtiyari Protokolünü onaylamıştır.

Medeni ve Siyasi Haklar

Ağustos 2002 reformlarını takiben, barış zamanında ölüm cezası kaldırılmıştır. Güvenlik güçleri arasında insan hakları konusunda bilinçlendirme çalışmalarının bir parçası olarak, AIHM kararları Türkçeye çevrilerek Polis Akademisi dergisinde yayımlanmaktadır. Polis Meslek Yüksek Okullarındaki eğitim süresi dokuz aydan iki seneye çıkarılmış ve insan hakları alanındaki dersler müfredata konmuştur.

Kiliselerin ve okul binalarının restorasyonuna ilişkin kısıtlamalar azaltılmıştır. Mülkiyet hakkına ilişkin problemleri çözmek üzere , üçüncü "reform paketi" ile Dernekler Kanununa değişiklik getirilmiştir. "Cemaat vakıfları", Ağustos 2002'de, "vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın" mülk alım satımına yetkili kılınmıştır. Ayrıca, bu cemaatler, tasarrufları altında bulunduğunu ispatladıkları taşınmazları tescil ettirme hakkına sahiptir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Kültürel haklar alanında, Anayasanın 26'ncı maddesinin değiştirilmesi ve "düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" hükmünün kaldırılması takiben, üçüncü "reform paketi" ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapma olanağı getirilmiştir.

Üçüncü "reform paketi", Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununa da değişiklik getirmiştir. Buna göre, "devletin bölünmez bütünlüğü"ne hanel getirilmemesi şartıyla, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi ve bu amaçla özel kurslar açılması olanağı getirilmiştir(dpt.gov.tr, 2005e).

2.3.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu

5 Kasım 2003 tarihinde açıklanan(Karluk, 2005:890) 6. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeleri şunlardır:

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Yukarıda belirtildiği üzere, Ağustos 2002'den bu yana dört yeni uyum paketi kabul edilmiştir. Bunlar, Ocak 2003'de kabul edilen 4778 sayılı Kanun (4'üncü uyum paketi), Şubat 2003'de kabul edilen 4793 sayılı Kanun (5'inci uyum paketi), Temmuz 2003'de kabul edilen 4928 sayılı Kanun (6'ncı uyum paketi) ve Ağustos 2003'de kabul edilen 4963 sayılı Kanundur (7'nci uyum paketi). Söz konusu uyum paketleri, insan haklarından azınlıkların korunmasına kadar bir çok meseleyi ele almıştır. Bunlar arasında, işkenceyle mücadelenin güçlendirilmesi; ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı gibi temel özgürlüklerin kapsamının genişletilmesi; hukuki tazmin imkanlarının artırılması ve kültürel hakların iyileştirilmesi yer almaktadır. 2002 ve 2003 yıllarında kabul edilen uyum paketlerinde öngörülen tedbirlerin uygulanmasını sağlamak üzere, bir dizi yönetmelik ve genelge çıkartılmıştır.

Türkiye, insan hakları alanındaki uluslararası sözleşmelere katılım konusunda ilerleme kaydetmiştir. TBMM Haziran 2003'de, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşmeyi onaylamıştır.

TBMM Haziran 2003'de ayrıca, savaş veya yakın savaş tehdidi durumlar hariç olmak üzere ölüm cezasının kaldırılmasına dair Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 6 No.lu Protokolü onaylamıştır.

İnsan haklarının uygulanmasına ilişkin olarak, geçen iki yıl içinde kurulmuş olan insan hakları kurul ve komitelerinin yapısı güçlendirilmiştir. Yerel düzeyde ilçe bazında kurulan İnsan Hakları Kurullarının sayısı 831'den (2002) 859'a (2003) artırılmıştır.

İnsan Hakları Başkanlığından da bir temsilcinin yer aldığı Reform İzleme Grubu, insan hakları ihlali iddialarının araştırılmasını temin etmekle görevlendirilmiştir.

Nisan 2003'de, Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde İnsan Hakları İnceleme ve Değerlendirme Merkezi kurulmuştur. Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, insan hakları ihlali iddialarını incelemiş ve raporlar hazırlayarak ilgili kurumlara göndermiştir. Komisyon, örneğin, daha önce olağanüstü hal uygulanan Güneydoğu illerinde yaşamın normale dönüşü ile ilgili olarak denetimler gerçekleştirmiş ve ülke çapında polis karakollarına pek çok habersiz ziyaret düzenlemiştir.

İnsan hakları eğitimine ilişkin olarak, Avrupa Komisyonu-Avrupa Konseyi ortak girişimine ek olarak bir dizi ad hoc proje gerçekleştirilmiştir. Bu girişim, başta yargı olmak üzere kamu görevlilerinin insan hakları konusunda eğitimini, toplumda insan hakları bilincinin artırılmasını ve yasal düzenleme çalışmalarına destek verilmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda, Mayıs 2003'de AIHM içtihatları konusunda, yargı mensuplarına yönelik bir eğitim programı başlatılmıştır.

Medeni ve siyasi haklar

Yukarıda belirtildiği üzere, ölüm cezasının Ağustos 2002'de kaldırılmasından sonra, TBMM, Haziran 2003'de, savaş veya yakın savaş tehdidi halleri dışında ölüm cezası verilmesini yasaklayan AIHS'nin Ek 6. No.lu Protokolünü onaylamıştır.

6'ncı uyum paketi, ölüm cezasının kaldırılması ile ilgili uyum çerçevesinde, (savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında) tüm ölüm cezalarını müebbet ağır hapis cezasına dönüştüren bir hüküm içermektedir.

Ocak 2003'de Adalet Bakanlığı tarafından ceza ve tutukevleri personeline yönelik olarak, insan hakları ve özellikle kötü muameleyle mücadele konusuna yoğunlaşmış bir hizmet içi eğitim programı kabul edilmiştir.

Ağustos 2002'de yapılan değişiklikleri hayata geçirmek amacıyla, Aralık 2002'de RTÜK tarafından Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır. Söz konusu yönetmelik, devletin resmi yayın kurumu olan TRT'nin Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde yayın yapmasına izin vermektedir.

Yönetmeliğe göre; bu dil ve lehçelerde yapılacak radyo yayınları haftada dört saati, televizyon yayınları haftada iki saati aşamaz ve programlar, yetişkinler için haber, müzik ve kültürel konularda yapılabilir. Yayınlar, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Televizyon yayınlarında programlar Türkçe alt yazıyla, radyo yayınlarında ise programın yayınlanmasını takiben Türkçe tercümesi vermek suretiyle yapılır. Televizyon programlarındaki kişiler çağdaş kıyafetler içinde olmak zorundadırlar.

6'ncı uyum paketi ile, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde yayın yapılması imkanı, TRT'ye ilaveten, özel

istasyonlara da teşmil edilmiştir. Bu düzenlemeye ilişkin usul ve esaslar, RTÜK tarafından Kasım 2003'de çıkartılacak bir yönetmelikle belirlenecektir.

Din özgürlüğüne ilişkin olarak, mülkiyet hakkı ve ibadethane açılması hakkında düzenlemeler kabul edilmiştir.

Mülkiyet hakkına ilişkin olarak, 4'üncü uyum paketi ile Vakıflar Kanununda değişiklik yapılmış ve Ocak 2003'de bir yönetmelik yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmelik, (Ekim 2002 tarihli yönetmelikten farklı olarak) cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmeleri, bunlar üzerinde tasarrufta bulunmaları ve taşınmaz malların vakıf adına tescili için Bakanlar Kurulundan izin alınması şartını kaldırmaktadır. Yönetmeliğe göre, izin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilmekte ve fakat "gerektiğinde" ilgili bakanlık ve kamu kurum ve kuruluşlarının görüşü alınmaktadır. 6'ncı uyum paketi ile, azınlık vakıflarının taşınmaz mal tescili için başvurusu süresi 6 aydan 18 aya uzatılmıştır.

İbadet yeri açma iznine ilişkin olarak, 6'ncı uyum paketi ile İmar Kanununda değişiklik yapılmış ve ardından Eylül 2003'de bir genelge yayımlanmıştır. Bu değişiklik ile, "cami" ibareleri "ibadet yeri" şeklinde değiştirilerek, kilise ve sinagoglar söz konusu düzenleme kapsamına dahil edilmiştir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Kültürel haklara ilişkin olarak, 6'ncı uyum paketi ile bir dizi değişiklik yapılmıştır. Daha önce belirtildiği üzere Türk vatandaşlarının geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınlarının, resmi yayın kurumu yanında özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca da yapılmasına imkan sağlanmıştır.

4'üncü uyum paketi ile, Dernekler Kanununun 6'ncı maddesinde değişiklik yapılarak, derneklerin resmi olmayan yazışmalarında yabancı dil kullanabilmelerine imkan tanınmıştır.

7'nci uyum paketi, eğitim kurumlarının yeri konusundaki sınırlamaları azaltmıştır. Ayrıca, yabancı dil eğitimi ile farklı dil ve lehçelerinin öğrenilmesi hakkındaki mevzuatta değişiklik yapılarak, öğretimi yapılacak dillerin Bakanlar Kurulu kararıyla (MGK'nın onayı alınmaksızın) tespit edileceği hükme bağlanmıştır. Yapılan değişikliğin uygulanması amacıyla bir yönetmelik çıkartılacaktır.

Azınlık hakları ve azınlıkların korunması

Ocak 2003'de, ilk kez, Ulusal Azınlıklardan Sorumlu AGİT Yüksek Komiserinin, ulusal azınlıkların durumu konusunda bir diyalog başlatmak üzere Türkiye'yi ziyaretine izin verilmiştir(euturkey.org.tr, 2005a).

2.3.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu

6 Ekim 2004 tarihinde açıklanan(Karlık, 2005:891) 7. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeleri şunlardır:

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

1999'dan bu yana Türkiye iki anayasa değişikliği ve sekiz uyum paketi kabul etmiştir. Mayıs 2004 tarihli en son anayasa değişikliği, insan hakları ile ilgili konulara ilişkindir. Bunlar; ölüm cezası ile hükümlerin kaldırılması, kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi, basın özgürlüğünün kapsamının genişletilmesi, yargının Avrupa standartlarına yaklaştırılması, temel özgürlükler alanındaki uluslararası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğünün temin edilmesidir. Eylül 2004'de Türkiye, insan haklarına, özellikle, kadın hakları, ayrımcılık ve işkence

gibi bir dizi konuya olumlu etkisi olacak yeni bir Ceza Kanununu kabul etmiştir. Ayrıca, Haziran 2004'de yeni bir Basın Kanunu ve Temmuz 2004'de yeni bir Dernekler Kanunu ile terörist eylemlerden kaynaklanan zararların tazmin edilmesine ilişkin bir kanun kabul edilmiştir. Mevzuatın uygulanmasını sağlayacak bir dizi yönetmelik ve tebliğ de kabul çıkartılmıştır.

1999'dan bu yana Türkiye, hem BM çerçevesinde, hem de 1949'dan beri üye olduğu Avrupa Konseyi çerçevesinde, önemli sayıda uluslararası insan hakları belgelerine katılmıştır: BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve BM Sosyal ve Ekonomik Haklar Sözleşmesi (çekince koymak suretiyle); ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 6 No.lu Protokol; BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme; BM Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Sözleşme; BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmenin İhtiyari Protokolü. Ayrıca, bir Anayasa değişikliği ile temel özgürlükler alanındaki uluslararası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğü sağlanmıştır.

Türkiye, son İlerleme Raporundan bu yana insan hakları alanında uluslararası sözleşmeler konusunda ilerleme kaydetmiştir. Ocak 2004'de, her türlü koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin AIHS'ye Ek 13 No.lu Protokolü imzalamıştır. Şubat 2004'de, başvuru hakkının bireylere genişletilmesine imkân sağlayan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Birinci İhtiyari Protokolü imzalanmıştır. Türkiye, Nisan 2004'de, ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin İkinci İhtiyari Protokolü imzalamıştır. Türkiye, Ekim 2003'de, Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşmenin Çocukların Müdahil Oldukları Silahlı Çatışmalara İlişkin İhtiyari Protokolünü onaylamıştır.

Türkiye, 1999'dan bu yana, AIHM kararlarının uygulanması konusunda, özellikle geçen yıl ilerleme kaydetmiştir. Loizidou davasında hakkaniyete uygun ödeme yapılmış ve AIHM kararlarını takiben yargılamanın yenilenmesine imkân veren hükümler uygulamaya konulmuştur.

İnsan hakları alanındaki uluslararası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğünü sağlayan Mayıs 2004 tarihli Anayasa değişikliği, Türk yargısının AIHS'yi uygulama kapasitesini güçlendirmiştir.

İnsan haklarının iyileştirilmesi ve uygulanmasına ilişkin olarak, Türkiye, 1999'dan bu yana, Reform İzleme Grubu, İnsan Hakları Başkanlığı, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, İnsan Hakları Danışma Komitesi ve çeşitli araştırma kurulları gibi yapılar oluşturmuştur. Bu, insan hakları kuruluşları ile Türk Devleti arasında yapıcı ilişkilerin geliştirilmesi açısından yeni bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Ocak 2004'den bu yana, İnsan Hakları Başkanlığı, insan hakları konusundaki kamu bilincinin artırılması, özel meselelerin ve şikayetlerin incelenmesi ve alınması için çalışmalarını hızlandırmıştır. Kişiler, AIHS'den yararlanılarak hazırlanan bir formu doldurmak ve bir şikayet kutusuna atmak suretiyle insan hakları ihlallerine karşı şikayet başvuruları yapabilmektedir. Yerel düzeyde, il ve ilçe İnsan Hakları Kurullarının sayıları 859'dan 931'e çıkarılmıştır. Kasım 2003'de yayımlanan bir yönetmelik ile bu kurullardan güvenlik güçlerinin çıkarılması sağlanmış ve sivil toplum temsilcilerinin katılımları kolaylaştırılmıştır.

Jandarma İnsan Hakları İhlali Soruşturma ve Değerlendirme Merkezi, çalışmalarına başlamış ve Ağustos 2004 itibarıyla 339 başvuru kabul etmiştir. Şubat 2004'de, İçişleri Bakanlığı, görevlerinden biri polis istasyonlarının teftişi olan bir İnsan Hakları Araştırma Bürosu kurmuştur.

İnsan hakları konusunda eğitim ile ilgili olarak, Türk makamları, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, jandarma ve polis teşkilatında ilgili personelin eğitimini amaçlayan programlara devam etmektedir. Avrupa Komisyonu-Avrupa Konseyi ortak girişiminin uygulanması ile 9,000 yargıç ve savcının eğitiminden sorumlu

225 eğitimcinin eğitimi tamamlanmıştır. İnsan Hakları Başkanlığı, insan hakları bilincinin artırılmasına yönelik eğitim çalışmalarından yararlanmıştır.

Yeni Ceza Kanununa göre, cinsiyet, etnik köken, ırk, din, medeni hal, siyasi görüş, felsefi inanç ve sendika üyeliği dahil olmak üzere çeşitli gerekçelerle ayrımcılık suç sayılmaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklar

Türkiye, her türlü koşulda ölüm cezasını kaldırmıştır. Savaş hali veya yakın savaş tehdidi dışında ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 6 No.lu AİHS Protokolü, Aralık 2003'de yürürlüğe girmiştir.

Her türlü koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 13 No.lu AİHS Protokolü, Ocak 2004'de imzalanmıştır. Mayıs 2004'deki Anayasa değişikliği çerçevesinde ölüm cezasına ilişkin geri kalan hükümler Türk mevzuatından çıkarılmıştır.

Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınları başlamıştır.

Basın özgürlüğü konusunda, mevcut bazı sorunların çözüme kavuşturulması için daha fazla çabaya gerek duyulmasına karşın, önemli ilerleme kaydedilmiştir.

Radyo ve televizyon yayıncılığı alanında önemli ilerleme kaydedilmiş ve daha önce kabul edilmiş olan önlemler uygulamaya konulmuştur. Türkçe dışındaki dil ve lehçelerdeki ilk yayınlar, devlet yayın kurumu olan TRT radyo ve televizyonlarında Haziran 2004'de başlamıştır.

Devlet yayın kuruluşu olan TRT'ye ilâve olarak özel ulusal radyo ve televizyon kanallarının da Türkçe dışındaki dillerde yayın yapmalarına imkân veren yeni bir yönetmelik, Ocak 2004'de yayımlanmıştır. Bu yönetmelik, RTÜK kararlarına karşı itirazda bulunulmasına imkân vermekte ve sunucuların "modern" giysiler giymeleri yolundaki şartı kaldırmaktadır.

TBMM tarafından Temmuz 2004'de kabul edilen yeni Dernekler Kanunu Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Yeni Kanun, şu anda yürürlükte olan yasa ile ilgili çeşitli kaygıları gidermektedir. İrk, etnik köken, din, mezhep, bölge veya herhangi bir azınlık grubuna mensup olma nedeniyle dernek kurmaya getirilen kısıtlamalar yeni Kanunda kaldırılmaktadır.

Aralık 2003'de, basit bir beyanla dini kimlikte yapılan değişikliğin tanınmasına imkân veren bir genelge yayımlanmıştır.

Gayrimüslim azınlıkların sorunlarını ele almak üzere yeni bir kurumsal yapı olarak "Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu" oluşturulmuştur. Kurul, İçişleri, Eğitim, Dışişleri Bakanlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğünden sorumlu Devlet Bakanlığı temsilcilerinden oluşmaktadır.

Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik Aralık 2003'de yürürlüğe girmiştir(ekutup.gov.tr, 2005).

2.3.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu

9 Kasım 2005 tarihinde açıklanan(mfa.gov.tr, 2005a) 8. İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin doğrudan ya da dolaylı olarak azınlıklarla ilgili gerçekleştirdiği olumlu gelişmeleri içeren maddeleri şunlardır:

İnsan Hakları ve azınlıkların korunması

Uluslararası insan hakları hukukuna riayet

Türkiye, uluslararası insan hakları araçları konusunda ilave ilerleme kaydetmiştir. Ekim 2004'te Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önündeki Yargılama

Sürecine Katılan Kişilere İlişkin Avrupa Sözleşmesi onaylanmış, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) (Sözleşme'nin denetim sistemini değiştiren) 14. Protokolü ve Gözden Geçirilmiş 1996 Avrupa Sosyal Şartı imzalanmıştır. Tüm Göçmen İşçilerin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme Ocak 2005'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolünü Eylül 2005'te imzalamış ve her türlü koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin AİHS'nin 13. Protokolünü Ekim 2005'te onaylamıştır.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının uygulanması konusunda ilerleme kaydetmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin birçok kararı ve Haziran 2005'te Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi AİHM kararlarının uygulanması raportörünün de dahil olduğu birçok diğer kaynak da bu durumun altını çizmektedir.

Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi 2003 yılında kurulmasından sonra, çoğunluğu kötü muamele ve haksız gözaltı iddialarıyla ilgili 162 doğrudan şikayet almıştır. Bugüne kadar 3 olayda disiplin tedbirleri alınmıştır.

Ayrımcılığa karşı mücadele konusunda, yeni Ceza Kanunu çeşitli gerekçelerle ayrımcılığı suç saymaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklar

Türkçe dışındaki diller ve lehçelerde yayında, hala kesin zaman sınırlamaları mevcut olmakla birlikte, programlar, ulusal devlet televizyonu TRT tarafından yayınlanmaya devam etmektedir.

Camiler dışındaki ibadet yerlerinin açılması ve faaliyet göstermesini sağlamaya yönelik çabalar da gösterilmiştir. Ekim 2004'te, önceki yılki bombalamanın ardından kapanan, İstanbul'un en önemli sinagogu Başbakan'ın da katıldığı resmi bir törenle yeniden açılmıştır. Haziran 2005'te Diyarbakır'daki Protestan Kilisesi artık bir ibadet yeri olarak tescil ettirilebilmiş ve Mart 2005'te bir Protestan kilisesi Ankara'da bir dernek olarak kurulmuştur(mfa.gov.tr, 2005a).

SONUÇ

Günümüzde hala bir grubun azınlık olarak tanınması için üzerinde mutabakata varılan kriterler oluşmamıştır, yani uluslararası alanda azınlıklar rejimi tam olarak mevcut değildir. Dolayısıyla, devletler barındırdıkları bireylere çeşitli yönlerden gösterdikleri farklılıklardan dolayı azınlık statüsü verip vermemekte serbesttirler.

Avrupa Birliği, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde aday ülke ilan edilmesini müteakiben, çeşitli vasıtalarla, Türkiye Cumhuriyeti'nden azınlıklara yönelik, gittikçe artan taleplerde bulunmuştur. Bu taleplerden çoğu, gerek Yunanistan ve Fransa gibi bazı Avrupa Birliği üye ülkelerindeki uygulamalarla karşılaştırıldığında çifte standart uygulandığı imajını uyandıran, gerek ülkenin güneydoğusunda ayrı bir devlet kurmaya çalışan bir örgütün varlığı ve bu bölgenin hemen yanıbaşında Irak'tan ayrılma potansiyeli çok yüksek ve Güneydoğu Anadolu bölgesi'nde yaşayan vatandaşlarıyla aynı etnik kökenden gelen bir toplumun mevcudiyeti ve Fener Rum Patrikhanesi'nin etkisi altındaki 250 Milyonluk Ortodoks aleminin varlığı gibi Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne ve egemenliğine karşı önemli riskler taşıyan, gerekse de sürekli Lozan Antlaşması kapsamı dışındaki azınlıklara atıfta bulunması nedeniyle 'Lozan'da başarısız olanlar yapılmaya çalışılıyor' hissini önemli ölçüde oluşturan, büyük ölçüde haksız taleplerdir.

Türkiye Cumhuriyeti, kendisi için gerçekten çok hassas bir konu olan azınlıklar konusunda Avrupa Birliği'nden gelen talepleri, olabilecek en iyimser yaklaşımla karşılamış, bu taleplerin gereklerini içinde bulunduğu şartları zorlayarak, en üst seviyede gerçekleştirmiş ve azınlıklar ve hakları konusunda yapmış olduğu yasal düzenleme ve uygulamalarla çok ileri bir seviyeye ulaşarak bir çok Avrupa Birliği üyesi ülkenin çok önüne geçmiştir.

Bu bağlamda, azınlıklar konusu Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği tam üyeliği önünde engel olarak gösterilemeyecek bir pozisyona gelmiştir.

KAYNAKÇA

- CANBOLAT, İbrahim(2002), *Avrupa Birliği, Uluslurüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz(1999), *Azınlık Hakları*, Su yayınları, İstanbul.
- DEDEOĞLU, Beril(2003), *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul.
- DÖNER, Ayhan(2003), *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- EVREN, Gürbüz(2005), *AB Bekleme Odasında Türkiye'ye Dayatmalar*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- GÜNDÜZ, Aslan(2000), *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler-Örnek Kararlar*, 4. Bası, İstanbul.
- İLHAN, Suat(2002), *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır 2*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KARLUK, Rıdvan(2005), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Sekizinci Bası, Beta Yayınları, İstanbul.
- KURUBAŞ, Erol(2004); *Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*, Asil Yayınları, Ankara.
- ORAN, Baskın(2005), *Türkiye'de Azınlıklar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZMEN, Remzi(2004), *Avrupa Birliği Sürecinde Uyum Yasaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- PAZARCI, Hüseyin(1998), *Uluslararası Hukuk Dersleri-II. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- REÇBER, Kamuran(2005), *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- REÇBER, Kamuran(2004), *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk(1998), *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, Der Yayınları, İstanbul.
- SÜSLÜ, Tolga(2005), *AB Sürecinde Uyum Yasaları*, Piramit Yayıncılık, Ankara.
- Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*, Asam Yayınları, Ankara, 2004.
- ARISOY, İ.Alper(2002); *Avrupa Birliği ve Azınlıklar*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- ATAKIŞI, Ahmet(2003), *Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın Kopenhag Siyasi Kriterleri Açısından Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- AKGÜL, Deniz Altınbaş(2004), "Fransa'da Anti-Semitizm", *Stratejik Analiz*, Cilt 5, Sayı 53, Eylül, s.31-36.
- BACINOĞLU, Tamer(2003), "Federal Almanya'nın Azınlık Anlayışı", *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 42, Ekim, s.69-74.
- BİLENER, Tolga(2003), "AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri", Editör: DEDEOĞLU, Beril, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul, s.165-199.
- DOBRE, Ana-Maria(2003), "EU Conditionality Building and Romanian Minority Rights Policy: Towards the Europeanisation of the Candidate Countries", *Perspectives on European Politics & Society*, Vol. 4, Issue 1, s.55-83.
- DUVAN, Ayşe Özkan(2004), "Avrupa Birliği ve Azınlık Hakları", *Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*, Cilt 10, Sayı 2, Yaz , s. 190-230.
- FLEMING, Michael(2003), "The Limits of the German Minority Project in Post-communist Poland: Scale, Space and Democratic Deliberation", *Nationalities Papers*, Vol. 31, Issue 4, s.391-411
- FLEMING, Michael(2002), "The new minority rights regime in Poland: the experience of the German, Belarussian and Jewish minorities since 1989", *Nations & Nationalism*, Vol. 8, Issue 4, Supplement, s.531-548.
- FELDMAN, Gregory(2003); "The European-ness of Estonia's Ethnic Integration Policy: Nation, culture, and security in an applicant state", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.16, Issue 2, s.223-237.
- GALBREATH, David(2003), "The Politics of European Integration and Minority Rights in Estonia and Latvia", *Perspectives on European Politics & Society*, Vol. 4, Issue 1, s.35-53.
- GOLDSTON, James A.(2002), "Roma Rights, Roma Wrongs", *Foreign Affairs*, Vol. 81, Issue 2, s.146-162.
- GÖRAL, F. Sevinç, Özlem Düdükçü ve Musa Gürbüz(2003), "Uyum Yasaları Çerçevesinde Türkiye-AB İlişkilerine Genel Bakış", *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 41, Eylül, s.35-46.
- GÜNEY, Çetin(2001), "AB'ye Girişin Bedeli:Türkiye Örneğinde Ulus Devletin Kuruluş İlkelerinin Sorgulanması", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 16, Ağustos, s.63-67.

- GÜRBÜZ, Musa ve Abdullah Ok(2004) “Azınlık Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri Sorunu ve Uyum Yasaları İle getirilen Düzenlemeler”, *Stratejik Analiz*, Cilt 5, Sayı 49, Mayıs, s.27-33.
- NAS, Çiğdem(1998), “Avrupa Parlamentosu’nun Etnik Azınlıklara Bakışı Ve Türkiye”, Editör: SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, Der Yayınları, İstanbul, s.379-402.
- RAM, Melanie H.(2003); “Democratization through European Integration: The Case of Minority Rights in the Czech Republic and Romania”, *Studies in Comparative International Development*, Vol. 38, Issue 2, s.28-35.
- SERDAR, A.Seda(2000), “Avrupa Birliği’nin İnsan Hakları Kartı ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, Cilt 1, Sayı 7, Kasım, s.16-20.
- TÜRKMEN, Füsün(2003), “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Editör: DEDEOĞLU, Beril, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul, s.133-163.
- USUL, Ali Resul ve Deniz Altınbaş Akgül(2003), “Kopenhag Zirvesi ve 2002 Model ‘La Question Turque’”, *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 33, Ocak, s.24-31.
- USUL, Ali Resul(2002); “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Siyasi Kriterler Sorunu:Dün, Bugün ve Yarın”, *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 22, Şubat, s.9-21.
- http://www.abm.tobb.org.tr/raporlaryayinlar/ABB_TR_Tarihsel_Gelisim1.doc, (22.12.2005).
- <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>, (22.12.2005a).
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf>, (22.12.2005b).
- [http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tuhgk/1999\(Tr\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tuhgk/1999(Tr).pdf), (22.12.2005c).
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>, (22.12.2005d).
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf>, (22.12.2005e).
- <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ilerle03.pdf>, (22.12.2005a).
- http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/Tavsiye_Karari.pdf, (22.12.2005b).
- http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/Etki_Raporu.pdf, (22.12.2005c).
- <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/rapor1998.doc>, (22.12.2005d).
- <http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/rapor2000.doc>, (22.12.2005e).
- http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/4175572C-1552-478D-A44C-419993B33372/0/2005_ilerleme.pdf, (22.12.2005a).

<http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/5E459993-FDC9-49D5-BC1A-E9C10718DA40/0/KOB.pdf>, (22.12.2005b).

<http://www.deltur.cec.eu.int!/publish.docs/tr/RRTurkey2001.pdf>, (22.12.2005).

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/ab_turkiye/Strengthening.doc,(22.12.2005).

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kortak_2000.html, (22.12.2005).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyalekt.html>, (03.04.2006).

http://www.wdyd.com/topic.asp?TOPIC_ID=2226.html, (03.04.2006).

Milliyet,29 Mart 2006, s.18.

ÖZGEÇMİŞİ

1980 yılında Manisa iline bağlı Kırkağaç ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Van ilinde bulunan İskele Yatılı İlköğretim Okulu ve Vangözü Anadolu Lisesi orta bölümünde bitirmeyi müteakiben 1998 yılında Kuleli Askeri Lisesi'nden (İstanbul), 2002 yılında ise Kara Harp Okulu'ndan (Ankara) mezun olmuştur. Ulaştırma Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı'nda (Gazimir-İzmir) yaklaşık 6 ay süren Subay Temel Kursu'nu bitirmeyi müteakiben 2003 yılının Şubat ayında Kocaeli ili Derince ilçesinde bulunan 1nci Ulaştırma Terminal Birliği'ne atanmış ve halen belirtilen birlikte çalışmaktadır.

2004 güz yarıyılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Yüksek Lisans öğrenimine başlamış, 2005 güz yarıyılından itibaren Doç. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA rehberliğinde 'Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Azınlıklar Konusu'nda çalışmaya başlamıştır.